

TÄHTÄIMESSÄ KEHITYSMAA

- Kuvaajan ja toimittajan työprosessin analyysi
Tansaniasta ja Ruandasta

Jenni Leukumaavaara
Journalistiikan pro gradu -tutkielma
Kevät 2008
Viestintätieteiden laitos
Jyväskylän yliopisto

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty HUMANISTINEN	Laitos – Department VIESTINTÄTIETEIDEN
Tekijä – Author Jenni Leukumaavaara	
Työn nimi – Title Tähtäimessä kehitysmää – kuvaajan ja toimittajan työprosessin analyysi Tansaniasta ja Ruandasta	
Oppiaine – Subject Journalistiikka	Työn laji – Level (Journalistinen) pro gradu -työ
Aika – Month and year Maaliskuu 2008	Sivumäärä – Number of pages 73 + liitteet yht. 16 sivua ja cd
<p>Tiivistelmä – Abstract</p> <p>Tutkielmani on ns. journalistinen lopputyö, eli työn kohteena on oma työskentelyni Tansaniassa ja Ruandassa kesällä 2007. Liite 1 sisältää kymmenen matkalta tehtyä juttua, joiden syntyprosessiin tutkielmani keskittyy.</p> <p>Tutkin työprosessia sekä toimittajan että kuvaajan näkökulmasta. Pääpaino on kuvaamisen haasteissa, mutta työhön liittyvät eettiset jännitteet ovat kuvaajalla ja toimittajalla varsin samanlaiset. Työprosessin analyysin avulla pyrin tuomaan näkyväksi ja avaamaan niitä ajatusrakenteita, jotka voivat vaikuttaa negatiivisesti stereotyyppisen kehitysmaakuvan syntyyn.</p> <p>Metodina on itsereflektio, jonka tukena käytän julkaistujen juttujen lisäksi päiväkirjamerkintöjäni, kirjallisuutta ja myös julkaisemattomia kuvia. Ensisijainen teoreettinen viitekehys on kehitysmaajournalismissa, laajemmin ulkomaanjournalismissa.</p> <p>Työni jakautuu kolmeen osaan: ennen matkaa tein tutkimuksen siitä, millaisia kuvia kehitysmaista sanomalehdissä (Helsingin Sanomat, Aamulehti, Keskiuomalainen ja Lapin Kansa) tällä hetkellä esiintyy. Matkalta keräsin kokemuksia, ja vielä matkan jälkeen pyysin juttujani ostaneilta toimituksilta palautetta kuvista.</p> <p>Yksi työprosessiin eniten vaikuttavista tekijöistä on syllisyyden ja muiden tunteiden käsittelyn vaikeus. Siihen pitäisi kiinnittää enemmän huomiota myös kotitoimituksissa. Käytännön haasteita ovat muun muassa kuvaamisesta maksun pyytäminen, johon myös paikalliset kuvaajat törmäävät päivittäin. Teknisenä haasteena puolestaan on esimerkiksi auringon suunta ja kirkkaus, joka vaatii kunnollista irtosalamaa lähes joka tilanteessa. Myös ihonväri tuo omat opetuksensa.</p> <p>Kehitysmaiden kuvasto on yhä pitkälti traditionaalisen yhteiskunnan kuvastoa: maaseutua, pysähtyneisyyttä ja kameraan tuijottavia katseita. Me pyrimme lainaamaan modernin yhteiskunnan kuvastoa laajentaaksemme lukijan ja katsojan mielikuvaa Tansaniasta ja Ruandasta.</p> <p>Työn lopussa nostan katsetta omasta matkastani ja sen tuotoksista yleisemmin (kuva)journalistin rooleihin tekijänä ja kokijana. Liian tiukka journalistisiin kriteereihin ja tottumuksiin tuijottaminen näin erilaisessa ympäristössä supistaa näkökentän turhan kapeaksi ja voi vaikuttaa myös journalistiseen lopputuotokseen negatiivisesti.</p>	
Asiasanat – Keywords Kehitysmaajournalismi, ulkomaanjournalismi, valokuvaus, toimittaja, työprosessi, Tansania, Ruanda	
Säilytyspaikka – Depository Jyväskylän yliopisto / Tourulan kirjasto	
Muita tietoja – Additional information Liitteet ovat katsottavissa sekä paperi- että cd-versiona	

1 JOHDANTO	3
1.1 Työn lähtökohdat	3
1.2 Tutkielman rakenne	6
2 AIEMPI TUTKIMUS KEHITYSMAAJOURNALISMISTA	7
2.1 Kehitysmään ja kehitysmaajournalismin määrittelyä	7
2.2 Tänäänkin luvassa katastrofeja ja eksotiikkaa	8
2.3 Haarukointia kehitysmaiden visuaalisessa tutkimuksessa	11
2.4 Kehityskaakuvan erityispiirteitä	13
2.5 Valokuvan mediakritiikin suuntauksia	16
3 JOURNALISMIA KEHITYSMAISTA VAI KEHITYSMAAJOURNALISMIA?	17
3.1 Toimittaja vai tiedottaja?	17
3.2 Riittämättömyys matkaseurana	22
3.3 Kansalaisjärjestöjen eettiset suositukset kehitysmaissa kuvaaville	23
3.4 Kun ideaali kohtaa todellisuuden: kansainvälisten kuvatoimistojen valta-asema	25
4 KEHITYSMAAKUVIA PERKAAMAAN	27
4.1 Oma ennakkokäsitys kehityskaakuvista	27
4.2 Ennakkotutkimus sanomalehtikuvista	29
5 ESIMERKKIJUTUT TANSANIESTA JA RUANDASTA	33
5.1 Sanomalehtijutut, Helsingin Sanomat	
5.1.1 Arushan Ruanda-sotarikostuomioistuimissa ottaa loppukiriä	33
5.1.2 Kariakoo-torilla näkyvät tansanialaisen elämän eri kerrokset	34
5.1.3 Afrikan elokuva tutkii nyt orjuutta	35
5.1.4 Tansania matkalla huppupeuksiin ja hökkeleihin	35
5.1.5 Ruanda tähtää muovittomaksi maaksi	37
5.1.6 Paluu Ruandaan	38
5.2 Sara, naistenlehtijutut	
5.2.1 Mies ja tehtävä Ruandassa	38
5.2.2 Tansanian muoti kurottaa yli Afrikan	39
5.3 Kumppani, kehitysmaa-asioihin erikoistunut aikakauslehti	
5.3.1 Hiphopia suurella sydämellä	40
5.3.2 Heijastuksia hämärästä – tarinoita Ruandasta	41
6 ”AHA, NÄIN SYNTYY KEHITYSMAAKUVA!” – STEREOTYPIOIDEN AVAAMISTA OMIEN KOKEMUSTEN POHJALTA	43
6.1 Kamera rakastaa isosilmäisiä lapsia – ja lapset kameraa	44
6.2 Perhepotretti on ainoa oikea kuva	45

6.3 ”Saisinko jututtaa vaimoakin?” – kuvien miesvaltaisuuden mysteeri	46
6.4 Muita kulttuurisia yllätyksiä	48
6.4.1 Kun sielu karkaa kuvan mukana	48
6.4.2 Islam kameran linssissä	49
6.4.3 Kuvattaville rahaa vai ei?	49
7 TEKNISIÄ HAASTEITA	51
7.1 Salaman käyttö: kirkkaus ja auringon suunta vaikeuttavat kuvaamista	51
7.2 Liikettä ja tarkkuudella leikittelyä	52
7.3 Kuvien käsittelyn tärkeä rooli	53
7.4 Kuvien lähettäminen hitailla yhteyksillä	54
8 KURKISTUS LOPPUTUOTOKSIIN – MITÄ PÄÄTYI LEHTEEN JA MIKSI?	56
8.1 Yleistä palautetta toimituksilta	56
8.2 Omat odotukset vs. lehtien päätökset	57
9 MAAPALLO PIENEMMÄKSI JA MUTTA JOHTOPÄÄTÖKSIÄ	60
9.1 Erilaisen kehitysmaakuvan anatomiaa	60
9.2 Kuvan monet tekijät	65
9.3 Jotain uutta, jotain vanhaa, jotain lainattua	68
10 LÄHTEET	70
LIITTEET	
Liitteet 1a-j: Julkaistut jutut (pdf- ja paperiversiot)	
Liite 2: Julkaisemattomia kuvia matkalta	
Liite 3: CD (sisältää liitteet 1-2)	

1 JOHDANTO

1.1 Työn lähtökohdat

Kehitysmaa, kehitysmaa, kehitysmaa. Silloin kun se ylittää uutiskynnyksen tai tutkijoiden kiinnostuksen, todetaan kehitysmaiden kuvan, imagon, olevan kapea ja pääosin negatiivinen. Journalistiikkaa ja kehitysmaatutkimusta opiskelleena jään usein näiden tutkimusten jälkeen hämilleni. Mihin kuva perustuu? Mitä siellä juttukeikoilla tapahtuu, mitä toimittajan ja kuvaajan päässä liikkuu?

Kehitysmaat ovat ammatillisesti erikoisia paikkoja toimittajille ja kuvaajille. Emotionaalisesti matkat voivat olla tunnekuohuja, mutta pää pitäisi pitää silti kylmänä. Vai pitäisikö? Kotitoimituksessa opittu objektiivisuuden tavoittelu voi joutua kyseenalaiseksi, jos inhimillinen kärsimys hyppää silmille. Kehitysmaista on myös totuttu lukemaan ja näkemään tietynlaisia uutisia ja kuvia. Vieraassa ympäristössä on kenties helpompi tarrautua totuttuihin kaavoihin kuin yrittää luoda uutta.

Kun selvisi, että pääsen kolmeksi kuukaudeksi Tansaniaan Cimon (Kansainvälisen henkilövaihdon keskus, Centre for International Mobility) North-South-South -vaihtoon, päätin linkittää journalistisen opinnäytteeni matkan yhteyteen. Toimittajaopiskelijoille räätälöityyn vaihtoon valitaan vuosittain kolme opiskelijaa, Jyväskylän yliopiston journalistiikan opiskelijan lisäksi Tampereen tiedotusopin opiskeleva sekä yksi opiskelija Helsingin yliopiston ruotsinkieliseltä viestinnän linjalta (svenska social- och kommunalhögskolan vid Helsingfors universitet). Aiemmin vaihdot ovat suuntautuneet Namibiaan ja Sambiaan, ja Tansanian jälkeen vuorossa on jälleen Namibia (kesällä 2008). Opiskelijat eivät voi itse vaikuttaa matkakohteeseensa, vaan siitä päättävät vaihtoa organisoivat tahot. Kolmen kuukauden jakso kehitysmaassa on ainutlaatuinen tilaisuus verrattuna ulkomaantoimitusten yhä tiivistähtisemmiksi käyviin pyrhdyksiin maailmalla, mutta toivon oman matkani havaintojen antavan joitain vinkkejä tuleville reissaajille. Tutkielman ideana on **perehtyä toimittajan ja kuvaajan työprosessiin** kehitysmaassa.

Jäin pohtimaan aihetta jo joulukuussa 2004, kun olin Jyväskylän yliopiston kehitysmaajournalismin kurssimatalla Nicaraguassa. Vielä varsin kokemattomana journalistina yritin parhaani mukaan kirjoittaa muistiinpanoja ja samalla miettiä mahdollisia kuvakulmia ja -aiheita. Oman epävarmuuteni lisäksi kuvaamista vaikeutti joko se, että kuvattavat pelkäsivät kameraa tai vaihtoehtoisesti syöksyvät linssiin kiinni virnistelemään. Lopputuloksena reissusta oli mielestäni paljon stereotyyppistä kehitysmaakuvaan uusintavia valokuvia: joko liioitellun eksoottisia tai maailmanlopun meininkiä muistuttavia kurjuuden kuvauksia.

Tutkielman pääpaino on kuvaajan haasteissa, mutta koska onnekseni vaihdossa oli mukana ammattikuvaaja Eeva Anundi ja itse toimin pääasiassa journalistina, olen tavallaan päässyt olemaan molemmissa saappaissa. Otin myös itse jonkin verran kuvia, joten käytän myös niitä esimerkkeinä. Myös aihevalinnoilla oli suuri merkitys kuviin ja laajemminkin lähettämäni kehitysmaakuvaan ("image" tai imago), joten toimittajankin ajatusmaailmaa on loogista pitää mukana.

Ennen lähtöä Tansaniaan tein myös suuntaa antavan tutkimuksen tämänhetkisistä kehitysmaakuvista suomalaisissa sanomalehdissä (Helsingin Sanomat, Aamulehti, Keski-suomalainen ja Lapin Kansa). Sen ja yleisen käsitykseni perusteella lähdimme sitten yrittämään toisenlaisia ratkaisuja.

Journalistinen työprosessi on yhä yllättävän harvakseltaan tutkittu aihe. Työprosessia kehitysmaassa ovat aiemmin tutkineet Tulikukka de Fresnes (2005) sekä Eija Palosuo (2000). Työprosessia valotti omassa pro gradu -tutkielmassaan myös Aino Huilaja (2007), joka haastatteli kahdeksaa toimittajaa heidän tuntemuksistaan kehitysmailmiin kohdistuvilla juttukeikoilla. Edellä esitetyt tutkimukset keskittyvät enemmän tekstien tuottamiseen liittyviin haasteisiin, joten visuaalinen prosessi on oikeastaan yhä tutkimatonta viidakkoa.

En itse koe lukeutuvani erityisen visuaalisiin ihmisiin, mutta mielestäni onkin olennaista pohtia ja avata niitä ajatusrakenteita, joita paitsi kehitysmaajournalismissa, myös sen visuaalisuuteen liittyy. Jotta voi tehdä muutoksia, pitää nähdä miten ja miksi asioita tehdään tietyllä tavalla. Pysin myös

kirjoittamaan kokemuksistani mahdollisimman arkikielisesti, joten lukijankaan ei tarvitse osata valokuvauksen teknistä tai muuta ammattitermistöä.

Metodina on eräänlainen itsereflektio, jossa käytän apuna matkalta otettuja kuvia ja julkaistuja juttuja, päiväkirjamerkintöjäni sekä kirjallisuutta. Tutkielma rakentuu siten, että pohdintaa, analyysia ja johtopäätöksiä on mukana jo työprosessin analyysissa. Teoreettisena viitekehyksenä on ulkomaanuutisointi, kehitysmaajournalismi sekä visuaalinen journalismi.

Itsestäni havainnoijana sen verran, että olen opiskellut kehitysmaatutkimusta perus- ja aineopintojen verran. Olen myös jonkin verran perehtynyt Afrikan kulttuureihin. Työurani olen tehnyt pääasiassa sähköisellä puolella, mutta kesän 2006 työskentelin Helsingin Sanomien ulkomaantoimituksessa. Myös MTV3:n sähkötoimituksessa olin mukana luomassa kehitysmaakuvastoa valitsemalla kuvia internetin uutissivuille sekä editoimalla tv-uutisten ulkomaansähkeiden materiaalia. Minulla on siis jonkinlainen käsitys kehitysmaauutisten saamasta tilasta sekä kuvien valintaprosesseista arjen pyörteissä. Pääasiallisena kuvaajana matkalla toiminut Eeva Anundi puolestaan on käynyt ja kuvannut Etiopiassa sekä tutkinut omassa pro gradu -tutkielmassaan (2007) rodun representaatioita New Orleansin Katrina-katastrofissa.

Cimon vaihto-ohjelman suomilla vapauksilla pääsimme valitsemaan ja tekemään aiheemme alusta loppuun itse. Verrattuna esimerkiksi Ulkoasiainministeriön vuosittain jakamiin toimittaja-apurahoihin meidän ei siis tarvinnut keskittyä niin paljon Suomen kehitysyhteistyöhankkeisiin ja muihin, sinänsä tärkeisiin sidonnaisuuksiin. Pääsimme leikittelemään sekä aiheilla että kuvituksilla vapaasti, mikä näkyy opinnäytteeni esimerkkijutuissa: mukaan mahtuu perinteisempien aiheiden (kuten Ruandan kansanmurha sekä sen sotarikostuomioistuin Arushassa) niin muotia, hiphopia kuin muovipussikieltoakin. Joissain tapauksissa kerroimme kuvattavillemme yrityksestämme ottaa erilaisia kuvia. Se toi mukanaan mielenkiintoisia tilanteita ja vaikutti myös kuvien lopputuloksiin. Näistä kerron tarkemmin luvuissa 5 ja 6.

1.2 Tutkielman rakenne

Ensin käyn läpi kehitysmaajournalismin perusmääritelmiä sekä aiempia tutkimuksia (luku 2). Sen jälkeen pohdin yleisimpiä kehitysmaajournalismin liittyviä eettisiä ongelmia ja avaan näkökulmia kehitysmaassa toimittajana ja kuvaajana työskentelyyn (luku 3). Luvut 3 ja 4 kietoutuvat yhteen niin, että luvussa neljä siirrytään imagosta varsinaiseen kuvaan (”picture”) ja siihen, millainen käsitys itselläni on kehitysmaakuvista – hyvistä ja huonoista.

Luvussa 5 esittelen lyhyesti tuotokseni Tansaniasta ja Ruandasta. Luku 6 pyrkii avaamaan kehitysmaakuviin liitettyjä stereotypioita omien kokemuksieni pohjalta ja luku 7 puolestaan keskittyy kohtaamiimme teknisiin haasteisiin ja siihen, miten niitä yritimme ratkaista. Ennen loppukoontia (luku 9) kurkistan vielä vastaanottavan pään mietteisiin kysymällä toimituksilta heidän kuvavalinnoistaan juttujemme tiimoilta (luku 8). Luvut limittyvät paikoin toisiinsa, koska omilla kokemuksillani ja päiväkirjamerkinnoilläni on niissä iso rooli ja rajojen vetäminen on paikoin haastavaa ja ehkä turhaakin.

2 AIEMPI TUTKIMUS KEHITYSMAAJOURNALISMISTA

Tässä luvussa hahmotan aiemman tutkimuksen avulla sitä kontekstia, johon kehitysmaajournalismi ja visuaalinen journalismi sijoittuvat. Tarkoituksena on auttaa lukijaa hahmottamaan tutkimusaihetta ulkopuolelta, kun taas seuraavassa luvussa paneudun kuvaamisen eettisiin kysymyksiin ja siihen, mitä kameran takana tapahtuu.

2.1 Kehitymaan ja kehitysmaajournalismin määrittelyä

Aivan ensimmäiseksi on syytä määritellä kehitysmaa ja kehitysmaajournalismi. Molemmat ovat käsitteinä ristiriitaisia tunteita herättäviä ja määrittelijänsä näkökulmasta riippuvaisia.

Määrittelen kehitymaan teollisuusmaiden OECD-järjestön kehitysapukomitean (DAC) mukaisesti valtioksi, joka ei ole saavuttanut teollisuusmaiden taloudellista elintasoa tai yhteiskunnallista kehitystasoa. Kehitys sinänsä on sinänsä määritteenä tiettyjen tahojen, tässä tapauksessa teollisuusmaiden, määrittelemä raja kehittyneiden ja kehittymättömien tai kehittyvien valtioiden välille. OECD:n määritelmän mukaan 194 itsenäisestä valtiosta yhteensä 164 on kehitysmaita. Listaan sisältyy muutamia ristiriitaisia valtioita, kuten Kiina ja Turkki, mutta määritelmä on aiemmissa tutkimuksissa yleisin ja sikäli paikkaansa puolustava. Toinen määrittelykeino on YK:n kehitysohjelman UNDP:n inhimillisen kehityksen indeksi HDI, joka jakaa maailman valtiot kolmeen ryhmään; korkean, keskitason ja matalan inhimillisen kehityksen maihin. Kahteen alimpaan luokkaan lukeutuu 114 maata, jotka sijoittuvat lähinnä Afrikkaan, Etelä-Aasiaan, Lähi-itään ja Latinalaiseen Amerikkaan. (Mäkilä 2008, OECD:n ja UNDP:n internetsivut.)

Kuten jo mainitsin, kehitysmaajournalismi on käsitteenä varsin häilyvä, vaikka se sanana onkin yleinen. Seuraavassa luvussa pureudun tarkemmin määritelmän

eettisiin ja ideologisiin jännitteisiin, mutta yleisesti määriteltynä ymmärrän kehitysmaajournalismin journalismiksi, joka käsittelee kehitysmaita. Esimerkiksi Kovanen (2007) toivoi, että kehitysmaajournalismista voitaisiin puhua ylimenoterminä, joka katoaa, kun kolmas maailma nousee ensimmäisen maailman eli teollisuusmaiden tasolle. Omassa tutkimuksessani olen kuitenkin päättänyt käyttää kehitysmaajournalismin käsitettä, koska mielestäni se ideologisuudessaankin on informatiivisin ja käytetyin.

Toinen paljon käytetty määritelmä, kolmas maailma, on mielestäni sikäli vanhentunut, että kylmän sodan päättymisen myötä sosialististen maiden ryhmää (toinen maailma) ei enää alkuperäisessä mielessä ole olemassa. Koska Helsingin yliopistossakin opiskellaan *kehitysmaatutkimusta*, en näe kehitysmaan käsitteen käyttöä loukkaavana.

Määritelmällisesti tarkempaa voisi olla puhua kehitysmaauutisoinnista.

Tansaniasta ja Ruandasta tekemäni jutut esimerkiksi naistenlehti Saraan eivät kuitenkaan mielestäni ole uutisia tai uutisointia perinteisessä mielessä.

Kehitysmaajournalismi kattaa uutista laajemmin journalististen tuotosten kirjjon. Mainittakoon vielä, että omassa tutkimuksessani keskityn Saharan eteläpuoliseen Afrikkaan, koska työskentelin journalistina ja tämän opinnäytteen tiimoilta tutkijana sillä alueella.

2.2 Tänäänkin luvassa katastrofeja ja eksotiikkaa

Kehitysmaajournalismi oli pitkään vain yksi osa ulkomaan uutisointia.

Kehitysmaa-aiheisesta tiedonvälityksestä alettiin 1970–80 -luvuilla tehdä etenkin sanomalehtiin ja sähköisiin viestimiin keskittyviä sisällönerittelyjä. Tulokset ovat tuttuja: kehitysmaista uutisoidaan erittäin vähän verrattuna teollisuusmaihin.

Teollisuusmaista julkaistaan suunnilleen yhtä paljon myönteisiä juttuja kuin kehitysmaista kielteisiä; lisäksi kehitysmaista annetaan passiivinen kuva siinä missä teollisuusmaat näyttävät aktiivisina toimijoina.

Suomessa julkaistaan kansainvälisesti katsottuna melko runsaasti ulkomaanuutisia päivittäin. Määrä kasvaa edelleen, jos mukaan lasketaan Suomen olojen ja ilmiöiden vertailu ulkomaihin. (Kivikuru 1996, 221.) Näissä tutkimuksissa saadaan usein tulos, että mitä matalampi on kohdemaan asema kansainvälisessä järjestyksessä, sitä negatiivisempia on tapahtumien oltava tullakseen uutisiksi (Kunelius 1997, 172). Kehitysmaat ovat tuolla asteikolla peräpään pitäjiä, ellei alueella satu olemaan merkittäviä luonnonvaroja.

Jukka Pietiläisen (1998, 87, teoksessa Kivikuru & Pietiläinen) mukaan selvin muutos suomalaisten tiedotusvälineiden ulkomaanuutisoinnissa vuosien 1961 ja 1995 välillä oli Afrikan osuuden pieneneminen puoleen ja Aasian osuuden kasvaminen lähes kaksinkertaiseksi. Vuoden 1995 kartoituksessa lähes kaksi kolmasosaa ulkomaanuutisista kertoi Suomen ulkopuolisesta Euroopasta, jonka jälkeen yleisimmät maanosat olivat Pohjois-Amerikka ja Aasia. Kehitysmaiden osuus uutisissa oli vain noin kuudesosa. Anderssonin ja Ådahlin (1993, 9-10) mukaan uutisvälitys on Suomessa jopa negatiivisemmin painottunutta kuin kansainvälisten uutistoimistojen materiaalissa. Sanomalehtien omien toimittajien jutut tosin ovat yleensä hieman STT:n juttuja myönteisempiä.

Mari Maasilta on puolestaan tutkinut kehitysyhteistyökirjoittelua 1990-luvulla. Hänen mukaansa suomalaisen lehdistön kehitysyhteistyökirjoittelun tyypillinen piirre 1990-luvulla oli humanitaarisen ja katastrofiavun korostaminen. Tällaisia juttuja oli siis enemmän kuin Suomen kehitysyhteistyön kohdemaita käsitteleviä juttuja. (Maasilta 2001, 14, 80.) Raunio toteaaakin omassa tutkimuksessaan (2006, 41), ettei ole ihme, että myös hänen haastattelemansa nuoret ymmärsivät kehitysyhteistyön pääasiassa humanitaariseksi avuksi tai katastrofiavuksi. Raunio (2006, 5, 63) mukaan yksikään hänen haastattelemistaan nuorista ei spontaanisti kuvaillut kehitysmaita positiivisin sanankääntein. Tyypillisimmillään kuva kehitysmaasta on yhä nälän ja sodan passivoima karpässilmäinen uhri.

Eräs leimaava piirre kehitysmaauutisoinnissa onkin sen jatkuva keskittyminen sotiin ja luonnonkatastrofeihin, vaikka tutkimukset paljastavat kuluttajien kaipaavan juttuja kehitysmaiden ihmisten arkielämästä. Marja-Riitta Maasilta (Aaltonen & Maasilta 1987, 77, 113) kysyi 1980-luvulla lukioikäisiltä, millaisia

juttuja he haluaisivat kehitysyhteistyöstä lukea. Tuolloin lukiolaiset ehdottivat enemmän tietoa kehitysavun konkreettisesta toteuttamisesta, enemmän ruohonjuuritason tietoa kehitysmaiden ihmisten elämästä sekä enemmän analyttistä tietoa eri kehitysmaista. Samanlaisiin tutkimustuloksiin päätyy myös Raunio, joka kyseenalaistaakin tutkimuksessaan kysynnän ja tarjonnan (journalismi) kohtaamista, jos vastaanottajien toiveet ovat pysyneet suurin piirtein samoina.

Ullamaija Kivikuru (1996, 217, teoksessa Luostarinen et al.) on selvittänyt suomalaisen journalismin kansainvälistä uutisointia ja ”kansainvälistymisen pakkoa”. Kivikuru käyttää esimerkkinä tyypillisestä kaukaisten maiden uutisoinnista Suomen pitkäaikaista ja tärkeää kehitysyhteistyön kohdetta Tansaniaa, joka siis oli meidänkin kohteemme Cimon vaihto-ohjelmassa. Media raportoi Tansaniasta esimerkiksi 1980-luvulla, miten suomalaisten lahjoittamat kalastuslaivat lojuivat Dar es Salaamin satamassa. Samantapainen esimerkki on suomalaisten kehitysmaihin kuljettamat traktorit, jotka ruostuivat peltojen laitaan, koska paikallisilla ei ollut rahaa ja taitoa korjata niitä.

Tansania pääsi otsikoihin myös, kun kriittinen raportti Suomen kehitysyhteistyöstä valmistui 1990-luvulla. Raportissa korostettiin demokratian vahvistamisen merkitystä ja monipuoluejärjestelmää. Kun Tansaniassa sitten järjestettiin ensimmäiset monipuoluevaalit 1995, niistä kerrottiin radiossa ja suurimmissa lehdissä muutaman pikku-uutisen verran. Vaalien tuloksista ei ikinä kerrottu suomalaisille, mutta sen sijaan otsikkojen koko kasvoi, kun vaalijärjestelyissä oli ongelmia ja osa vaaleista jouduttiin uusimaan. (Kivikuru 1996, 218.) Tansania-esimerkissä toteutuvat Kivikurun mukaan melkeinpä kaikki suomalaisen ulkomaanraportoinnin tyypilliset piirteet, kun uutisvälistys kohdistuu etäiseen, ydin-Euroopan ulkopuoliseen ilmiöön.

Huomiota riittää vain vaalien tyypillisen tapahtuman yhteydessä, hetkeksi ja pelkästään uutistoimistomateriaalia käyttäen. Tulkintaa ei käytetä nimeksikään, ellei asiasta löydy odotusten mukaisia 'pehmeitä', ns. feature-piirteitä. Uutisareenan sivustaan sijoituvilta kohteilta ei sallita yllätyksiä. Kehityksissa kaiken on määräkin mennä pieleen, ja näin taisi tosiaan käydä Tansaniassa. Mutta tämäkään klisee ei riittänyt tuomaan vaalien tuloksia enää uutisspektriin. (Kivikuru 1996, 219.)

2.3 Haarukointia kehitysmaiden visuaalisessa tutkimuksessa

Kuvajournalismissa painetulla uutiskuvalla on ollut tärkeä ensinäyttäjän tehtävä television tulon saakka. Televisiota edeltäneellä aikakaudella painettu uutiskuva välitti paikalla olon vaikutelman ja avasi katsojalle näkymän tärkeään tapahtumaan. Television yleistyessä Yhdysvalloissa 1950-luvulla ja muualla 60-luvulla kuvajournalismia pitkään hallinnut painettu uutisvalokuva joutui uusimaan ja täsmentämään rooliaan uutistapahtumien valokuvaajana. (Salo 2000, 20.)

Miettinen (1984, 183) listaa lehtijutun yhteydessä julkaistavan kuvan perustehtäviä seuraavasti:

- informointi
- taustoittaminen
- tulkinta
- mielenkiinnon herättäminen
- sanoman havainnollistaminen
- tekstin keventäminen
- idean, rakenteen, mallin tai toiminnon esittäminen
- näyttävyyden lisääminen

Sanomalehtien lukemistapoja tutkineen Jorma Miettisen (1980, 259) mukaan sanomalehden puoleensavetävin elementti on kuvitus. Jos kuva osoittautuu kiinnostavaksi, luetaan myös kuvateksti (emt., 270). Kuva on ”tehokas ase”, sillä jutusta muistetaan usein juuri kuvan sisältö. Kuva kertoo, mikä jutussa on olennaista, tärkeää, keskeistä ja kiinnostavaa. (Miettinen 1984, 183.) Kivikurun mukaan kuvien huomioarvo ulkomaanjutuissa on vielä suurempi kuin kotimaahan kohdennetuissa (1996, 122).

Tästä huolimatta muun muassa Männistö (1999, 155, 158) toteaa, että valokuvaa on yleisesti ottaen tutkittu aivan liian vähän siihen nähden, että nykyaikaisessa maailmassa me kirjaimellisesti elämme kuvien – sekä tv-kuvien että lehtivalokuvien – keskellä. Tiedotustutkimuksen perinteisessä tutkimusasetelmassa tekstiä ja kuvaa tutkitaan ja tulkitaan erillään itsenäisinä

jutun osina. Tämä johtuu Männistön mielestä ainakin osittain siitä, että valokuvan tutkimusmenetelmät ovat varsin kehittymättömiä verrattuna tekstintulkintaan.

Kumppani-lehden (06–07/2007) haastattelema Tampereen yliopiston kuvajournalismin professori Hannu Vanhanen sanoo, että myös visuaalisuuden suhteen on puhuttava eri kastin kehityksistä. Hänen mukaansa erityisesti kaikkein köyhimmistä kehityksistä (kuten Tansaniasta, JL) annetaan mediassa yksipuolinen ja masentava kuva. Mitä köyhempi ja kaukaisempi maa, sitä enemmän medianäkyvyys on sotia, eksotiikkaa tai maaseutua.

Sannamarja Räsänen (1999) analysoi gradussaan 55 kehitysmaajuttua, jotka olivat kirjoittaneet Suomen Ulkoasiainministeriön matka-apurahaa saaneet toimittajat vuosina 1998–1999. Räsänen keskittyi pääosin teksteihin, mutta teki huomioita myös kuvista. Hän huomasi, että suomalaisista otettujen kuvien kuvatekstissä mainittiin joka kerta henkilön nimi ja titteli. Paikallisista otetuissa kuvissa 49 prosentissa kuvan henkilö tunnistettiin nimeltä, mutta loppuissa kuvattuja henkilöitä ei mainittu lainkaan, tai he olivat ”mosambikilaisia”, ”lammaspaimenia” tms. (emt. 44–45). Paikallisten tehtävänä oli siis useimmiten olla havainnollistamassa paikallista elämäntapaa ja edustaa nimettömänä yksilönä massaa. Jos Suomi oli jotenkin edustettuna kuvassa, sävy oli Räsäsen aineistossa aina myönteinen tai neutraali, mutta ilman minkäänlaista Suomi-viittausta kuvista vain viisi prosenttia oli myönteisiä.

Myös Palosuo (2000) kokoaa journalistisessa gradussaan huomioita visuaalisuudesta. Kenttätutkimuksensa lisäksi hän tutki määrällisen sisällönanalyysin keinoin yhteensä viiden erityyppisen aikakauslehden (Suomen Kuvalehti, Seura, Anna, ET-lehti ja Pirkka) kehitysmaauutisointia kesä-syyskuussa 1998. Yhteensä Palosuo selasi 56 numeroa. Lähes puolet kuvituksesta (46 % eli 16 juttua) antoi kohteesta positiivisen vaikutelman. Kolmannes (31 % eli 11 juttua) näyttäytyi neutraalina ja vain reilu viidennes (23 % eli 8 juttua). Palosuon mukaan tulos oli yllättävä verrattuna siihen, kuinka negatiivisesti painottuneita itse jutut olivat. Positiivisiksi hän määritteli kuvat, joissa henkilöt hymyilivät tai näyttivät muuten tyytyväisiltä. Lisäksi positiivisiin kuuluivat upeat maisemakuvat sekä sellaiset, jotka antoivat kohdemaasta miellyttävän

vaikutelman. Neutraaliin luokkaan kuuluivat poliitikot ja muut liituraitapuvut vakavine puhuvine päineen, myös sellaiset henkilöhaastattelukuvat, joissa kohde oli kuvattu mielteliääksi. Negatiivisia olivat kuvat inhimillisestä kärsimyksestä ja materiaalisesta tuhosta. Palosuo niputti kuvat yhteen yhteiseen luokkaan niiden keskimääräisen vaikutelman perusteella.

Palosuo arvelee aikakauslehtien haluavan hinnalla millä hyvänsä tarjota ilahduttavia kuvia, vaikka jutun aihe itsessään ei iloinen olisikaan. Toisena, yhtä mahdollisena vaihtoehtona Palosuo pitää sitä, että kurjiksi maalatut kohtalot eivät ehkä jutun kohteen mielestä olekaan yhtä kurjia kuin länsimaisen toimittajan näkökulmasta. Hän kysyykin ironisoiden, saattoiko maanviljelijä oikeasti hymyillä, vaikka talouskasvu tyssäsi ja demokratia otti takapakkia. (Palosuo 2000, 33–34.)

Kuvien analysoimisessa ja varsinkin pyrittäessä yleistämään tuloksia on syytä pitää mielessä, että käsitykset negatiivisesta ja positiivisuudesta ovat lopulta subjektiivisia ja sikäli vaikeasti verrattavissa. Esimerkiksi Palosuo on positiivinen käsitys upeista maisemakuvista ja hymyilevistä ihmisistä voivat jonkun toisen silmissä näyttäytyä eksotisoivilta ja sikäli negatiivista stereotyyppiä pönkittävilta. Tähän aiheeseen ja sen aiheuttamiin tuntemuksiin olen useita kertoja viitannut päiväkirjamerkinnöissäni. Nimittäin kehitysmaissa kuvatessa, tai niistä kirjoittaessa, tulee usein olo, että tekee niin tai näin, aina menee varmasti väärin päin. Kun mukaan liitetään nolottavat tunnekuohut, jotka usein mielletään journalismiin ja journalistin työhön kuulumattomiksi, lopputulos voikin olla todella kliininen ja tylsä. Tähän aiheeseen palaan seuraavassa luvussa.

Palosuo (2000, 32–33) kertoo juttuja myydessään törmänneensä kuvien heikkolaatuisuuden ongelmiin, kun toimitusten mukaan ”sinänsä hyvin mielenkiintoista juttua” ei ole huolittu julkaistavaksi kuvamateriaalin vaatimattomuuden takia. Siinä voi piillä yksi syy myös kehitysmaajournalismin yksipuoliseen kuvaan. Saimme Eevan kanssa toimituksilta paljon positiivista palautetta nimenomaan työparina toimimisesta ja sen tuomista mahdollisuuksista julkaisupäässä: jutut julkaistiin mielellään näyttävästi (esimerkiksi Helsingin

Sanomissa juttumme julkaistiin usein osaston koko sivun avausjuttuna), koska sekä kuva että teksti kantoivat hyvin oman osuutensa.

2.4 Kehitysmaakuvan erityispiirteitä

Kuten aiemmin olen jo maininnut, tekstien lisäksi myös kehitysmaajuttujen kuvat ovat pääosin negatiivisia, ja niissä toistuvat tietyt myytit ja stereotyypit. Ritch (1998, 170) on luokitellut kuvajournalismin suosimia stereotyyppisiä hahmoja seuraavasti:

- 1) liike-elämän johtaja
- 2) sureva leski
- 3) seksikäs tähtönen
- 4) vähemmistön edustaja
- 5) väkivallan uhri
- 6) nälkäinen lapsi
- 7) menestyvä urheilija

Suoraan kehitysmaihin liitettyjä ovat nälkäinen lapsi ja väkivallan uhri, osaltaan myös sureva leski ja vähemmistön edustaja. Joissain harvoissa tapauksissa saattaa löytyä myös menestyvä urheilija – joskin heistä aika moni ehtii vaihtaa kansallisuutta ennen korkeimpia palkintokorokkeita. Salon (2000, 52) mukaan myyttisyyden etuna on sen sisällöllinen vakiintuneisuus ja helppo tunnistettavuus, eräänlainen kasautuva voima. Näiden ”helppojen” symbolien (esimerkiksi lipunnosto voiton symbolina) vaarana on Salon mukaan kuitenkin uutistapahtumien erityislaadun ja yksilöllisyyden, historiallisuuden sekä ajan ja paikan katoaminen. Nälkäinen lapsi on yksi tällaisista stereotyypeistä.

Toisiaan muistuttavat kuvat näлкиintyneistä lapsista luovat ajattoman ja paikattoman myyttisen ”nälän”, joka ei huomioi taustalla olevia erilaisia syitä ja rakenteita. Nälkäkuvien toisteinen stereotyyppinen jatkumo ei välttämättä lisää ymmärrystämme sen paremmin yksittäisistä kriiseistä kuin niiden taustalla vaikuttavista maailmantalouden prosesseista, mutta kuvat täyttävät kyllä

välittömän tehtävänsä tuottaessaan katastrofiapuun riittävän tunnereaktion katsojissa. Tunnereaktioon palaan seuraavassa luvussa.

Vaikka tässä tutkimuksessani pyrinkin ottamaan stereotypiasta poikkeavia kuvia kehityksistä, koen Salon tapaan mielenkiintoiseksi myös teoreettisen näkökulman, joka pyrkii stereotyyppien kielteisyyden sijaan myös pohtimaan toiston luomia syvämerkityksiä. Olen Salon kanssa samaa mieltä siitä, että yhtäältä stereotyyppiset kuvat saattavat aiheuttaa voimattomuuden tunteen ja jopa inhoreaktion. Toisaalta sellaisen nähdessään tietää heti, mistä on kysymys – ne voivat siis myös ohjata lukijaa luokseen ja kenties, toivottavasti, tekstin tasolla tarjota myös uutta näkökulmaa lukijalle.

Szarkowski (Salon 2000, 52 mukaan) luettelee uutiskuvien vakiintuneita perusteemoja (myyttisiä oppositioita) seuraavasti:

- 1) katastrofi/kehitys
- 2) mielihyvä/kipu
- 3) voitto/tappio
- 4) roistomaisuus/epäitsekkyys

Palkittujen lehtikuvien perusteella Salo on lisännyt listaan vielä seuraavat jaottelut:

- 5) traditio/muutos (esimerkiksi perinteinen maaseutu/tieteen ja tekniikan saavutukset)
- 6) sota/rauha
- 7) elämä/kuolema
- 8) tavallinen/poikkeava

Teemoja pohtiessa ja esimerkiksi Saharan eteläpuolisesta Afrikasta otettuja valokuvia tai televisiokuvia katsoessa huomaa, että usein perusteemoista valikoituvat ne negatiiviset: katastrofi, kipu, tappio, kuolema, sota.

2.5 Valokuvan mediakritiikin suuntauksia

Valokuvan mediakritiikki voidaan jakaa kahteen pääsuuntaukseen (Noponen 1996, 201). Toinen, teknisempi suuntaus tarkastelee sitä, kuinka autenttinen valokuvan toistama tilanne ja asetelma ovat. Tähän suuntaukseen kuuluvat esimerkiksi keskustelut kuvamanipuloinnista. Toinen suuntaus keskittyy laajempiin ja yhteiskunnallisiin konteksteihin: siihen, kuinka valokuvalla yritetään vaikuttaa katsojiin.

Hietala (Noposen 2001, 201, mukaan) puhuu teknisestä ja eettisestä realismista. Teknisen realismin tarkastellessa kuvan uskollisuutta todellisuudelle eettinen realismi on kiinnostunut siitä, miten uutiskuva vaikuttaa paljastamalla esimerkiksi yhteiskunnallisia epäkohtia. Valokuvaan liitetty objektiivinen ja autenttinen kerronta hämärtää helposti mahdolliset ideologiset taustat. (Noponen, 201.)

Valokuvaaja ja toimittaja Martti Lintunen on todennut, että kuvajournalistin työn tulos ei ole se paperinpala, jolle kuva on vedostettu tai painettu. Työn **tulos on se vaikutelma tai muutos, jonka kuva saa aikaan katsojassa.** (Lintunen 2007, 58.) Lintunen on moninkertaisesti palkittu pitkän linjan valokuvaaja, joka on kuvannut paljon myös kehityksissä. Lintunen kuuluu samaan kantaa ottavan valokuvauksen koulukuntaan kuin esimerkiksi Lewis Hine ja Jacob Riis, jotka puolestaan tahoillaan loivat kaksi lähes vastakkaista sosiaalisen dokumenttivalokuvauksen tapaa. Riis havainnoi kuvattaviaan, useimmiten köyhiä ja heidän ahdinkoaan, matkan päästä. Hän jätti veljeilyn sikseen ja kuvasi oman tahtonsa mukaan. Hine puolestaan oli vilpittömästi kuvauskohteidensa elämässä mukana ja pyrki sosiaaliseen muutokseen myös osallistumalla poliittiseen päätöksentekoon. Hine siis käytti kameraa ja valokuviaan pahimpien yhteiskunnallisten epäkohtien osoittamiseen Hän myös kuvasi kohteensa kunnioittavaan sävyyn. Lintusen kirjaan (2007) jälkisanat kirjoittanut Westminsterin yliopiston valo- ja elokuvakoulun johtaja Andy Golding arvioi Lintusen seuraavan ennen kaikkea Hinen jäljessä. (Lintunen 2007, 130–131.) Tätä aihepiiriä lähestyn seuraavassa luvussa.

3 JOURNALISMIA KEHITYSMAISTA VAI KEHITYSMAAJOURNALISMIA?

Tämän luvun tarkoituksena on paneutua tarkemmin journalistin ja valokuvaajan eettisiin jännitteisiin kehitysmaissa työskennellessä. Pohdin kehitysmaissa työskentelyyn liittyviä eettisiä kysymyksiä ensin yleisesti ja pyrin avaamaan siihen liittyviä erilaisia näkökulmia ja tuntemuksia. Luvun loppupuolta kohti liu'un kuvajournalismiin. Neljännessä luvussa käyn paremmin kiinni varsinaisiin kuviin.

3.1 Toimittaja vai tiedottaja?

Aluksi on syytä yrittää määritellä kehitysmaajournalismin paikka journalismin kentällä. Aiemmin (luvussa 2) määrittelin siis kehitysmaajournalismin kehitysmaauutisointia laajemmaksi käsitteeksi siinä mielessä, että siihen lukeutuu myös sellainen aineisto, joka ei suoranaisesti ole uutisointia. Tässä vaiheessa irvileuka voisi tietysti todeta, ettei kehitysmaista uutisia eli uusia asioita ja kuulumisia juuri tulekaan, sitähän kaikissa tutkimuksissa juuri toivotetaan. Tässä tapauksessa tarkoitan ns. kovan uutisoinnin ohella myös muita journalismin lajeja.

Faktapohjaisuutta ja objektiivisuutta on totuttu pitämään journalismin selkärankana ja lähtökohtana (Kunelius 1997, 18). Kuten Kunelius heti esittämänsä määritelmän perään toteaa, molemmat käsitteet ovat suhteellisia. Tänäpäin tapahtunut on eittämättä ajankohtaista, mutta yhtä lailla ajankohtaista voi olla esimerkiksi talvi- tai kansalaissota, kuten Suomessa on viime vuosina ollut. Yksinkertaistetun realistisen näkemyksen mukaan journalisti havainnoi todellisuutta ja pakkaa tiedon yleisölle sellaisenaan. Kritiikkiä ovat esittäneet esimerkiksi konstruktionistit, joiden mukaan todellisuus on meidän kaikkien yhdessä rakentamamme. Henkilökohtaisesti olen sitä mieltä, että journalismi on aina subjektiivista, vaikka se pyrittäisiin esittämään objektiivisena. Kaiken

lähtökohtana kuitenkin on tekijä ja kokija, hän joka juttua tekee ja kuvia ottaa paikan päällä.

Kehitysmääjournalismin saralla Lintusen lause valokuvan tehtävästä – *se muutos, jonka paperinpala katsojassa saa aikaan* – on myös tässä kontekstissa sikäli mielenkiintoinen ja osuva, että työskentelyyn ja sen tavoitteisiin kehitysmaissa liittyy ainakin itselläni ristiriitaisia ja noloiksikin luokiteltavia tunteita. Huilajan (2007) gradun perusteella en ole tunteineni yksin. Kaikki kahdeksan haastateltua toimittajaa kertoivat potevansa hyvin usein ristiriitaisia tunteita kehitysmaassa toimiessaan. Yleisin tunne on syyllisyys, joka nousee erityisen suureksi silloin, kun toimittaja työskentelee esimerkiksi katastrofialueella (Huilaja 2007, 103.) Syyllisyyttä pyritään helpottamaan sillä, että omalla työllä yritetään vaikuttaa haastateltujen ihmisten asemaan ja lisäämään jutun lukijoiden ja katsojien tietoa.

Se, minkä takia mä lähin tälle alalle ja mitä mä tässä arvostan, on se maailmanparantaja-ajattelu, että on mahdollisuus vaikuttaa ja pystyy vaikuttamaan. Sillä myöskin selittää ja oikeuttaa ne ikävät kysymykset ja ihmisten tarinoiden kyselyn. (Nainen 31, Huilajan gradussa 2007, 105.)

Se tieto, mitä sieltä saa, se on tärkeä, että ne asiat pysyy esillä myös Suomessa. Jos mä tapaan siellä jonku ihmisen, jolla on vaikka joku karmee historia, niin se voi oikeasti herättää kiinnostuksen jossaki lukijassa, että ai tällastaki voi olla, mitenköhän tähän vois puuttua. Se voi vaaleissa vaikka äänestää sellasta ihmistä, jolle kehitysyhteistyöasiat on tärkeitä. (Nainen 29, Huilaja 2007, 106.)

Huilajan mukaan kyseinen ”olen teidän puolellanne” -ajattelutapa ei näytä olevan ainoastaan keino saada haastateltavan luottamus vaan samalla myös toimittajan tapa selittää itselleen työn raadollisuus. Yksi Huilajan samaa vastaus poikkeaa selvästi muista mielipiteistä syyllisyyden käsittelemisen kohdalla.

Sitä perustele, varsinki alussa, ittelleen, että mä teen tätä työtä ja levitän tietoa tästä sun vaikeasta tilanteesta tai onnettomuudesta, jotta sitten voidaan auttaa. Se on ihan yhtä fuulaa sekin, ei se oo totta. Ei se johda siihen se kuvio. Kyllä mä teen sitä saadakseni jutun, ja mulle maksetaan siitä. (Mies 49, Huilaja 2007, 106.)

Tässä tapauksessa kyse voi Huilajan mielestä olla myös provosoivasta kyynisyydestä toimittajan ammattia kohtaan. Kyseessä on kokenut toimittaja, joka on muun muassa asunut useita vuosia kehitysmaassa. Hän on omien sanojensa

mukaan vuosien kokemuksen jälkeen huomannut työnsä vähäisen vaikutuksen maailmaan ja ihmisten asenteisiin.

Vaikuttaa siis siltä, että kehitysmaajournalismissa korostuu **tavoitteellisuus**, yhteisen asian eteenpäin ajaminen. Se ei ole vain kehitysmaita *käsittävää* journalismia. Filosofisesti voisi puhua teleologisesta tai seurausetiikasta, jonka yleisin muoto on utilitarismi, pyrkimys mahdollisimman monen ihmisen mahdollisimman suureen hyötyyn.

Yritän havainnollistaa ajatusmalliani seuraavanlaisella kaaviolla, joista ensimmäinen osa esittää journalistin näkökulmaa asiaan ja toinen jutun mahdollisen katsojan tai lukijan reaktiota.

TEKIJÄ → KOKIJA/KOKEMUS → VAIKUTUS

TEKIJÄ ← KOKIJA/KOKEMUS ← VAIKUTUS

Kuvio 1. Toimittajan vastaanottajassa aikaansaama mahdollinen reaktio (omaa tuotantoa).

Haluaisin pysähtyä tähän hetkeksi: mikä se vaikutus ja tavoite on? Huilajan haastattelemat nostavat esiin ihmisten aktivoimisen esimerkiksi äänestyspäätöksiin vaikuttamisella kehitysyhteistyön suosimisen suuntaan. Itse olen ajatellut ihmisten ehkä kiinnostuvan kansalaisjärjestötoiminnasta tai ainakin rahan lahjoittamisesta järjestöille ja keräyksiin. Kaikkiaan kyse on useimmilla varmasti maailman epäoikeudenmukaisuuteen havahtumisesta ja siitä kuuluisasta, journalistipiireissä usein pilkkaavaan ääneen sävyyn mainitusta maailmanparantamisesta.

Moni journalistin urasta haaveileva tai sen alkutaipaleella oleva myöntää avoimesti olevansa idealisti, kun taas osa uran loppupuolella olevista on avoimesti tai huomaamattaan varsin kyynisiä työssään. Toimittajuudesta puhutaan yhä kutsumusammattina, mutta toisaalta vallalla tuntuu olevan ajatus, että kyynisyys kannattaa eikä ainakaan kannata pitkin käytäviä kailotella näkemyksiään.

Suomen kokoisessa maassa kehitysmaa-asioihin perehtyneiden toimittajien joukko on lisäksi varsin pieni, ja siihen liittyy tiettyjä yhtäläisyyksiä, joita olen yrittänyt alle hieman koota ja jäsentää.

A) Juttukeikalle Ruotsiin vai Ruandaan?

Ulkomaantoimituksissa tai toimituksissa ylipäätään on yleensä muutama kehitysmaihin ja kehitysyhteistyökysymyksiin perehtynyt toimittaja, jotka myös usein lähetetään juttukeikoilla näihin maihin. Muut (yleisimmät) väylät juttukeikoille kehitysmaihin ovat ulkoministeriön kaksi kertaa vuodessa jakama apuraha sekä eri oppilaitosten kurssit, esimerkiksi Jyväskylässä järjestettävä kehitysmaajournalismin kurssi. Oman kokemukseni perusteella pitkälti samat toimittajat kiertävät maailmalla vuoron perään em. väylien kautta.

Lähtiessäni Nicaraguahan ja Tansaniaan sain myös opiskelukavereilta osakseni kauhistelua ja utelua siitä, miten uskallan ja ”ilkeän” lähteä paikkoihin, joissa länsimaiset peruspalvelut kuten lämmin vesi, vessanpönttö ja torakaton huone eivät ole itsestäänselvyksiä. Kulttuurierojen ohella juuri likaisuus ja trooppiset sairaudet pitävät osan ihmisistä loitolla näistä matkakohteista.

B) Ihmisoikeuksia vai Big Brotheria?

Kehitysmaissa matkustavat toimittajat ovat usein kiinnostuneita ihmisoikeuskysymyksistä, talouden epätasa-arvoistavista rakenteista sekä usein myös vapaaehtoistyöstä. Osa toimittajista päätyykin tiedottajiksi tai viestintäpäälliköiksi esimerkiksi Punaiselle Ristille, Planille tai YK:n järjestöihin. (Tästä aiheesta on valmisteilla Kira Schroederin pro gradu -työ Svenska social och kommunalhögskolanissa. Schroeder oli SSKH:n opiskelijana samassa vaihdossa Tansaniassa).

Mutta voisiko toimittaja sanoa tekevänsä tietynlaisia juttuja, jotta saisi enemmän jäseniä Vihreään liittoon tai Kokoomukseen? Onko se faktapohjaista ja hyväksyttyä journalismia? Journalisteja ja tiedottajia on pidetty työkumppaneina, mutta samalla jopa toistensa vihollisina. Kuinka lähellä kehitysmaissa työskentelevän journalistin työ on tiedottajan työtä?

Journalistin ja tiedottajan näkökulma on tietysti sikäli erilainen, että journalisti on oppinut kielteisen uutisen olevan varsinainen uutinen: ainakin itse muistan opintojen varhaisesta vaiheesta kolmion, jonka mukaan ”no news is bad news, bad news is good news, good news is no news” eli huonot uutiset ovat hyviä uutisia uutistuotannon ja myynnin kannalta. Mutta jos asiaa mieltii tuon edellä mainitun tavoitteellisuuden kannalta, molemmat pyrkivät lisäämään tietoa ja rahoitusta avustustyölle (joko järjestön tai esimerkiksi ulkoministeriön kehitysyhteistyösaston isompien budjettien kautta).

Kehitysmaassa keikalla olevalle toimittajalle ja kuvaajalle, joilla usein ainakin hieman löytyy sitä maailmanparantaja-asennetta, negatiivisten uutisten – ja ironista kyllä, myös positiivisten uutisten – työstäminen voi aiheuttaa moraalisia ongelmia kahdesta syystä. Ensinnäkin, jos jutun lukijalle ja katsojalle jälleen kerran näytetään, että asiat ovat ihan yhtä rempallaan kuin aina ennenkin, ei se välttämättä aktivoi ihmistä toimimaan. Toiseksi, jutusta jää paljon pois siitä ilosta ja onnellisuudesta, joka myös on tuttu monelle kehitysmaassa matkustaneelle ja töitä tehneelle. Huilajan haastateltavat puhuvat riittämättömyydestä. Tähän keskityn tarkemmin seuraavassa alaluvussa.

3.2 Riittämättömyys matkaseurana

Ite kokee, ku kirjottaa niitä juttuja, että ei pysty ollenkaan välittämään niitä asioita, joita on nähny. Ei iloa, eikä surua, eikä mitään, että on vaan semmonen tosi lattee, mitä tahansa se juttu onkaan. Vaikka en nyt ajattelekaan, että niillä jutuilla pystyis jotain maailmaa täysin muuttamaan, mutta se aina niinku konkretisoituu sitte siinä, ku sitä juttua kirjottaa. (Nainen 29, Huilaja 107–108.)

Tunnistan itsekin tuon tunteen ja ylipäättään sen taiteilun, mikä tästä aihepiiristä

kertomiseen liittyy. *Ole inhimillinen, mutta älä liian tunteikas. Kuvan pitää kertoa, mutta ei osoittaa liikaa sormella. Kaikki ihmiset ovat tasavertaisia, mutta kyllä täällä aika kehnosti menee ja aika eri tavalla täällä asioita tunnutaan ratkaisevan... Ja johtuuko tämä kaikki huonoista tšekäläisistä johtajista vai valkoisen miehen ylivoimasta? Entä onko se minun vika, jos meikäläisen väriset ihmiset on niin ahneita ja omistavaisia. Loppuuko ihmisten auttamishalu, jos kirjoitan liian myönteisiä asioita – täällähän kai kuuluu mennä kurjasti.”*
(Lauseet ovat poimintoja päiväkirjastani. Monet niistä ovat turhautuneena kirjoitettuja ja kärjistettyjä, mutta tavoittavat niitä tunnelmia, joita matkalla koin.)

Haastateltavan kuvailemassa mielentilassa voi helposti tulla mieleen paikata omaa ”latteuttaan” räväkällä kuvamateriaalilla. Että vaikka en nyt oikein pysty kertomaan miltä minusta tuntuu, katsokaa tuosta. Katsokaa ja auttakaa.

Huilajan haastattelemat toimittajat jakautuivat journalistisen haastattelun suurimpia haasteita kysyttäessä kahteen luokkaan: niihin, jotka korostavat ennen haastattelua tehtävän valmistelutyön vaativuutta sekä niihin, jotka pitävät kohtaamisessa vallitsevaa kulttuurista muuria suurimpana haasteena. Huilajan mukaan kehitysmaatoimittajan suurimmat haasteet näyttävät siis sijoittuvan Shoemakerin ja Reesen mallin uloimmalle, kulttuurin (ideologian) kehälle. Hän huomasi, että journalistien itsekriittisyys höllenee työkeikoilla vaikeissa oloissa. Haastattelun epäonnistumisesta ei syytetä haastateltavaa, vaan kyse on pikemminkin toimittajan omasta riittämättömyydestä.

Onkin mielenkiintoista pohtia, mikä saa aikaiseksi sen, että Suomessa sama toimittaja saattaa suhtautua hyvinkin kriittisesti ja itsekkäästi haastateltavaansa, mutta siirryttäessä tuhansia kilometrejä etelään, asenne muuttuu täysin?”

Huilajan mukaan vastaus saattaa löytyä ajattelutavasta, jonka mukaan kehitysmaassa elävien ihmisten harteilla on jo tarpeeksi taakkaa kannettavana, jolloin heidän niskoilleen ei pidä enempää lastia kasata. Jostain syystä toimittajan on hyväksyttävämpää nöyrtyä itse ja todeta olevansa riittämätön käsittelemään toisen maan kulttuuria kuin syyttää kehitysmaan asukasta ymmärtämättömyydestä suomalaista kulttuuria kohtaan. Huilaja nostaa esiin myös tietynlaisen

vapautumisen suomalaiselle työkulttuurille tyypillisestä kilpailuasetelmasta; vieraassa ympäristössä epäonnistuminen koetaan ehkä hyväksyttävämmäksi kuin suomalaisessa täydellisiin suorituksiin tähtäävässä työkulttuurissa. (Emt. 2007, 116.)

Kehitysmääjournalismin kohdalla paikan päällä tapahtuvassa vuorovaikutustilanteessa vallitsevilla tilannetekijöillä näyttää olevan suurta vaikutusta toimittajan lopulliseen tuotokseen. Olenkin samaa mieltä Huilajan kanssa siitä, että Shoemakerin & Reesen tunnettuun kehämalliin olisi kannattavaa ja suotavaa lisätä vielä yksi, vuorovaikutuksen ja tilannetekijät huomioiva taso. Yksilötason kohdalla voisi Huilajan mielestä korostaa toimittajan arvojen ja asenteiden rinnalla myös hänen tunteitansa ja niiden vaikutusta lopulliseen tuotokseen. Jos näille epämääräisille tunteille saisi jonkinlaisen jäsenyyksen ja selityksen, niitä olisi myös helpompi käsitellä henkilökohtaisesti ja myös journalistisen tutkimuksen saralla.

3.3 Kansalaisjärjestöjen eettiset suositukset kehitysmaissa kuvaaville

Edellä olen yrittänyt hieman avata kehitysmaassa työskentelevän journalistin, myös kuvajournalistin, sielunmaisemaa ja niitä mahdollisia tekijöitä, jotka journalistiseen lopputuotokseen vaikuttavat. Korostan, että ne ovat pitkälti subjektiivisia näkemyksiäni, joista saa vapaasti olla eri mieltä. Punaiseksi langaksi journalistin työn haastavuuteen näyttää nousevan tunteiden ja järjen riitely. Tunteisiin pyrkivät vetoamaan myös monet kansalais- tai kehitysyhteistyöjärjestöjen mainoskampanjat. Kuten Merja Salo aiemmin (luvussa 2) mainitsi, historiattomat kuvat nälkiintyneistä lapsista eivät välttämättä anna paljoakaan informaatiota, mutta toimivat juuri sen aikaa ja sen verran, että kukkarot aukeavat.

Kriisiapu- ja kehitysyhteistyön parissa toimivat kansalaisjärjestöt loivat vuosituhannen vaihteessa eettiset suositukset ensisijaisesti itselleen, mutta myös

toimittajille kuvaamisesta kehitysmaissa. Yhteisille suosituksille oli tilausta, sillä kansalaisjärjestöjen mainoskampanjoissa on paljon vaihtelua ja silloin tällöin myös melko epäilyttäviä kuvia. Suositukset allekirjoittanut järjestö sitoutuu varmistamaan, että heidän kanssaan työskentelevät joukkoviestimet toimivat myös ohjeistuksen mukaan.

Suosituksen sisältö ei sinänsä ole järin mullistava: sen peruseriaatteina ovat jokaisen ihmisen tasa-arvoinen ja kunnioittava kohtelu sekä reiluuden, solidaarisuuden ja oikeudenmukaisuuden edistäminen. Käytettävät kuvat olisi valittava näiden periaatteiden mukaisesti. Ohjeistuksessa korostetaan vielä erikseen seuraavia seikkoja:

-Kuvissa on vältettävä stereotyyppisten ja yksioikoisten viestien käyttöä ja pyrittävä valitsemaan sellaisia, jotka kertovat katsojalle kehityksen monitahoisuudesta.

-Valokuvattavilta kohteilta on aina pyydettävä lupa kuvan ottamiseen – ja jos kyseessä ovat lapset, lupa on kysyttävä heidän vanhemmiltaan. Vielä erikseen mainitaan kansainvälisesti sovittujen lasten oikeuksien kunnioittaminen, koska lapset ovat useimmiten kuvauksen kohteina.

-Kuvauksen kohteilta on kysyttävä, haluavatko he nimensä julkaistavaksi ja toimittava ohjeiden mukaan.

-Ihmisoikeuksia on kunnioitettava ja haavoittuvaisimpia ihmisiä on suojeltava.

Yksi maailman kuuluisimmista uutiskuvaajista, W. Eugene Smith on kuvaillut vastuutaan kuvaajana ja lehtimiehenä kahdella tavalla: ensisijaisesti hän kokee olevansa vastuussa kuvaustensa kohteelle, toiseksi lukijoilleen.

”Valokuvaus on voimakas ilmaisuväline. Käytettynä oikein se on suuri parannuksiin ja ymmärrykseen suuntaava voima, väärin käytettynä se voi sytyttää monia hankalia liekkejä. Kuvajournalismilla, sitä levittävien lehtien saavuttamasta suunnattomasta yleisöstä johtuen, on enemmän vaikutusta yleiseen mielipiteeseen kuin millään muulla valokuvauksen lajilla.”
(W. Eugene Smith Lintusen 1983, 68, mukaan.)

Kaikki eivät ole yhtä tiedostavia kuin Smith. Luvussa 4 esiteltävässä omassa pienimuotoisessa ennakkotutkimuksessani selviää, että edelleen suurin osa kuvissa esiintyvistä hahmoista ovat ”sudanilaisia naisia” tuijottamassa apaattisesti kameraan tai ”tulvissa kotinsa menettäneitä kenialaisia”. Yksi syy nimettömyyteen ja kuvien raakuuteen ovat kansainväliset kuvatoimistot, joista kerron seuraavaksi. (Kts. esim. <http://fi.oneworld.net/article/view/157550/1/>, viitattu 04.03.2008)

3.4 Kun ideaali kohtaa todellisuuden: kansainvälisten kuvatoimistojen valta-asema

Periaatteessa ideaalitalanne toimituksille olisi omien toimittajien jutut ja omien kuvaajien kuvat ympäri maailman. Käytännössä joukkoviestimien ulkomaantuotantoa karsitaan koko ajan, eikä esimerkiksi yhdelläkään suomalaisella viestimellä ole kirjeenvaihtajaa lähelläkään niitä maita, joita kehitysmaiksi kutsutaan.

Sosiaalisesti kantaaottavan valokuvauksen edelläkävijät kuten Riis tai Hine elivät aikana, jolloin valokuvauskeikoilla oli mahdollista viettää useita kuukausia. Nykyään moni työpari on paikan päällä kaksi viikkoa ja sen aikana pitäisi luoda kattava katsaus koko maahan ja kulttuuriin.

”Kehitysmaalehtikuvan, kuten muidenkin lehtikuvien on näytettävä TODELLISUUS. Se on vaikeampaa, kun usein kuvaajat ovat paikoissa vain lyhyitä aikoja eivätkä tiedä paikallista kulttuuria etc. tarpeeksi syvällisesti. Tätä tietysti ääripäinä ovat kuvat suurisilmäisistä ja surullisista lapsista (usein varainhankintakuvia, mutta näkyy niitä mediassakin), jotka ovat pelkkää sympatiaa. Toisena ääripäinä ovat sota- tai muut kriisikuvat. Niin usein valtamedioissa kehitysmaista kerrotaan tässä kontekstissa ja kuvat ovat sen mukaisia.” (Osa Kumppanin kommenttia kuva-arvioista)

Käytännössä suurin osa sanomalehtien kehitysmaakuvastosta on siis kansainvälisten uutis- ja kuvatoimistojen tuottamaa. Merkittävimpiä ja suomalaisten sanomalehtienkin yleisimmin käyttämiä kuvatoimistoja ovat

The Associated Press (AP), Agence France-Presse (AFP), European Pressfoto Agency (EPA), ja Reuters.

Omassa ennakkotutkimuksessani, josta tarkemmin seuraavassa luvussa, enemmistö kuvista oli juuri AP:n, AFP:n ja Reutersin kuvaajien ottamia. Ne olivat myös kuvajoukon aggressiivisimpia otoksia.

”Noihin kriisikeskeisiin kehitysmaakuviin liittyy mielestäni pelottavin: suuret kansainväliset kuvatoimistot, joiden kuvaajat saavat rahaa, mitä raflaavampia kuvia ottavat. Se luo todella pelottavaa ja eettisesti kyseenalaista kuvaa kehitysmaatodellisuudesta. Kehitysmaa on yhtä kuin kriisi ja sota. Juuri se ihmisten tavallinen elämä ja ihmisyyys jää näyttämättä.” (Kumppanin kommentti palautteessa)

”Kuvaajat yrittävät usein tiivistää yhteen kuvaan vahvan viestin, mikä tarkoittaa rankkaa pelkistämistä. Yksittäiset uutiskuvat ovat juuri näitä kaapunaisia tai vihaisia nuoria kivittäjämiehiä.” (Anu Nousiainen, Kumppani 6-7/2007)

Sekä matkoilta keräämäni että toimituskokemukseni perusteella olen periaatteessa ymmärtäväinen molempiin suuntiin: toimitustyössä kiire on usein epämieluisa työkaverisi, joka itse asiassa helposti johdattaa valitsemaan selkeitä ja yksinkertaisia kuvia, koska niiden viesti tulee nopeasti perille. Ne myös tarttuvat erittäin laajasta kuvamateriaalista silmään helpoimmin – siihenhän teho tiukassa kilpailussa perustuukin. Ulkomaantoimituksen aihepiirit ovat keskimäärin melko negatiivisesti painottuneita, ja veriseen kuvavirtaan alkaa jossain vaiheessa turtua.

Myös matkalla kiire, edellä mainittu riittämättömyys tai yleinen hässäkkä saattavat vaikuttaa lopputulokseen. Jälkiviisaana on helppo arvioida ja arvostella kuvia, mutta paikan päällä, tilanteen ollessa päällä, ei ehkä näe laajempaa kokonaisuutta tai kuvaan liitettäviä ideologioita. Siinä tilanteessa ensimmäisenä mieleen voivat hyvinkin tulla tyypilliset kuvatoimistokuvat ja ajatus, että *koska neidän ovat alansa kovimpien ammattilaisten otoksia, niiden täytyy olla hyviä ja ”oikeita”*. Siinäpä on jo kehää kerrakseen. Hyviä syitä kaikki tyynni, mutta eivät poista – päinvastoin – ajatusrakennelmien ja ideologioiden avaamisen ja muutoksen tarvetta.

4 KEHITYSMAAKUVIA PERKAAMAAN

Tässä luvussa lähestyn varsinaista kuvaa (picture), kun tähän mennessä olen keskittynyt enemmän kehitysmaakuvien imagoon (image). Pyrin kirjoittamaan auki omia ennakkokäsityksiäni hyvistä ja huonoista kehitysmaakuvista.

4.1 Oma ennakkokäsitys kehitysmaakuvista

Jotta voi yrittää muuttaa asioita, täytyy olla jonkinlainen tietämys, tai ainakin mielipide, asioiden nykyisestä tilasta. Sen pohtiminen ja auki kirjoittaminen on yllättävän haastavaa. Peruskäsitykseni oli, että valokuvissa on juttujen aiheiden mukaisesti sotia, nälänhätää ja kärsimystä. Saharan eteläpuolisen Afrikan tapauksissa kuvasumat ovat vielä muuta maailmaa kärjistetympiä, sillä jos sieltä jotain uutisoidaan isommin, kyse on melko varmasti mittavasta sisällissodasta, terrori-iskusta tai muusta vastaavasta. Yrittäessäni miettiä tapahtumia vuosia takaperin, mieleen tuli ensimmäisenä Ruandan kansanmurha, Kongon / Kongon demokraattisen tasavallan levottomuudet, Somalian sekä Etiopian ja Eritrean kahnaukset ja Etelä-Afrikan apartheid-politiikka.

Yksittäisten kuvien tasolla mieleen nousee katseita: tyhjiä nälkiintyneiden ihmisten katseita, intensiivisesti kameraan tuijottavia, syyttäviä tuijotuksia, haltioituneita silmiä, lähes maanisia virnistyksiä. Myös apaattiset ja seisahduneet kuvat pakolaisleireiltä ovat jääneet mieleen. Äkkiseltään mieleen ei tule kuvaa, joka olisi hyvin kertonut tarinaa tai ollut erityisen monikerroksinen. Jotain sieltä silti on takaraivoon jäänyt kytemään, koska olen päätenyt opiskelemaan kehitysmaatutkimusta ja esimerkiksi tekemään tätä gradua. Uskalin (2007, 122) mukaan kuvat herättävätkin tunteita ihan eri tavalla kuin lehtitekstit, jotka ennemmin vetoavat älyyn. Järkyttävimmät tai symboliarvoltaan merkittävimmät kuvat piirtyvät mieliimme vuosikymmeniksi ja vain osa tästä vaikutuksesta on tietoista. Toisaalta monet ovat jo turtuneet väkivaltaisiin kuviin.

Kehityskaakuviin voitaneen periaatteessa liittää samat tehtävät kuin mihin tahansa muuhunkin kuvaan. Toisaalta useat kuvien valintaprosessissa mukana olleet ja kyselyihini vastanneet toimittajat liittivät kehityskaakuviin tiettyjä erityispiirteitä kuin huomaamattaan.

”Kuvahan on hieno, ihminen lähikuvassa mutta toriympäristö esillä, ja kuvassa tapahtuu jotain, värimaailma on loistelas ja pelastaa kyseisen sivun.

Tunnistaahan sen kehityskaakuvaksi, koska siinä virnuilee musta muslimi, mutta tähän asiaan HS tuskin voi paljon vaikuttaa - muutenhan se ei edusta kehityskaastereotyyppioita ikuisesta sodasta ja kurjuudesta, päinvastoin.”

(kommentti HS:n torijutusta, LIITE 1 b)

”[Tyypillinen kehityskaakuva] on usein joko eksotisoiva tai kurjuuteen kietoutuva. Usein se enemmänkin rakentaa kuilua meidän ja ”niiden” välille kuin kuroo sitä umpeen. Se liittyy tietysti uutisen olemukseen. Kriisi ja hätä ovat uutisia, ei arki. Näemme sotaa ja kurjuutta; nälkää ja toivottomuutta. Ne ovat totta, ja meidän on hyvä nähdä niitä, mutta se ei ole koko totuus.”

(Saran toimitussihteerin kommentti)

Lintunen avaa tuota kehityskaakuviin helposti linkittyvää ”business as usual” - ajatusmaailmaa kuvaajan näkökulmasta. Hänen mielestään lehdistöä ja julkisuutta hallitsevat stereotyyppiset kuvaodotukset: esimerkiksi Intian köyhien pitää näyttää tietynlaisilta tai Kosovon pakolaiset eivät voi olla hyvin koulutettuja valkoisia. Hän myös korostaa, että lehdissä tai televisiossa näemme meille esitettyjä kuvia, joiden esivalinnan joku tekee meidän puolestamme – hyvin usein vanhojen ennakkoluulojen pohjalta, erityisesti kaukaisten maiden osalta. (Lintunen 2007, 21.)

Jos kuvaaja itse on matkustellut paljon esimerkiksi Afrikassa, hänen näkökulmansa voi myös olla hyvin toisenlainen kuin lehteä lukevan, Afrikkaa tuntemattoman ihmisen. Eräs työkeikalla sekä Itä- että Länsi-Afrikassa ollut kuvaaja esimerkiksi oli sitä mieltä, että Itä-Afrikka kokonaisuudessaan on ”leikkiafrikka”, eli ei hänen mielestään niin suuren kurjuuden tyyssija kuin länsipuoli. Nämä ovat tietysti seikkoja, jotka eivät välity lukijalle tai kuvan katsojalle asti, mutta voivat vaikuttaa paljon lopputulokseen.

4.2 Ennakkotutkimus sanomalehtikuvista (joulukuu 2006 – tammikuu 2007)

Mutu-tuntumani tueksi tai murtajaksi tein pienimuotoisen ennakkoanalyysin sanomalehtikuvista. Sanomalehdet valitsin niin, että saisin sekä valtakunnallista aineistoa (Helsingin Sanomat) että erikokoisten maakuntalehtien (Aamulehti, Keski-suomalainen ja Lapin Kansa) vertailua.

Jotta tutkimus ei paisuisi liian laajaksi, päätin keskittyä Saharan eteläpuolisen Afrikan aluetta käsitelleisiin uutisiin ja kuviin. Rajausta on perusteltu, koska toimin itse samankaltaisessa ympäristössä Tansaniassa ja Ruandassa. En yritäkään latistaa Afrikkaa tuhansine heimoineen ja erilaisine kulttuureineen yhteen pakettiin, mutta näin rajattujen kuvien todellisuus on joka tapauksessa lähempänä omia olosuhteitani kuin esimerkiksi Myanmarissa (Burma) tai Albaniassa.

Kuva-analyysiini valitsin kaksi ajankohtaa, kaksi viikkoa joulukuusta 2006 ja niin ikään kaksi viikkoa tammikuulta 2007. Otoksen aikana pinnalla olevia aiheita olivat Somalian ja Darfurin levottomuudet sekä Kenian tulvat. Aihepiireiltään otos täsmäsi siis aiempiin kehitysmaauutisoinnin tutkimustuloksiin: useimmiten suomalaisiin medioihin päätyvät sodat ja luonnonkatastrofit. Pienempiä tapahtumia olivat esimerkiksi Botswanan busmannien oikeustaistelu ja voitto maa-alueista. Saadakseni tuntuman nimenomaan kuviin ja niiden lähettämiin viesteihin luokittelin aineiston aluksi pelkästään kuvien perusteella. Päätin keskittyä kuvien arviointiin lähiluvun avulla.

Kuvia kertyi yhteensä 60 kappaletta. Niistä lähes kolmannes (17 kpl) liittyi sotiin, levottomuuksiin ja mielenosoituksiin. Luonnonkatastrofeja ilmentäviä kuvia oli neljä. Kenian tulvista kertovia juttuja oli enemmän, mutta monissa niissä oli suomalaisauttajien näkökulma niin vahvasti, ettei niitä kuvien perusteella voinut liittää varsinaiseen uutiseen. Myös useat Helsingin Sanomien kuvaajan Markus Jokelan Kenian tulva-alueilta ottamista kuvista eivät olleet suoraan luonnonkatastrofeiksi tunnistettavia. Se teki niistä itse asiassa paljon mielenkiintoisempia ja sai palaamaan kuvaan uudelleen ja uudelleen. Tämä

tapahtui jo kuvat ensimmäisen kerran lehdessä nähdessäni, ei siis pelkästään ”tutkijan silmälasit” puettuani. Jokelan kuvat ovat samaan aikaan rauhallisia ja toiminnallisia. Niistä puuttuu se kaaos, joka yleensä tällaisiin luonnonkatastrofeihin ainakin minun mielessäni yhdistyy. Monissa kuvissa on ihmisiä keskustelemassa joko suomalaisten auttajien kanssa tai keskenään. Värit ovat kauniita ja täyteläisiä. Kuvissa olevat ihmiset tuntuvat sanovan, että *näin tässä nyt kävi, ei auta kuin mennä eteenpäin*. Tähän ajatusmalliin törmäsin usein Tansaniassa. Mielestäni Jokela on tavoittanut kuvissa Concordin toiveet kehitysmaissa kuvaamisessa: hän kunnioittaa kuvattavien ihmisarvoa ja välttää stereotyyppittelyä.

Toiseksi suurin ryhmä olivat johtajat ja eliitit kuvissa (laskutavasta riippuen 5-10 kpl). Suoraan kameraan katsovia ”hengailijoita” oli myös aika iso osa kuvista. Monissa kuvissa oli sekä passiivista oleskelua että arkista puuhailua. Arjen kuvausta, esimerkiksi pyykkien pesua, teen keräämistä ja muuta elannon hankkimista, esiintyi seitsemässä kuvassa. Yhdistettynä hengailijoita ja puuhailijoita oli siis 14 kuvassa. Muutama kuva jäi ilman luokitusta.

Valitsemani ajankohta on sikäli poikkeuksellinen, että ainakin Helsingin Sanomat oli lähettänyt toimittajan ja kuvaajan Keniaan ja sen vuoksi myös palstatilaa oli selvästi normaalia enemmän. Tulvien olisi vaikea uskoa yltäneen ulkomaanosaston avausuutiseksi ilman oman toimittajan ja kuvaajan panosta.

Myös Keskisuomalaisen Sunnuntaisuomalaisessa (10.12.2006) oli Katja Alasen iso reportaasi länsiugandalaiselta Kyangwalin pakolaisasutusalueelta, jonne on saatu ensimmäinen puhelin. Jutun taustalla on bangladeshilaisen Nobel-palkitun Muhammad Yunusin idea kyläpuhelimista ja teknologian tuomisesta köyhimpiin kyliin. Suomalaisyhteyskin löytyy: Nokia liittyi hankkeeseen vuonna 2005. Afrikka on tällä hetkellä matkapuhelinmarkkinoiden merkittäväntä kasvualuetta. Pohjalaisen moninkertaisesti palkitun valokuvaajan Eetu Sillanpään ottamassa kuuden palstan (!) kuvassa mies nimeltään Immanuel Ndeze yrittää saada ystävänsä langan päähän. Kuvan etualalla, sen oikeaan reunaan sijoitettu mies pitää luuria korvallaan odottavan näköisenä, katse kuvassa vasempaan ja kameran ohi suunnattuna. Vieressä seisoo miesjoukko odottavan näköisenä. Erikoista tässä

kuvassa on huiman koon lisäksi se, että kuvassa oleva nimetään normaalin käytännön mukaan. Kuulostaa itsestäänselvyydeltä, mutta ei sitä useinkaan ole. Kuvalla on samanlainen vaikutus kuin Jokelan kuvilla: sitä jää tarkastelemaan pidemmäksi aikaa, koska se tarjoaa pureskeltavaa. Vastaako joku puhelimeen? Mitä vieressä olevat miehet mieltivät, kun tämä yksi sankari on päässyt kokeilemaan uutta vempainta? Kuinka paljon näiden ihmisten elämä muuttuu ja laajenee, kun he saavat yhteyden periaatteessa ihan mihin vaan, ympäri maailman? Parantaako se elämää? Aiheuttaako kaihomieltä muualle? Onko heillä ylipäätään joku, jolle soittaa, koska hehän ovat mitä ilmeisimmin pakolaisia kaikki?

Myös Aamulehdessä (11.12.2006) on juttu Ugandan Kyangwalista ja puhelimista, siis samasta paikasta ja aiheesta. Siinä on neljällä palstalla kaksi kuvaa, joista isommassa on (kuten Sunnuntaisuomalaisenkin kuvassa) miesjoukko istuskelemassa ja nojailemassa pyöriinsä puisen puhelinkopin vieressä. Pienemmässä kuvassa istuu ja puhuu matkapuhelimeen sudanilainen Ola Juma, kotimaansa levottomuuksia jo useita vuosia sitten pakoon lähtenyt nainen. Perinteisiin, kuviollisiin afrikkalaisiin vaatteisiin pukeutunut Juma näyttää kuuntelevan keskittyneesti ja vienosti hymyillen, mitä hänelle puhelimen välityksellä kerrotaan. Siis hän on periaatteessa kuin kuka tahansa Anne tai Pirjo puhumassa kännykkäänsä vaikka raitiovaunussa, mutta vain maaseudulla ja Afrikassa.

Enemmistö kuvista oli värikkäitä ja sikäli, oman ennakkokäsitykseni mukaan, helposti kehitysmaakuviksi tunnistettavia. Keniaan matkusti Suomen Punaisen Ristin työntekijöitä, joiden työskentelyä seurattiin Helsingin Sanomien lisäksi esimerkiksi Keski-suomalaisessa, koska paikalla oli nimenomaan keski-suomalaisia avustustyöntekijöitä. Somalian tilanteesta analyysiajankohtaani osui vain ensimmäisen uutisointipäivän tapahtumat, mutta lähes kaikki suurimmat suomalaiset tiedotusvälineet olivat yhteydessä helsinkiläiseen kaupunginvaltuutettuun Zahra Abdullaan, joka sattumalta oli juuri tuolloin käymässä entisessä kotimaassaan. Suomi-yhteys siis lisäsi uutisointia. Abdullan nousu tiedotusvälineiden suureksi kiinnostuksen kohteeksi on tietysti myös sikäli mielenkiintoinen ja mahdollisesti oman analyysinsa paikka, että tiukasta pakolaispolitiikastaan tunnettu ja herjattu maa onkin yllättäen näin avarakatseinen.

Kaikkiaan suomalaisten (ammatti)valokuvaajien kuvat analyysiajankohdalta ovat hienoja ja mielenkiintoisia. Puhelinhankkeesta kertovissa kuvissa on mielestäni onnistuttu löytämään niitä suomalaiselle katsojalle tuttuja piirteitä, jotka saavat tarttumaan juttuun tarkemmin. Ideologisesti voi kritisoida sitä, että näinkö taas meidän hienoilla keksinnöillä tuotiin onnea ja autuutta toiselle puolelle maailmaa, ja että eikö olisi tärkeämpiäkin kohteita kuin puhelimen tuominen pakolaisille. Niin tai näin, mutta ainakin nämä kuvat kutsuvat vuoropuheluun kanssaan, toisin kuin ne tyhjät katseet tai kiväärien kanssa heiluvat armeijan miehet tai kyläläiset, joita myös kuvamateriaaliin paljon mahtui. Mielestäni näistä edellä esitetyistä kuvista löytyy ohjenuoraa matkalle: olisi hyvä pyrkiä kuviin, jotka kertovat tarinaa, esittävät kysymyksiä katsojalle ja haastavat miettimään, kenties jopa provosoivat. Tiivistäen kysymys taitaa olla *totuttujen roolien rikkomisesta* ja uusien näkökulmien avaamisesta.

5 ESIMERKKIJUTUT TANSANIESTA JA RUANDASTA

Tässä luvussa esittelen lyhyesti julkaisuun asti päätyneet jutut ja niiden syntytarinan. Juttujen jaottelu julkaisukanavan (sanomalehti, naistenlehti, kehitysmää-asioihin keskittynyt aikakauslehti) mukaan perustuu siihen, että se vaikutti melko paljon myös itse kuvaustilanteisiin ja myös kuvien valintaan.

5.1 Sanomalehtijutut

5.1.1 Arushan Ruanda-sotarikostuomioistuin ottaa loppukirjiä (HS, Ulkomaat)

Sotarikostuomioistuin kiinnosti minua jo ennen matkaa, samoin onneksi Helsingin Sanomien ulkomaantoimitusta. Omasta ehdotuksestani juttu keskittyi tuomioistuimen tilanteen päivittämisen ohella arushalaisten elämään YK:n massiivisen tuomioistuimen kanssa. Tuomioistuimen on määrä lopettaa toimintansa vuoden 2008 lopussa, joten halusimme selvittää, mitä arushalaiset ajattelevat, kun taloudellisesti merkittävä toiminta loppuu. Vaikka YK itsessään ei ole kaupallinen yhteisö, se tuo eri puolille maailmaa mukanaan maksukykyisiä työntekijöitä ja houkuttelee esimerkiksi turisteja.

Meille tuli tutuksi myös se seikka, josta YK:ta usein kritisoidaan: iso laiva kääntyy hitaasti. Lupien hankkiminen oli kovan työn takana. Kuvausluvan saaminen kesti monta päivää ja senkin jälkeen vartijat lähestyivät yhteenään. Kuvaaminen oli siis aika tarkkaan vartioitua ja rajoitettua. (Liite 1a.)

5.1.2 Kariakoo-torilla näkyvät tansanialaisen elämän eri kerrokset (HS, Ulkomaat)

Torijuttu oli ulkomaantoimituksen tilaama, osa kesäsarjaa, joka käsitteli maailman toreja (liite 1b). Koko haastattelu- ja kuvaustilanne oli melko kaoottinen, koska Kariakoo-tori on myös Dar es Salaamin näpistelijöiden suosikkialue. Etenkin kuvaajan kaluston kannalta tilanne oli jännittävä. Lähdimme matkaan ilman laukkuja ja kännyköitä, ja lisäksi saimme mukaan kaksi kuvaajan työkaveria tulkeiksi ja ”henkivartijoiksi”. Torimyyjistä vain harva osasi englantia, joten olisin varsin rajallisilla swahilin taidoillani ollut pulassa ilman tansanialaista tulkiani, joka oli paikallisen sanomalehden kirjoittava kuvaaja.

Uskon, että keskenämme kuvaajan kanssa meidän olisi ylipäättään ollut haastavampaa saada haastateltavat puhumaan yhtä avoimesti. Kesän aikana huomasin, että Tansanian swahilikulttuuriin kuuluva ystävällisyys kuului myös haastatteluissa. Haastattelijat usein ikään kuin rupattelivat haastateltavien kanssa niitä ja näitä, vaikka kyseessä olisi ollut tärkeä ja kriittinenkin aihe. Tansaniassa ei varmaan juuri näe samanlaisia juoksumarsseja ja toimittajia huutamassa kysymyksiään toistensa yli ja mahdollisimman kovaan ääneen. Se ei vain kuulu heidän kulttuuriinsa.

Tansanialaiset eivät suoranaisesti näytä loukkaantumistaan juuri missään tilanteessa, mutta kasvoilta pystyi kyllä lukemaan, jos töksäytteli asioita liian suorasukaisesti. Töksäyttelyä tapahtui varsinkin alkumatkasta paljon, kun emme tienneet paikallisen keskustelukulttuurin luonnetta. Meillä oli Kenian swahilin pohjalta tehty sanakirja, jonka käännökset esimerkiksi vessan tai ruoan kysymisestä ovat huomattavasti tansanialaisten swahilia suurempia ja tylympiä. Esimerkkinä mainittakoon, että kun tansanialaiset kysyvät, että ”olisitko niin ystävällinen, että ohjaisit minut vessaan / antaisit minun käyttää naistenhuonettanne”, kenialaiset kysyvät yksioikoisesti: *Wapi choo?* = Missä on vessa? Tämä ero on hyvä muistaa matkalla.

5.1.3 Afrikan elokuva tutkii nyt orjuutta (HS, Kulttuuri)

Sansibarin filmifestivaalista olin alustavasti sopinut kulttuuritoimituksen kanssa, mutta silti juttua tehdessä en ollut varma, julkaisevatko he sitä ja millaisen jutun he oikeastaan haluavat. Sansibar oli kuvauspaikkana kaunis, paikoin jopa ylitsevuotavaisen herkullinen. Filmifestivaali sinänsä (pimeät katsomot, vähäinen toiminta) ei ole kuvaajan unelma, mutta kauniit maisemat ja lukuisat musiikki- ja tanssiesitykset tarjosivat hienoja kuvamahdollisuuksia. (Liite 1c.)

Omat haasteensa kuvaamiseen toi se, että 99 prosenttia sansibarilaisista on muslimeja. Islamien uskon mukaan ihminen on Jumalan (Allahin) kuva, eikä Jumalaa saa kuvata. Toisaalta, turismi on niin merkittävä elinkeino saarelle, että monet paikalliset ainakin Stonetownissa olivat tottuneet kuvaamiseen (ja pikkuruisissa vaatteissa kulkeviin turisteihin). Vahvasti läsnä oleva islam vaikutti myös siten, että viime vuosien aikana islam-kuviin on liittynyt vahvoja tunteita muun muassa tanskalaisen Jyllands Posten -sanomalehden Muhammed-kohun jäljiltä.

5.1.4 Tansania matkalla hulppeuksiin ja hökkeleihin (HS, Asunto)

Tämä juttu ehti jossain vaiheessa jo hautautua ja unohtua, koska aikataulujen, haastateltavien löytymisen, kuvien ja lähes kaiken muunkin kanssa oli ongelmia. Tämä juttukeikka oli myös visuaalisesti haastava – ensisijaisesti siksi, että lopulta kuvia yritettiin etsiä Suomessa matkan jälkeen ja varsinkin rajallisella tarjonnalla.

Kuvituksen tiimoilta jouduimme käymään eettisiä keskusteluja ja tekemään harmittavia kompromisseja esimerkiksi nimikäytännöissä. Ennen matkaa olin päättänyt, etten käyttäisi kuvia, joissa ihmiset ovat nimettömiä tai apaattisia uhreja. Aikatauluongelmien vuoksi emme kuitenkaan ehtineet käydä kaikilla juttukeikoilla yhdessä kuvaajan kanssa. Kuvaaja oli kuitenkin itse käynyt tutustumassa Dar es Salaamissa sijaitsevassa Msasani Ponde la Mpungan alueeseen, missä köyhien ja rikkaiden asuinalueen väliin rakennettu muuri aiheutti sadevesien tulvimisen köyhien puolelle niin, että heidän kotinsa olivat nilkkoja

myöten vedessä ja huonojen sanitaatiomahdollisuuksien vuoksi myös jätteissä. Sieltä otetut kuvat tiivistivät mielestämme juttumme sisällön parhaiten ja olivat muutenkin ehdottomasti laadukkaimmat aiheeseen liittyvät kuvat. Meillä ei kuitenkaan enää ollut kuvissa esiintyvien ihmisten nimiä. Kävimme kuvia läpi sen mukaan, kuinka tunnistettavia ja läheltä kuvattuja ihmisiä olivat ja valikoimme joukosta sellaiset, jotka olivat lähempänä yleis- kuin henkilö- tai lähikuvia. Toimitukseen lähetimme sellaiset kuvat, joissa nimien puuttuminen ei tuntunut kovin räikeältä puutteelta.

Kuten luvussa 4 oman ennakkoanalyysin pohjalta totesin, näin kehitysmaista otetuissa kuvissa usein toimitaan: vaikka ihminen tuijottaisi töölöläisessä aamiaispöydässä sinua lähietäisyydeltä suoraan silmiin, ei hänen nimeään usein koeta olennaiseksi kertoa. Minua ja kuvaajaa jutun tekijöinä tilanne kuitenkin nolottaa ja harmittaa.

Asuntojuttu julkaistiin (24.2.2008, liite 1d) juuri ennen graduni valmistumista, ja sen tiimoilta vastaan tuli etenkin tämän tutkimuksen kannalta mielenkiintoinen ongelma. Kuten luvussa kolme mainitsin, kansainväliset kuvatoimistot ovat tärkeimpiä yksittäisiä kehitysmaakuvaston luojia. Kuvatoimitus kaipasi juttuumme kuvia Tansaniaan rakennetuista huppeista kodeista. Meillä oli niukahkosti omaa kuvamateriaalia tätä juttua varten, mutta ajattelimme, että kuvatoimistoilta varmaan löytyisi sopivia kuvia. Kuvia etsinyt kuvatoimittaja joutui kuitenkin taipumaan mahdolloman edessä: kansainväliset kuvatoimistot eivät ilmeisesti ole kokeneet tarpeelliseksi kuvata rikastuvien tansanialaisten elämää. Lopulta löysimme omista arkistoistamme kuvat juttuun. Tuo on sinänsä pieni mutta mielestäni varsin mielenkiintoinen kuriositeetti, joka kertoo paljon asenteista – ja lisätutkimuksen tarpeesta.

5.1.5 Ruanda tähtää muovittomaksi maaksi (HS, Ulkomaat)

Ruanda oli kiinnostava kohde niin toimittajalle, kuvaajalle kuin juttuja ostaville tahoillekin. Ennen matkaa Ruandaan tiesin itsekin maasta lähinnä vain kansanmurhan, joten into toisenlaisiin kuviin ja juttuihin oli kova.

Ruanda yllätti – paitsi kauneudellaan ja afrikkalaisittain mitattuna tehokkuudellaan, myös tunnemyrskyllään. Olin toki varautunut siihen, että maan kipeä historia vaikuttaa ja näkyy arjessa edelleen, mutta olin silti yllättynyt siitä, kuinka paljon paikalliset puhuivat tapahtuneesta. He kertoivat kokemuksistaan jopa siinä määrin, että välillä oli itse vetäytyttävä pois keskusteluista – mikä puolestaan aiheutti omat syyllisyyden tunteensa.

Avoimuus on tietysti toimittajalle hyvä asia, koska näin isoista ja vaikeista asioista on vaikeaa itse aloittaa jutustelua. Toisaalta, vaikka ihmiset puhuivat, jotain kumman hiljaista ja selittämätöntä tunnelmassa oli. Vihreässä Langassa (6/2008, sivu 12) haastateltu ranskalainen sotareportteri ja kirjailija Jean Hatzfeld kuvailee Ruandassa vallitsevan hiljaisuuden olevan niin painostavaa, että korvissa soi. Tietynlainen hiljaisuus on kuitenkin elämän jatkumisen kannalta välttämätöntä. Tappajat vapautuvat vankilasta ja asettuvat vanhoihin koteihinsa – metsästämiensä tutsien naapureiksi. ”Jos huulet kuiskaisivat sen, mitä sydän ajattelee, maassa vallitsisi kaaos”, toteaa Hatzfeldin kirjaansa varten haastattelema viisikymppinen Ignace.

Paljon kertoo myös se ihmetys, jota sain osakseni tehdessäni juttua Ruandan muovipussikiellosta ja edistyksellisestä ympäristöpolitiikasta (liite 1e). Vastaavassa ministeriössä ei millään tahdottu uskoa, etten oikeasti ollut tekemässä juttua kansanmurhasta. Toisaalta Ruandassa suhtauduttiin länsimaisiin journalisteihin myös hyvin epäillen, koska jutut Ruandasta ovat hyvin usein pelkästään negatiivisia. Lisäjännitystä toi vielä sekin, että ajan puutteen vuoksi olimme maassa ilman työlupaa, siis turisteina. Pelkäsimme myös, että jos haemme työlupaa ja se meiltä evätään, työmahdollisuutemme olisivat voineet käydä ahtaiksi. Ruandasta ja sen jättämistä jäljistä kirjoitan tarkemmin myöhemmissä luvuissa.

5.1.6 Paluu Ruandaan

Matkailujutun tekeminen Ruandasta tuli mieleeni jossain vaiheessa kesää Tansaniassa. Yksi käytännön syy tähän oli se, että olimme Ruandassa turistiviisumeilla. Jos meillä olisi ollut huonompi tuuri, emme ehkä olisi voineet työskennellä niin vapaasti kuin lopulta pystyimme. Ajattelin, että matkailujutun voisi tehdä myös hieman salamyhkäisemmin, kun kuitenkin siellä ihan rehellisesti turisteinkin pyörimme. Matkailujutun tekeminen tuntui myös samalla tavalla kutkuttavalta ja positiivisella tavalla kierolta lähestymiskulmalta kuin muutijuttukin. Moni luulee yhä, että ruandalaiset tappavat toisiaan kuten vuonna 1994. Matkailu on siis ainakin omasta mielestäni aika uusia ja yllättävä asia tähän maahan liitettynä.

Lisää matkailujutun monista vaiheista on luvussa 6.1 (Kamera rakastaa isosilmäisiä lapsia – ja lapset kameraa). Matkailujuttu oli lopulta yksi tunteikkaimmista ja henkilökohtaisista jutuistani. Mietin pitkään, miten sen rakentaisin. Ensin tein varsin kliinisen version, koska tunteiden tuominen mukaan nolotti. Lopulta päätin kirjoittaa mahdollisimman rehellisesti, koska muutkaan Ruandaan matkustavat eivät todennäköisesti voi välttyä tunteiden heittelemiseltä.

Myös visuaalisesti Ruandan paluu on yksi näyttävimmistä jutuistamme (liite 1f.)

5.2. Sara, naistenlehtijutut

5.2.1 Mies ja tehtävä Ruandassa

Oli itse asiassa sattuma, että matkustimme Ruandaan juuri samaan aikaan, kun Suomen keskusrikospoliisi oli lähettänyt rikosylikomisario Thomas Elfgrenin tutkimaan ns. porvoollaisen tapausta. Saran toimitus kuuli Elfgrenin matkasta ja siellä tiedettiin myös meidän olevan matkalla Ruandaan, joten lehden

toimitussihteeri otti meihin yhteyttä. Kuulimme Elfgrenistä myös muita reittejä pitkin Suomesta, mutta Saran kanssa sovimme jutun tekemisestä. Oli ehdottomasti meidän onnemme matkustaa Elfgrenin kanssa, koska hän oli ollut maassa aiemminkin, ja pääsimme tutustumaan maahan sekä maantieteellisesti että henkisesti paljon laajemmin kuin keskenämme olisi ollut mahdollista.

Journalistisesti naistenlehteen tarkoitetun henkilökuvan maalaaminen oli varsin haastavaa, koska Elfgren ymmärrettävästi oli kenttätöissään varsin kiireinen eikä kovin halukas kertomaan työnsä ulkopuolisesta elämästä. (Liite 1g.)

5.2.2 Tansanian muoti kurottaa yli Afrikan

Muotijuttu oli erityisesti kuvaajan haaveissa jo ennen matkaa, koska hän oli aiemminkin kuvannut naistenlehdille ja halusi kokeilla muotikuvausta.

Ajatuksellisesti oli myös itselleni kutsuttavaa yhdistää genreltään melko perinteinen naistenlehtijuttu erilaiseen ympäristöön. Tämä juttu ei varmasti olisi onnistunut omilla kuvaajanlahjoillani, joten ammattikuvaajan ollessa mukana ei tilannetta voinut yksinkertaisesti päästää käsistä. (Liite 1h.)

Halusimme kuvata ja haastatella eri-ikäisiä, tavallisia naisia, mutta heidän löytämisensä ei lopulta ollut kovin helppoa. Ensinnäkin, jouduimme pohtimaan paikallista pukeutumiskulttuuria ja esimerkiksi sitä, loukkaammeko tietämättämme eri uskontokunnan edustajia pyynnöillämme. Katukuvasta haastateltavien etsintää vaikeutti myös kielimuuri. Mutta kulttuurisesti tämä juttukeikka oli meille yksi opettavaisimmista. Jouduimme tai pääsimme hyödyntämään monia matkan aikana solmimiamme verkostoja, koska lopulta kaikki haastateltavamme olivat aikaisempia tuttujamme tai tuttaviemme kautta hankittuja kontakteja. Verkostojen tärkeydessä ja niiden toiminnassa kiteytyykin paljon olennaista journalistina toimimisessa Tansaniassa ja kenties joissakin muissakin afrikkalaisissa maissa: heikkojen sähköposti- ja puhelinyhteyksien vuoksi asioita joutui usein hoitamaan kyselemällä ja **muiden ihmisten avulla**. Suomessa pääsee aika pitkälle yksinäänkin googlaamalla ja soittelemalla. Tansaniassa ihmiset auttoivat mielellään, ja koska me kolmen naisen mzungu-

ryhmä (=valkoihoisten) olimme katukuvassa ja daladala-busseissa melko erottuva, meitä myös lähestyttiin. Moni tarjoutui sulhaseksi ja tulemaan Suomeen kanssamme, mutta poiki sieltä myös juttuaiheita.

Muotijutussa kerroimme kuvauksen kohteille avoimesti, että yritämme nyt tehdä toisenlaista kehitysmaajournalismia, ja he olivat suunnitelmassa innokkaasti mukana. Esimerkiksi miesmallinamme toiminut tanssija ja muusikko Philipo Curtius Njaidi sai puhuttua ympäri virastojen ja pankkien vartijoita kertomalla tavoitteestamme. Kuvasimme Njaidia lasipintaisen ja modernin pankin edustalla, koska halusimme saada juttuun mukaan urbaania kaupunkimaisemaa. Vartija kuunteli meitä ensin epäilevä katse silmissään, mutta innostui lopulta itsekin suunnitelmastamme.

Myös Sara oli innostunut jutustamme, mutta jutun julkaisussa törmäsimme tuttuun ongelmaan: muutamassa melko peräkkäisessä lehden numerossa sattui olemaan juttuja Afrikasta, lähinnä matkailua käsitteleviä. Muotijuttumme julkaisuajankohta siirtyi jonnekin tulevaisuuteen, koska Afrikka-kiintiö oli ehtinyt täyttyä. Afrikka ja ajaton juttu on usein sellainen yhdistelmä, jolla ei taistella päivä- tai kuukausilistojenkaan kärkisijoista. Toisaalta on mukavaa, että lehti haluaa antaa jutullemme kunnolla tilaa, näillä näkymin kaksi aukeamaa.

5.3 Kumppani, kehitysmaa-asioihin erikoistunut aikakauslehti

5.3.1 Hiphopia suurella sydämellä

Hiphop oli aiheena mielessä jo ennen lähtöä, koska Tansaniassa elää vahvana bongoflava-musiikkikulttuuri. Bongoflava yhdistää hiphopia ja paikallisia rytmejä. Tansanialaiset kutsuvat omaa maataan *bongolandiksi*, (bongo=aivot) koska köyhässä maassa ihmiset ovat oppineet nokkeliksi elannon hankkimisessa.

Työkeikka oli sikäli helppo, että haastateltavat puhuivat ja poseerasivat hyvin mielellään. Pääsimme seuraamaan heidän elämäänsä useiden päivien ajan, joten

myös visuaalisesti oli varaa kokeilla ja kikkailla. Tarkoituksenamme oli kertoa paikallisten artistien mahdollisuuksista tehdä musiikkiaan ja yleensä Tansanian musiikkikentästä. (Liite 1i.)

5.3.2 Heijastuksia hämärästä – tarinoita Ruandasta

Kumppanin kaksisivuinen reportaasi antaa äänen paikallisille (liite 1j).

Haastattelin Ugandasta Ruandaan muuttanutta journalistia, kansanmurhan aikaan lapsena ollutta ja siitä selvinnyttä tutsia, yliopistoaktiivia sekä kansanmurhassa tapettujen ihmisten luita puhdistavaa miestä. Päiväkirjamerkintöjen mukaan tämä oli journalistisesti haastavin juttu monessakin mielessä, mutta myös siksi, että koin kehitysmaajournalismin sudenkuoppien olevan lähimpänä.

Jälkeenpäin myös kuulin, että osa haastateltavista ilmeisesti kertoi meille väritettyjä totuuksia, tai ainakin erilaisia tarinoita. Palaan tähänkin seikkaan myöhemmin. Visuaalisesti juttuun toi haastetta se, että periaatteessa gacaca-kyläkäräjillä ei saanut kuvata, ja muutenkin kuvaaminen tuntui Ruandassa erityisen pahalta. Tietysti jo sekin vaikutti, että Ruandassa näki paljon raajarikkoja, jotka luultavasti olivat menettäneet raajojaan juuri kansanmurhan aikaan. Jo ilman kameraa oli usein olo, ettei oikein tiedä mihin katsoisi. Kameran kanssa tilanne vielä korostui. Toisaalta, monet kuvaajat kokevat, että kamera tekee heistä ikään kuin ulkopuolisia tarkkailijoita. Se voi myös helpottaa kuvaamista. Kuvaajamme Eeva totesi Ruandassa, että hänellä on ehkä meitä helpompaa, koska hän voi vaikean paikan tullen lähteä kuvaamaan esimerkiksi pihalle, tai haastateltavaakin kuvatessaan keskittyä vain visuaalisuuteen ja sulkea korvansa puheelta.

Tuula Niemi (nyk. Ruusumaa) kysyy pro gradu -tutkielmassaan ja sen pohjalta kirjoittamassaan Journalismikritiikin vuosikirjan 2005 artikkelissa, saako toimittaja tuntoa ja järkyttyä? Niemi huomasi keskustelun ryskyvän laidasta laitaan. Osa toimittajista vaatii, että toimittajien henkiseen jaksamiseen pitäisi kiinnittää huomiota samalla tavalla kuin esimerkiksi poliisien ja palomiestenkin. Toiset kehottivat onnettomuudesta järkyttyneitä siirtymään pitsinnypläyksen pariin. (Niemi 2005, 31.)

Kun esimerkiksi Ruandan tapauksessa kyse on etenkin journalistisella aikajänteellä ajateltuna jo vanha asia, ei ole ihme, että oma järkyttyminen tuntuu niin nolostuttavalta. Ylipäätään kehitysmaiden pitkään jatkunut ja loputtomalta tuntuva köyhyys ei sinänsä ”anna” samanlaista oikeutta järkyttyä kuin Konginkankaan, Jyväskylän junaonnettomuuden tai Estonian tapainen äkkirysäys, joihin Niemi tutkimuksessaan viittaa. Mielestäni se ei kuitenkaan poista toipumiskeinoista tärkeimmän eli keskustelun tarvetta. Jos tunteet kieltää tai ei ymmärrä niiden vaikutusta työnsä tuloksiin, on paljon vaikeampi vaikuttaa myöskään työn tekniseen puoleen. Mahdollisuus tunteiden käsittelyyn jo matkalla antaa uskoakseni mahdollisuuksia monipuolisempaan journalismiin.

6 ”AHAH, NÄIN SYNTYY KEHITYSMAAKUVA!” – STEREOTYPIOIDEN AVAAMISTA OMIEN KOKEMUSTEN POHJALTA

Matkalla otettujen lukuisien epäonnistuneiden otosten jälkeen on paljon helpompi ymmärtää, miksi kuvat Afrikasta ovat usein tietynlaisia. Vaikka tiedostin stereotyyppiat periaatteessa ja toivottavasti hieman paremmin journalistisen opinnäytteeni myötä, olin varmasti ihan yhtä innoissani ja hämmennyksissäni värikkäistä kangoista (=afrikkalaisten naisten käyttämä värikäs kangas), punaisesta hiekasta ja virnuilevista lapsista kuin kuka tahansa Afrikkaan matkaava. Yksinkertaisesti sanottuna: kaikki oli niin erilaista kuin kotikulmilla, että tuntui kuin kaikkea pitäisi kuvata.

Samoin myös elämän nurjat puolet näyttäytyivät kärkkäästi, kenties tukien sitä kuvaa, joka kehitysmaakuvista oli ennen matkaa muodostunut. Ne olivat siis jollain tavalla tuttuja ja turvallisia kaiken erilaisuuden keskellä. Saman seikan huomasi myös Palosuo gradussaan. Matkustaessaan Intiassa hän huomasi bongaavansa ”hyvän lapsityöjutun” tuolta ja yhdisti köhivän riksha-kuskin oikopäätä esimerkkitapaukseksi saasteiden vaikutuksista kaupungissa (Palosuo 2000, 58–60).

”Länsimainen ennakoagenda ohjasi myös kamerani linssiä. Mitä tyypillisempi kehitysmaagenren edustaja jokin tilanne oli, sitä parempana kuvauskohteena sitä pidin ja sitä innokkaammin yritin sen ”taidevalokuvieni” galleriaan liittää. Onhan mestarivalokuvaajan merkki, jos pystyy vangitsemaan filmille samanlaisen onnettoman silmäparin räsysissä vaatteissa kuin arvovaltaisen uutisaikakauslehden kansi?” (Palosuo 2000, 60)

Kuvaajamme oli matkustanut aiemmin Etiopiassa ja kertoi, että kun on kertaalleen käynyt läpi alkuhämmennyksen, näkee jo hieman enemmän metsää puilta, mutta syyllisyyteen liittyvät kysymykset nousevat silti pintaan. Se nimittäin tuntuu aika tyhmältä, että haluaa kuvata kaikkea ihan vaan siitä syystä, että se näyttää erikoiselta. Kuvaaja koki tietynlaiseksi esineellistämiseksi sen, että ihmiset

palautetaan ”vain” kulttuurinsa edustajiksi ulkonäkönsä perusteella. Palaan syyllisyyskysymyksiin alaluvussa 6.4.3.

6.1 Kamera rakastaa isosilmäisiä lapsia – ja lapset kameraa

Jos poiketaan surun ja kärsimyksen tieltä, yleisin vaihtoehto kehitysmaajutuissa taitavat olla ilkkurisen näköinen lapsijoukko valkoisine hampaineen pyrkimässä mahdollisimman lähelle kameran linssiä. Sellaisia kuvia on niin paljon, koska tilanne toistuu lähes jokaisessa kylässä ja yhteisössä. Omista kuva-arkistoistani löysin kymmeniä kuvia, joissa lapset juoksevat virnuillen tai kiljuen kohti kameraa. Ei lainkaan omaperäistä, mutta varsin inhimillistä. Yksi syy tällaisiin kuviin on yksinkertaisesti se, että lasten mielestä on suunnattoman riemukasta nähdä itsensä kameran ruudulta. Kuvia siis tulee otettua jo ihan heidän ilokseen. Usein tällaiset tilanteet ovat nopeasti kumuloituvia: ensin kuvaat kolmea lettipäistä tyttöä ja ennen kuin huomaatkaan, kameran eteen pyrkii kymmeniä ipanoita – sekä heidän äitejään, setiään ja naapureitaan.

Kyseessä on mielestäni myös kulttuuriero. Häveliäälle suomalaiselle on hämmentävää nähdä niin viattoman ja vilpittömän innostuneita ilmeitä. Sama pätee esimerkiksi läheisyyteen. Afrikassa matkustaneet suomalaiset jakaantuvat kahteen leiriin läheisyyden ”sietämisessä”. Toisille jatkuva halailu ja jonkinlainen kosketteleminen on iloinen ja mukava yllätys, toisia se ahdistaa. Tansaniassa saimme jatkuvasti kutsuja ihmisten koteihin syömään ja iltaa istumaan, kun taas Suomessa kutsutaan yleensä paremman tutustumisen jälkeen.

Virnuilukuvakin meiltä lopulta lehteen päätyi, Ruandan matkailujuttuumme (liite 1 f). Alun perin matkailusivut tilasivat pienehkön sisäsivun jutun, koska Ruanda on yhä marginaalinen turistikohde. Nähtyään Eevan erinomaiset kuvat ja huomattuaan myös matkailujutun normaalimuotista poikkeavaksi työmme päätyi lopulta matkailusivujen koko sivun kattavaksi avaukseksi, jossa oli normaalia enemmän kuvia. Pääkuvaksi oli valikoitunut juuri sellainen perinteinen virnuilukuva, joka sinänsä oli ihan hauska ja huomion kiinnittävä, mutta hyvin perinteinen valinta.

Sivuja taittanut graafikko totesi pyytämässäni kommentissa pääkuvan valinnan olleen helppo, koska ”lähikuva lapsista oli hieno ja hauska ja toi kohteet tosi lähelle”. Sinänsä kuva toimiikin hyvin isoin ja vaikuttavien fonttien (PALUU RUANDAAN) kanssa. Virnuilua ja Ruandaa ei heti tule yhdistettyä toisiinsa. Muiden kuvien valinta oli graafikon mielestä haastavampaa, koska niiden pitäisi olla erityyppisistä kohteista. Tässä tapauksessa tavoitteena oli yhdistää ”perinteistä” afrikkalaista ja vastapainona nykyaikaisempaa elämänmenoa, samoin yleisempää näkymää sekä yksityiskohtia ja yksittäisiä ihmisiä. Matkailusivujen tuottaja puolestaan totesi, että matkailusivuilla ei politikoida, joten pääsääntöisesti kaikkia maita kohdellaan samalla tavalla. *”Kehitysmää tai ei, vain kiinnostavuus ratkaisee julkaisun.”* (HS, Matkailu)

Virnuilusta, vihaisuudesta sekä alla tarkemmin määritellystä poseeraamisesta olin kirjoittanut myös päiväkirjaan useamman kerran. Jo vajaan viikon jälkeen, 10.6.2007, olen päiväkirjassani pohtinut kameran edessä ja takana olemisen haasteita ja kameran aiheuttamia muutoksia ihmisissä.

”Suututtaakohan näitä ihmisiä meidän kuvaamiset? Osa näyttää tosi vihaisilta ja vakavilta, mikä voi kyllä johtua myös jännittämisestä ja uudesta tilanteesta. Me taas välillä ollaan kuin sirkushevosiä, kun yritetään saada ihmisiin eloa. Ja mitä se elo sitten meidän mielestä tarkoittaa? Kuinka paljon meillä on oikeus yrittää vaikuttaa tilanteeseen ja väistämättä siten muuttaa sitä? Yritetäänköhän me saada mahdollisimman samanlaisia vai mahdollisimman erilaisia kuvia kuin Suomessa otettaisiin?” (Ote päiväkirjasta 10.6.2007, Dar es Salaam)

6.2 Perhepotretti on ainoa oikea kuva

”Valokuvaaja on miltei pakotettu vierestäkatsojan rooliin. Ei Brechtin tarkoittamalla tavalla, vaan siten, että hänen läsnäolonsa muuttaa tapahtuman luonnetta ja kulkua. Ihmiset käyttäytyvät toisin tietäessään tulevansa valokuvattaviksi.” (Lintunen 2007)

Tansaniassa meillä oli paikoin kova työ saada kuvattavat tekemään arkiaskareitaan tai olemaan jotenkin muuten kuin hievahtamatta perhepotretissa

seisoon ja kameraan tuijottaen. Nykyään lähes kirosanaksi luokiteltu pönötyskuvakulttuuri johtuu Lintusen mukaan paitsi turhamaisuudesta myös valokuvattavana olemisen pitkästä perinteestä: aikaisemmin kuvaan mentiin vain erikoistilaisuuksissa, kuten häissä tai ylioppilaaksi päästäessä. Tällainen poseeraaminen vaikuttaa yhä asenteisiin ja kuvaamiseen, eikä sen huomataksaan tarvitse matkustaa toiselle puolella maapalloa. Sama ilmiö on yhä havaittavissa lähes jokaisen suomalaisen, ruotsalaisen tai ranskalaisen valokuva-albumissa. Harva haluaa jättää itsestään lösähtänyttä ja vinonaamaista muistoa tuleville sukupolville. Nykyään epäonnistuneet kuvat on entistä helpompi tuhota ja kuvia voi digitaalisesti räpsiä satoja, jotta saadaan onnistuneimmat otokset. Lintunen kuitenkin pohtii, kenen muistoja silloin itse asiassa ikuistetaan? Esimerkiksi lapsuus kuvat ovat vanhempien valitsemia muistoja.

Itselläni ei ole vaikeimmilta vuosiltani juuri lainkaan kuvia tallessa. En halunnut muiden muistavan minua sellaisena, ja jotenkin tuntui, että jos ei ole kuvatodisteita, niitä vuosia ei ikään kuin ole ollut olemassakaan. Tällainen ajatusmalli kertoo paljon kuvan voimasta – ikään kuin eletään kuvia varten.

6.3 ”Saisinko jututtaa vaimoakin?” – kuvien miesvaltaisuuden mysteeri

Viime vuosina kehitysyhteistyö on painottunut naisten ja sitä kautta perheen auttamiseen. ”Jos autat naista, autat koko perhettä ja yhteisöä” -ajatus on ollut suorastaan trendi, varmasti varsin toimiva sellainen. Se näkyy jonkin verran myös etenkin kehitysyhteistyöstä kertovien juttujen kuvituksessa. Eräs linjaus on kuitenkin pitänyt: usein naiset kuvataan tekemässä jotain kotiaskareita, kun taas mies on etualalla, kenties suoraan kameraan katsoen.

Tähänkin yritin juttuja tehdessäni keskittyä ja etsiä naisia haastateltavaksi ja kuvattavaksi, mutta kuinka kävikään? Kymmenessä lehteen asti päätyneessä jutussa ja versiossa oli yhteensä 31 haastateltavaa, joista 23 oli miehiä ja kahdeksan naisia.

Miehet esiintyvät pääroolissa ainakin 12 kuvassa ja myös sellaisissa kuvissa, joissa ei selkeästi ollut päähenkilöä (kuten Ruandan gacaca-kyläkäräjöillä heidän oman turvallisuutensa takaamiseksi), olivat pääosin miehistä. Naiset olivat pääosassa kahdeksassa kuvassa. Naiset olivat siis paremmin esillä kuvissa kuin haastatteluissa, mutta niissäkin silti vähemmistönä.

Paikan päällä epätasaista jakaumaa emme valitettavasti huomanneet, vaan tilanne havainnollistui juttuja kirjoittaessa ja kuvia läpi käytäessä. Ruandan kahden viikon keikalta tuloksena oli vain yksi naishaastateltava, joka ei kasvoillaan edes päätynyt lehteen. Kyseisen jutun kuvassa (Ruanda tähtää muovittomaksi, HS Ulkomaat 14.10.2007) on kyllä naismyyjä, mutta kiireen vuoksi unohdimme ottaa hänen nimensä ylös. Tuossa tapauksessa – eikä se valitettavasti jäänyt ainoaksi – tuli lipsuttua omista periaatteista ja Concordin eettisistä suosituksista: käytä vain kuvia, joissa ihmisillä on nimet ja joissa he voivat säilyttää arvokkuutensa.

Matkan jälkeen olemme miettineet, mistä miesvaltaisuus voisi johtua. Osasyynä on kulttuurilla. Sekä Tansaniassa että Ruandassa mies on perheen pää. Usein haastattelutilanteet menivät jonkun muun kuin meidän hallinnassamme ja me puolestamme tartuimme usein siihen ensimmäiseen mahdolliseen haastateltavaan, etenkin, jos kiire oli kuvioissa mukana. Olin myös epävarma lähestymään naista/vaimoa, jos mies oli jo haastateltavana. Kyllä juttukeikalla usein tuli mietittyä, mikä oli niin paljon tärkeämpää Suomessa kuin paikallisen kulttuurin perusnikseihin tutustuminen. Tietämättömyys ja epävarmuus johtivat usein siihen, ettei uskaltanut kysyä asioista, jotka mahdollisesti voivat olla vaikeita tai aiheuttaa ongelmia lähtömmme jälkeen. Kenties ylivarovaisuus on parempi kuin kukkulan kuninkaana hyppiminen, mutta toisaalta se voi johtaa siihen, ettei saa lainkaan tyydyttäviä vastauksia kysymyksiinsä.

6.4 Muita kulttuurisia yllätyksiä

Matkalla tapahtui myös paljon sellaista, mikä ei välttämättä suoranaisesti näy kuvissa, mutta vaikutti kuvaustilanteisiin. Alaluvuissa kerron muutaman esimerkin matkaltamme.

6.4.1 *Kun sielu karkaa kuvan mukana*

Esimerkiksi Dar es Salaamissa huomaa nopeasti, että elämä on aika samanlaista kuin missä tahansa suurkaupungissa. Dar es Salaamissa katukuvaan kuuluvat muslimit, intialaisväestö, kehitysyhteistyöntekijät, mutta nykyään Helsinki ja Jyväskyläänkin alkavat olla monikulttuurisia paikkoja. Suurimmat erot kotimaassa kuvaamiseen tulevat esiin maaseudulla.

Monille alkukantaisille heimoille kamera on paha silmä, laite, joka varastaa sielun. Myöskään esimerkiksi muslimit eivät pidä kuvaamisesta, koska ihminen on jumalan kuva ja jumalaa ei saa kuvata (kts. mm. Lintunen 2007, 16.)

Eräs tällainen tapaus tuli vastaamme Tansanian pohjoisosassa Arushassa. Alue on masai-heimojen vahvaa aluetta ja siellä asuu yhä paljon masaita sekä esimerkiksi mwarusha-heimon jäseniä. Mwarushat eroavat masaista siinä, että he karjan kasvattamisen lisäksi myös viljelevät maata ja ovat näin ollen asettuneet enemmän aloilleen.

Tutustuimme iäkkääseen ja hyvin karismaattiseen mwarusha-naiseen Arushan keskustassa sijaitsevalla torilla. Hän ei puhunut englantia emmekä me juurikaan swahilia, mutta elehtien juttelimme silti tovin. Hän pyysi meitä luokseen syömään ja oli ilmeisen kiinnostunut tutustumaan meihin. Niinpä uskaltauduimme kysymään, olisiko mahdollista ottaa hänestä kuvaa. Nainen oli perinteisine koruineen ja vaatteineen näyttävä ilmestys, mutta ennen kaikkea hänen uurteikkaat kasvonsa näyttivät kantavan mukanaan satoja tarinoita, ja hänen silmänsä tuikkivat ilkkurisesti.

Ystävällisesti hymyillen hän kieltäytyi kuvasta kerta toisensa jälkeen. Lopulta ympärille tulleen yleisön avustuksella ymmärsimme, että hän uskoi kuvan varastavan sielunsa. Keskustelumme päättyi lämpimiin kättelyihin ja hyvästelyihin, ja kenties molemmat osapuolet oppivat toisistaan ja kulttuureistaan aika paljon.

6.4.2 Islam kameran linssissä

Islam ja sen suhde kuvaamiseen olivat esillä pitkin kesää, koska Manner-Tansanian väestöstä kolmasosa ja Sansibarilla 99 prosenttia on muslimeja. Sansibar oli jo sinänsä haastava kohde kahdestakin syystä: turistikohteena se on jo vakiintunut, eli siitä on myös suomalaisissa viestimissä ollut aika paljon kuvia. Kuten jo aiemmin mainitsin, aika moni turisti tepasteli niin pienissä bikineissä ja shortseissa, että meitäkin jo hämmensi. Matkaoppaat suosittelevat yhä polvien ja olkapäiden peittämistä. Paikalliset ovat siis joutuneet tottumaan ”länsimaalaisten suoraan toimintaan”, vaikka eivät siitä pitäisikään.

Emme sinänsä kohdanneet vihamielisyttä (todennäköisesti joukkoviestimistä saamani kuvan vuoksi ajattelin vihaisuutta kohtaavani), joskaan kuvaaminen ei kovin helppoakaan ollut. Noloa myöntää, mutta itse ainakin otin Sansibarilla kuvia salamyhkäisesti ja kaukaa. Tiedä sitten, olivatko pikkubikini-ihmiset saaneet minut häpeämään ihonväriäni siinä määrin, että luvan kysyminen tuntui vaikealta.

Sansibarilla järjestettiin filmifestivaalien aikaan myös naisten perheväkivaltaa vastustava mielenosoitusmarssi, joka oli iloinen ja värikäs tapahtuma. En ainakaan toistaiseksi ole saanut siitä myytyä juttuja, mutta etenkin visuaalisesti se sopisi tämän tutkielman pyrkimykseen luoda erilaista kehitysmaakuvaa. Ei vihaisia, mustiin kaapuihin pukeutuneita ihmisiä, vaan iloisesti tanssivia, naisten oikeuksia puolustavia tyttöjä ja naisia.

6.4.3. Kuvattaville rahaa vai ei?

Kuvaustilanteessa törmäsimme usein siihen, että ihmiset eivät halua tulla kuvatuiksi, tai haluavat siitä rahaa. Valokuvaajien odotettiin yleensä maksavan jokaiselle kuvassa olevalle. Siksi jopa paikallisilla kuvaajilla oli ongelmia kuvata yleiskuvia kadulla. Jotenkin kuvan ottamiseen asennoiduttiin, kuin kuvattava antaisi jotain kuvaajalle, ja hänen tulisi antaa jotain takaisin. Paikallinen valokuvaaja sanoi meille, että kuvia on vain otettava, jos niitä haluaa saada. Hänen mukaansa täytyy yrittää pitää pää kylmänä ja muistaa, että tämä on meidän ammattimme. Tansanialaiseen kulttuuriin kuuluu maksaa palveluksista pieni ”chai” (=tee), jota myös paikalliset kuvaajat ja toimittajat saattavat maksaa. Mutta yllättävää oli se, ettei pelkästään meille huudettu ihonvärimme takia, vaan myös paikalliset lehtikuvaajat joutuivat perustelemaan työtään kuvattaville. Tilanne vielä korostui Ruandassa, koska siellä tuli niin vahva tunne siitä, että me lypsämme rahaa toisten ihmisten kärsimyksillä.

Eeva kuvaili tuntemuksiaan, että tuntuu kuin varastaisi kuvattavalta hänen olemassaolonsa vapauden, lokeroisi hänet jonkinlaiseen alempaan asemaan kuin itsensä. Eevan ja muutaman muunkin ammatikseen kuvaavan puheista kuvailuista voi myös päätellä, että häpeän tunteet ovat kuvaajalla varsin samanlaisia kuin toimittajillakin (kts. esim. Huilaja 2007). Tekee mieli tirkistellä toisen elämää, mutta toisaalta se hävettää – etenkin, jos kädessä on massiivinen kamera, johon kuvattavalla ei ikinä olisi varaa. Vaikka kuvan ottamiseen saisikin luvan, astui esiin häpeä siitä, että tienaa näiden köyhien kuvilla myymällä niitä suomalaislehtiin.

Tämän problematiikan toivat esiin myös Huilajan haastattelemat toimittajat, jotka kokivat itsensä muun muassa *riistäjiksi*, *tarinoiden varastajiksi* ja *urkkijoiksi*. Katastrofialueella syyllisyys korostuu, mutta myös positiivisemmissä, esimerkiksi paikallisten arjesta kertovissa jutuissa toimittajan on hyvin vaikea olla vertaamatta tilannetta omaan arkeensa. (2007, 94–96.) Toisaalta, tutulta kuulostavat myös toimittajien kommentit syyllisyyden tuntemista syyllisyydestä; että jotenkin automaattisesti ajattelee, että haastatellut ihmiset ovat onnettomia reppanoita, koska ovat köyhiä tai muuten kovia kokeneita.

7 TEKNISIÄ HAASTEITA

Tässä luvussa käyn läpi niitä teknisiä perusasioita ja haasteita, joihin ainakin Tansaniassa ja Ruandassa kuvatessamme törmäsimme. Merkittävimmät kuvaamisen erot Suomen ja Afrikan välillä ovat värikylläisyydessä, valojen ja varjojen runsaudessa, kuvattavien ihonvärissä sekä siinä, kuinka korkealta tuleva aurinko käyttäytyy suhteessa kuvattavaan kohteeseen. Parhaat hetket kuvata ovat päiväntasaajalla illan ja aamun kajot.

7.1 Salaman käyttö: kirkkaus ja auringon suunta vaikeuttavat kuvaamista

Paikan päällä kävi hyvin nopeasti selväksi, että irtotai muu lisävarustesalama kannattaa pitää mukana. Eevalla oli ammattilaisena tietysti – ja meidän vähemmän ammattilaisten onneksi – irtosalama sekä erilaisia objektiivieja mukana. Olin kuitenkin välillä myös yksinäni juttukeikoilla, ja niiden jälkeisissä päiväkirjamerkinnöissä olen käynyt läpi sekä teknisiä haasteita että psykologista ja eettistä kisailua itseni ja kuvattavieni kanssa.

Kerron esimerkin työharjoittelupaikkani TVT:n (Televisio ya Taifa, paikallinen YLE ja sen tv-uutiset) väen kanssa tehdystä juttukeikasta, jolloin yritin samaan aikaan tehdä paikan päältä lehtijuttua Suomeen. Kyseessä oli kaksipäiväinen Tansanian koulutusministeriön ja Unicefin järjestämä seminaari, joka käsitteli teiniäitien tilannetta Tansaniassa.

”Täällä on tosi turhauttavaa yrittää kuvata ilman kunnollista salamaa, koska aurinko paistaa suoraan ylhäältä päin – siis toisin kuin Suomessa. Useissa kuvissani varjot näkyivät kasvoilla ja hartioilla niin, ettei niitä saa korjattua. Paikkaa vaihtamalla asiaan voi jonkin verran vaikuttaa. Tumma ihoväri aiheuttaa myös omat ongelmansa: joko salama räiskäyttää kasvot muovisen näköiseksi tai piirteet jäävät jotenkin tosi latteiksi.”

Omassa kamerassani, Canon 350 D:ssä, on aika korkealle nouseva oma salama, joka on hieman pokkarikameroiden perussalamaa parempi, joskaan ei merkittävästi. Suoraan eteenpäin osoittava salama on ylipäänsä aina ongelmallinen ja varmasti yksi syy siihen, että ”amatöörikuvat” kehitysmaista ovat usein huonolaatuisia ja värisävyiltään joko kalseita tai hassun värisiä. Eteenpäin osoittavalla kiinteällä salamalla saatoinkin saada kasvot paremmin näkyviin ja varjoja häivytettyä, mutta se johti taustan tummumiseen tai värien puhki palamiseen. Myös edellä mainitun juttukeikan kuvasadosta on hyvin nähtävissä kokeiluni sekä ilman salamaa että salaman kanssa. (Liite 2.)

Kiinteää eli yhdysrakenteista salamaa voi käyttää täytevalona päivänvalossa, mutta sen valaisuteho on rajallinen ja se täytyy vielä melko lähelle kuvauskohdetta. Eteenpäin suuntautumisen vuoksi sen valo on yleensä kova ja latistava. Lisäksi salaman ja objektiivin läheisyys tuottaa helposti punasilmäisyyttä. Käsi- tai lisävarustesalamalla sen sijaan valoa voi heijastaa seinän tai katon kautta ja siten saada valosta pehmeämpää ja luonnollisempaa. (Hedgecoe 2000, 28.)

Suoran salaman ongelmat eivät tietysti sinänsä ole mikään uusi asia, vaan sen haasteisiin on varmasti törmännyt moni kuvaaja jo kotimaassakin. Myös valokuvauskursseilla yleensä kehoitetaan viimeiseen asti välttämään suoraa salamaa. Matkalla ollessa voi kuitenkin tulla tilanteita, joissa ei ole mahdollista kuljettaa isoa kalustoa mukana esimerkiksi ryöstövaaran takia, tai jos taskuilla on jo vierailtu.

7.2 Liikettä ja tarkkuudella leikittelyä

Kuvaustilanteet ovat aina ainutlaatuisia, joten on hankalaa antaa mitään tarkkoja teknisiä ohjeita tilanteisiin. Eloa kuviin on mahdollista saada esimerkiksi tarkkuuden kanssa leikkimällä, toisin sanoen valikoivalla tarkentamisella (kts. ohjeita tähän esim. Hedgecoe 2000, 17).

Pidemmällä valotusajalla kuvaan saa liikkeen ja siten dynaamisuuden tuntua. Tällaisen samaan aikaan epäterävän että terävän ”haamukuvan” luomiseen on muutamia perusvinkkejä. Valitse sellainen aukon ja suljinajan yhdistelmä, jolla saisit tallennettua yksityiskohtaisen kuvan ilman salamaakin. Hedgecoe antaa seuraavanlaisen esimerkin: säädä aukkoarvoksi f11 ja suljinajaksi 1/15 sekuntia, salama voi tuottaa vaikkapa 1/1000 sekunnin mittaisen välähdyksen sulkimen avauduttua, mutta kohde jatkaa liikkumista ja tallentuu filmille koko 1/15 sekunnin valotuksen ajan. (emt., 112.) Edellä mainitut vinkit antavat kuvalle elämää ja syvyyttä ja tekevät samalla pesäeroa ihan harrastelijakuvaajiin. Niitä kannattaa kokeilla etenkin, jos kulttuurieroista tai muista syistä johtuen kuvaaminen tuntuu haastavalta.

Amatöörinä itse unohdin usein tarkistaa ISO-herkkyyden. Nyrkkisääntönä on hyvä muistaa, että mitä kirkkaampaa on, sitä pienempi ISO-herkkyys on valittava (100 tai 200). Samoin hämärtyvässä illassa tai ilta- ja yökuvauksessa kannattaa kokeilla korkeaa ISO-herkkyyttä, jolloin voi jopa onnistua välttämään salaman käytön (jos ei ole mukana kunnollista salamaa).

Yksi yksinkertaisimmista mutta samalla myös vaikeimmista asioista on, että uskaltaa mennä tarpeeksi lähelle kuvauskohdetta. Jos fyysisesti ei uskalla mennä kovin lähelle, voi kokeilla teleobjektiivin käyttöä – mutta kuvattavan oikeuksia kunnioittaen.

Selkeitä ohjeita näihin kaikkiin seikkoihin löytyy valokuvauksen perusoppaista. Esimerkiksi tässä luvussa lainaamani John Hedgecoe on kirjoittanut monia seikkaperäisiä opaskirjoja niin aloittelijoille kuin edistyneemmillekin.

7.3 Kuvien käsittelyn tärkeä rooli

Monelle kaltaiselleni harrastelijakuvaajalle voi tulla yllätyksenä, kuinka paljon kuvia yleisesti ottaen käsitellään. Itsellenikin oli harhakuvitelma, että kuvien on

oltava täydellisiä jo kuvanottohetkellä. Tietysti, mitä vähemmän kuvia osaa käsitellä, sitä enemmän kannattaa panostaa jo kuvaushetkellä.

Tämän luvun kokemukset perustuvat pitkälti Tansaniassa kanssani olleen kuvaajan Eeva Anundin kokemuksiin kuvan käsittelystä, koska hän ammattilaisena siitä osaa paremmin kertoa. Hänen kokemustensa mukaan Afrikan kuvien käsittely oli haastavampaa kuin kotimaassa otettujen kuvien. Syitä tähän on useita. Jo edellä mainittu ylhäältä tuleva valo tuo haasteensa myös käsittelyyn, koska se aiheuttaa vahvat varjot varsinkin kuvattavien kasvoille. (Valkoihoisen) suomalaisen kasvoja saatetaan helposti vaalentaa korostustarkoituksessa, mutta tumma iho menee helposti rakeiseksi ja varjokohdissa on pelkkää mustaa.

Lisäksi värien kylläisyys voi yllättää. Saturaaation eli värien ”kylläntymisen” lisääminen ei välttämättä teekään kuvasta parempaa, vaan päinvastoin osa väreistä tuntuu menevän tukkoon. Toisaalta, joskus värit saattavat ilmankosteuden takia vaikuttaa hailakoilta.

Perussäätöihin Anundin mielestä kuuluu mustan ja valkean pään umpeuttaminen, eli sen tarkastaminen, että kuvan musta todellakin on mustaa ja valkoinen valkoista. Tarpeen mukaan voi myös lisätä kontrastia. Kannattaa myös tarkistaa kuvan henkilöiden ja taustan suhde: joskus kuvan henkilöiden esiin nouseminen kuvasta voidaan taata vaalentamalla niitä. Jos on epävarma kuvankäsittelytaidoistaan, kannattaa käsitellä mieluummin liian vähän kuin liikaa.

7.4 Kuvien lähettäminen hitailla yhteyksillä

Kuvien lähettämiseen on varattava runsaasti aikaa. Vaikka meilläkin oli keskimääräistä nopeammat nettiyhteydet käytössämme, oli lähettäminen silti erittäin hidasta. Ruandassa IT-alaan on panostettu, joten siellä ongelma ei ollut niin merkittävä, mutta Tansaniassa niin netti- kuin puhelinyhteydetkin pätkivät usein.

Jos mukana on kannettava tietokone, kannattaa pitää akku koko ajan paikallaan, koska myös sähkökatkokset ovat hyvin yleisiä. Hitaiden yhteyksien vuoksi kuvia voi lähettää vain vähän kerrallaan – älä siis yritä lähettää viittä tai kuutta kuvaa kerralla. Pyydä myös aina sekä kuvia että tekstejä lähettäessäsi, että kotitoimitus kuittaa saatuaan kaikki aineistot.

8 KURKISTUS LOPPUTUOTOKSIIN – MITÄ PÄÄTYI LEHTEEN JA MIKSI?

Juttujamme ostaneiden tahojen kommentteja olen kertonut jo pitkin matkaa, mutta tässä luvussa käyn vielä tiivistetysti läpi prosessia sekä kerron, päätyivätkö lehteen ne kuvat, joiden me arvelimme tai toivoimme päätyvän. Palosuo pohtii omassa gradussaan (2000, 58), ettei uskonut voivansa vaikuttaa kuvituksen suhteen tehtyihin ratkaisuihin. Hänen mielestään on uhkarohkeaa arvailla, johtuvatko toimitusten tekemät valinnat kuvien laadusta vai kehitysmaa-genren mukaiseen ajatteluun liittyvistä seikoista. Tiedostan itsekin tämän seikan, etenkin kun olen ulkomaantoimituksessa työskennellessäni nähnyt kuvavalinnan sattumanvaraisuuden. Siitä mainittiin myös toimittajilta saamissamme kommentissa.

”Yleishuomiona voin sanoa sen -- että listamiehen työpäri on valitettavan usein sattuma. Kuvavalintoihin vaikuttavat taitto, kiire, ihmisten mieltymykset ja ainakin mun tapauksessa kuvatoimittajan suositukset (olen erittäin epävisuaalinen).”
(HS:n toimittajan kommentti)

Toivon silti, että saamistani kommentteista on jotain apua tulevaisuudessa kehitysmaissa työskenteleville.

8.1 Yleistä palautetta toimituksilta

Pääosin kuviimme oltiin tyytyväisiä, ja kuten aiemmin jo mainitsin, Eevan ammattitaidon ansiosta saimme juttujamme aika isostikin lehteen verrattuna siihen, että usein kehitysmaa-aiheiset jutut ovat sisäsivujen pienempiä juttuja. Kuvapuoleen kannattaa siis panostaa ja keskittyä, koska se helpottaa juttumyyntiä merkittävästi.

Useat kyselyyni vastanneet toimittajat totesivat, että monet kuvistamme olisivat voineet olla mistä päin maailmaa tahansa. Meille se on hyvä uutinen, koska nimenomaan pyrimme ravistelemaan kehitysmaakäsitystä ja rikkomaan rooleja.

Yleisvaikutelma oli kuitenkin se, että Anundin kuvat ovat hienoja, ei-tyypillisiä kurjuuskuvia. Ekana tulevat mieleen oikeusjutun kuvat. - - Pääkuva olisi voinut olla mistä päin maailmaa hyvänsä, samoin oikeussalikuva.

(kommentti HS:n ulkomaansivuilla julkaistusta Arushan sotarikostuomioistuinta käsittelevästä jutusta)

Kolikon toisena puolena voi tietysti olla, että näin häivyttämme afrikkalaista ainutlaatuisuutta. Tämän tutkimuksen kannalta kuitenkin onnistuimme tehtävässämme myös sikäli, että juttuaiheitamme kiiteltiin niiden poikkeavuudesta kehitysmaa-genressä.

Saran kuvavalintoja muotijutun suhteen tietenkin leimasi jutun sinänsä riemukas aihe! Ja sitten sitä leimasi ihan kaikkea koskeva Sara-assenne: halu kuvata aikuinen nainen komeana, tahtovana ja valintoja tekevänä. Sitähän kuvissa oli, ja kyllä - se on epätyypillinen kehitysmaakuva! Hyvä niin. (Saran kommentti)

8.2 Omat odotukset vs. lehtien päätökset

Muutamien juttujen kanssa teimme tietoisia testejä kuvavalinnoista. Otan esimerkiksi Kariakoo-torijutun kuvituksen. Teimme haastattelut Dar es Salaamissa, Kariakoo-nimisen alueen keskellä sijaitsevalla torialueella. Torinimitys voi sikäli olla hieman harhaanjohtava, että kyseessä on kymmenien korttelien kokoinen alue, jossa myydään likimain kaikkea mitä ymmärtää pyytää. Perinteisimpinä pidetyt hedelmä- ja vihannesmyyjät ovat vain yksi pieni osa kokonaisuutta.

Jutun tarkoituksena oli siis esitellä jokin esine torilta ja sen avulla laajentaa näkymää maan yhteiskunnallisiin muutoksiin ja näkymiin. Otin lähtökohdakseni ompelukoneen, koska niitä sekä myytiin että käytettiin torilla paljon. Haastattelimme ja kuvasimme juttuun ompelukoneita myyvää nuortamiestä sekä hieman vanhempaa herraa, joka oli ammatiltaan räätäli. Pidimme itse ompelukuvista, koska ne sekoittuivat naisten ja miesten perinteiset roolit.

Tansaniassa miehet ovat useimmiten räätäleitä ja suutareita, mutta ajattelimme, että suomalainen lehden tilaaja on yleensä tottunut näkemään naisen ompelukoneen ääressä. Kuvissa oli kaunis valo ja mielestämme ne olivat kaikessa rauhallisuudessaan hyvin esteettisiä. Lähellä oli, että emme olisi laittaneet lehteen lopulta päätynyttä kuvaa mukaan ollenkaan, koska meille se edusti juuri sitä tyypillistä kehitysmaakuvaa. Halusimme kuitenkin kokeilla, miten käy.

Ja niinhän siinä kävi, että melko laajasta kuvavalikoimasta painoon päätyi juuri se meidän mielestämme perinteisin otos. Helsingin Sanomien ulkomaantoimituksen mielestä se oli värikäs ja iloinen kuva, joka nimenomaan *ei edusta* sotaa ja kurjuutta korostavaa kehitysmaakuvien perinnettä. Kuvan valinnut toimittaja kertoi, että ”värikkyydellään kuva pelasti muuten tylsän sivun”. Kokeilu oli varsin opettavainen, koska se ravisteli myös meidän ajatuksiamme tyypillisestä kehitysmaakuvasta.

Toisena esimerkkinä käyn läpi HS:n kulttuurisivuille tekemämme Afrikan elokuvaa käsittelevän jutun. Elokuva festivaali sinänsä ei ole aiheena helpoin kuvattava, koska elokuvien katselu ei ole järin toiminnallista puuhaa. Lisäksi haasteena on pimeissä tiloissa kuvaaminen. Lopulliset kuvavalinnat olivat mielestämme sekä odotettuja että yllättäviä.

Kuvaaja oli melko varma, että pääkuvaksi päätyy juuri se kuva, jossa huivipäinen muslimityttö keskittyneesti katsoo elokuvaa ulkoilmateatterissa. Kuva on mielestäni sikäli hyvin onnistunut, että kaikessa yksinkertaisuudessaan se onnistuu tavoittamaan tunnelman ja kertomaan tapahtumasta. Otsikkoon yhdistettynä (*Afrikan elokuva tutkii nyt orjuutta*, toimituksen muokkaama) se tosin voi lähettää varsin ristiriitaista ja voimakasta viestiä. Ensimmäisen kuvalähetyksemme jälkeen kulttuuritoimituksen silloinen esimies pyysi vielä jonkinlaista yleiskuvaa alueesta. Kuva masai-miehestä oli odotettu valinta, joskaan ei meidän ensisijainen toiveemme. Kuva on hyvin afrikkalainen ja tunnistettava: masai-asuun pukeutunut nuorimies seisoo melko keskellä kuvaa ja katsoo kohti kameraa.

Kolmas kuvavalinta oli mielestämme hauska otos, mutta emme uskoneet, että se päätyisi lehteen. Kuvassa on festivaalien kunniavieraaksi kutsuttu sudanilainen ohjaaja Gadallah Gubara. Meillä oli tästä hauska vanhasta herrasta useita vaihtoehtoja, useimmat melko perinteisiä puoli- tai lähikuvia. Tämä kyseinen otos on dynaaminen sekä miehen käsien asennon että takana näkyvän kattokoristelun ansiosta. Vanha mies näyttää ensi näkemältä huitovan kuin hiphoppari. Aurinkolasit korostavat vauhdikkuutta. Kenties juuri tuo vauhdikkuuden tuntu vaikutti kuvavalintaan, koska muissa kuvissa on hyvin rauhallinen tunnelma. Valitettavasti en lukuisista yrityksistä huolimatta saanut kulttuuritoimitukselta kommenttia kuvavalinnasta.

9 MAAILMA PIENEMMÄKSI JA MUITA JOHTOPÄÄTÖKSIÄ

Tässä luvussa pyrin kokoamaan matkan opetuksia ja tiivistämään sen, minkä tutkimuksen olennaisimmaksi anniksi katson. Ensimmäisessä alaluvussa pitäydyn pääosin juuri tämän matkan kokemuksissa ja sen herättämissä ajatuksissa. Pyrin jäsentämään työmme tuloksia klassisten sosiologioiden traditionaalisen ja modernin jaottelun avulla sekä havainnoimaan, mitä oikeastaan tarkoitimme pyrkimyksillämme erilaisiin kehitysmaakuviin. Myöhemmin nostan katsetta laajemmin kehitysmaissa kuvaamisen kenttään.

9.1 Paremman kehitysmaakuvan anatomiaa

Omien tuotosten arviointi on aina haastavaa, ja kenties pitää vielä jonkin verran vettä virrata ennen kuin pystyisin katsomaan tekemisiämme tarpeeksi etäältä. Siihen on kuitenkin syytä pyrkiä, joten pyrin nyt hieman ulkopuolisen silmin tarkkailemaan, mitä itse asiassa kuviamme perusteella yritimme esittää erilaisena, tuoreena ja uutena.

Pasi Toivonen (1995) pohtii gradussaan laajasti ja ansiokkaasti kehitysviestinnän ja kapitalistisen talousjärjestelmän yhteyksiä sekä sitä, miten kehitys on eri aikakausina ja eri puolilla maailmaa ymmärretty. Entinen kehitysmaa-aktivisti oli alkanut kyseenalaistaa kehitysyhteistyön ja länsimaisen kehitysviestinnän mielekkyyttä ja halusi – saaden graduohjaajansa luultavasti aluksi irvistelemään – selvittää *mistä tässä kaikessa oikein on kysymys*. Toivonen tulee johtopäätökseen, että *kehitys* kulkee yhtäläisyysmerkein edistyksen ja nykyaikaistumisen eli *kapitalistisen talousjärjestelmän* kanssa. Toivonen vertailee tutkimuksessaan tuntojansa ja oletuksiaan yhdysvaltalaisen tutkijan Daniel Lernerin pohdintoihin, joilla hän ymmärtääkseni peilaa laajemminkin muun muassa kehitysyhteistyön ja kehitysmaajournalismin (Toivonen käyttää kehitysviestinnän käsitettä) takana olevia ajatusrakennelmia. Lernerin käsityksen mukaan kaikki yhteiskunnat

kehittyvät tietyn yleismaailmallisen mallin mukaisesti perinteisistä nykyaikaisiksi (Toivonen 1995, 95). Lernerin kahtiajako perustui 1800-luvun klassisten sosiologien ajatteluun: he pyrkivät jäsentämään *modernin* (1800-luvun eurooppalaisen kapitalistisen yhteiskunnan) käsitettä luomalla vastinparit menneisiin, traditionaalisiin yhteiskuntiin. Koin Toivosen esille nostaman Durkheimin ja Tönniesin jaottelun (Toivonen 1995, 96) sopivan myös kuvavalintojemme ja niiden taakse johtavien ajatusten valottamiseen, jonkinlaisen luurangon rakentamiseen.

TRADITIONAALINEN

(GEMEINSCHAFT)

vahva kollektiivinen tietoisuus

mekaaninen solidaarisuus

yhdenmukaisuuden paine

nainen

maaseutu

sydämellisyys

maataloustyö

MODERNI

(GESELLSCHAFT)

vahva yksilötietoisuus

orgaaninen solidaarisuus

anomia

mies

kaupunki

välineellisyys

palkkatyö

Esimerkiksi muotijutussamme, osin myös Tansanian asuntopolitiikkaa käsittelevässä jutussamme huomaan, että leikimme nimenomaan näiden perinteisiksi ja moderniksi miellettyjen seikkojen kanssa. Halusimme kuvata tansanialaisia mallejamme modernissa kaupunkiympäristössä totutun maaseutu ympäristön sijaan. Lasipintaisiin kerrostaloihin jollain tavalla kiteytyy ajatus modernista palkkatyöläisestä – selvänä erotuksena maataloustyölle ja maaseudulle. Muotiin jo itsessään liittyy yksilötietoisuus ja itsensä representointi tietyllä, itse valitulla tavalla. Tietysti siihen liittyvät myös massat, jotka tietyn muodin tuovat katukuvaan sekä kilvoittelu yksilöllisyyden sekä yhteisön solidaarisuuden paineen välillä, mutta silti näen sen pääosin individualistisena ratkaisuna. Tansaniassa pukeutuminen on säädellympää kuin Suomessa, minkä tuon jutussa esiin, mutta kuvat painottuvat yksilöihin ja heidän ratkaisuihinsa. Kuvissa on tuotu mielestäni hyvin esille niitä murroksia, joita kaupungistuvassa

Tansaniassa parhaillaan käydään: on sekä perinteisiä afrikkalaisia asuja että länsimaisen ja perinteisen afrikkalaisen pukeutumisen yhdistelmiä.

Mutta verrattaessa yllä olevaan perinteisen ja modernin jaotteluun oikeastaan ainoa selkeä ero kuva-ajatteluumme on sukupuolessa. Siinä missä 1800-luvun yhteiskuntaa tarkastelleet sosiologit jaottelevat naisen traditionaaliseen ja miehen moderniin yhteiskuntaan, itse miellän asian ainakin tämän tutkimuksen tiimoilta jokseenkin päinvastoin. Ennen matkaa tekemässäni tutkimuksessa kuvissa olivat enemmistönä miehet, jotka myös representoituivat johtavina ja aktiivisina osapuolina. Vaikka nainen olisikin konkreettisesti kuvassa tekemässä työtä ja ns. aktiivinen toimija, mies ikään kuin päsmäröi ja huolehtii, että hommat tulevat hoidettua. Niinpä nainen kuvan päätoimijana on mielestäni modernia enemmän kuin perinteistä.

On tietysti sinänsä melko luontevaa, että 2000-luvun nainen katsoo tilannetta eri tavoin kuin 1800–1900-luvulla eläneet miessosiologit. Ja sinänsä olen näiden sosiologien kanssa samaa mieltä, että kokonaiskuvassa Afrikka tai kehitysmaat edustavat traditionaalista yhteiskuntaa ja ovat myös tasa-arvokeskustelujen diskurssissa naisen asemassa. Eurooppa tai länsimaat esitetään suhteessa kehitysmaihiin isällisinä hahmoina, jotka ”parhaansa mukaan huolehtivat” köyhemmistä, mutta kuitenkin selvästi määräävät tahdin.

Julkaistuissa kuvissa enemmistönä ovat silti miehet, ja esimerkiksi Sansibarin filmifestivaalien kuvat ovat ensi näkemältä melko perinteisiä huivipäisine musliminaisineen. Kariakoo-jutussa otimme kuvia ompelevasta miehestä, koska arvelimme sen olevan suomalaiselle lukijalle yllättävä roolijako ja siksi huomion kiinnittävä. Yritimme ja mielestäni onnistuimme lähestymään aiheita visuaalisesti hieman ”kierosti”: esimerkiksi edellä mainitussa Sansibar-jutun kuvat eroavat totutusta siinä, että niissä kaapuihin pukeutuneet naiset eivät suinkaan näytä vihaisilta, vaan he keskittyvät elokuvan katsomiseen. Itse olen sitä mieltä, että perinteisimmät kuvat ovat Kumppanin Ruanda-reportaasissa, jonka tiimoilta sekä me että etenkin Kumppanin toimitus oli joutunut paljon miettimään myös kuvattavien turvallisuutta. Kumppanista kerrottiin, että he valitsivat vain sellaisia

kuvia, joissa ihmiset eivät olisi liian tunnistettavia (lukuun ottamatta haastateltavia).

Saran toimitussihteeri Merja Määttänen tiivistää pyytämässäni kuva-arviossa hyvin sen, mitä me itse asiassa matkalla teimme, tai ainakin halusimme tehdä.

”Journalismin tehtävän pitäisi olla myös maailman pienentäminen. Sen pitäisi auttaa meitä näkemään, miten ihmiset ovat lopulta kovin samanlaisia kaikkialla maailmassa – kaikista sinänsä todellisista eroista ja erilaisuuksista huolimatta.”
(Sara, Merja Määttänen)

Määttänen myös toteaa, ettei edellä määritelty toiminta ole usein journalistille helppoa, koska asetelmaa kehystää kaukaa historiasta kumpuava taloudellisarakeellinen eriarvoisuus. Määttäsen mielestä ”parhaita kehitysmaakuvia ja -tarinoita ovat ne, joissa kommunikaation osapuolet (kuvaaja/toimittaja ja kohteensa) seisovat sillalla, kuilun päällä. Eivät pelkää erilaisuuttaan, eivätkä palvo/eksotisoivat sitä, vaan kohtaavat rehellisesti sekä erilaisuutensa että samanlaisuutensa”.

Kunelius (1997, 169) viittaa me vastaan ne -ajatusmalliin ja journalismin tehtävään identiteetin rakentajana. Kuneliuksen mukaan joukkoviestimet tavallaan kertovat yhä uudelleen versioita myytistä, joka kertoo meille keitä me olemme – ja keitä me emme ole. Tätä kulttuurista identiteettityötä tehdään myös luonnosta lainatuin metaforin puhuttaessa ulkomaalaisista tai pakolaisista: pakolaistulva ja ulkomaalaisten *aalto* ilmentävät eroa ”niiden” (=luonto) ja ”meidän” (=kulttuuri) välillä (Kunelius 1997, 170).

Erottelu näkyy myös kuvissa. Anundi (2007) tutki omassa gradussaan Katrina-hirmumyrskyn kuvastoa Helsingin Sanomissa ja Aamulehdessä. Anundin (2007, 75) mukaan New Orleansin katastrofikat symboloivat mustan kansanosan epäjärjestyttä ja sen aiheuttamaa kansakunnan rappiotilaa. Valkoihoiset ihmiset kuvattiin pääosin aktiivisena ja pelastavana kansanosana, mustat puolestaan passiivisina uhreina. Anundin mielestä monet kuvat olisi helposti voitu siirtää kuvaamaan jonkin Afrikan maan katastrofia. Katrinan tapaus olikin siinä mielessä

journalisteille hankala tai mahdollisuuksia tarjoava, että ns. kolmannen maailman onnettomuus tapahtui maapallon supervaltana pidetyssä maassa. Läntisen yhteiskunnan ajatellaan valjastaneen luonnon hallintaansa, kun taas kolmannen maailman oletetaan olevan sen armoilla. Se selittäisi aika paljon myös kehitysmaakuvien maaseutu- ja luontopainottuneisuutta. Anundi tiivistää rotujaottelun – joka hänen mukaansa ei representaatioissa ja mediarutiineissa ole taakse jäänyttä elämää – toteamalla, että **valkoisuus on yhä normi, jota vasten muut rodut määritellään.** (Emt. 77–80.)

Tässä kohtaa on itsekritiikin paikka: teimmekö me matkallamme lopulta muuta kuin pyrimme asettamaan tansanialaiset ikään kuin valkoisen miehen tai naisen paikalle lasipintaisten talojen eteen ja pois heille yleensä ”varatusta paikasta” maaseudulla? Pidimmekö me yllä tuota samaa normia, mutta leikimme roolipeliä ihonväreillä, ja onko se lopulta sen rakentavampaa? Kuten Toivonen edellä totesi, kehitys tuntuu olevan sama asia kuin meidän mallimme monistaminen muuallekin. Sekö oli meidänkin käsityksemme tuoreesta näkökulmasta?

Puolustaudun toteamalla, että mielestäni juuri länsimaiselle ihmiselle tutun näköisellä maisemalla ja tilanteella huomio saadaan parhaiten kiinnitettyä ja katsoja ikään kuin yllätettyä. Tilanne näyttää tutulta, mutta se onkin kuvattu ihan eri puolella maailmaa!

”[Muoti] Jutun ja kuvien yhteisvaikutelma välittää tunteen samanlaisuudesta. Siellä jossain kaukana nämä naiset pukeutuvat ihan eri lähtökohdista kuin minä, mutta minun on helppo eläytyä heidän ajatuksiinsa pukeutumisesta. Tunnistan universaalin, tutun olennon: naisen, joka ilmaisee itseään ja paikkaansa maailmassa vaatteilla. Kuvista välittyi myös kuvaajan ja kuvattavien välinen läheisyys; suhteen helppous.” (Saran toimitussihteerin kommentti muotijutustamme)

Energisemmät ja iloisemmat kuvat ohjaavat uskoakseni paremmin luokseen kuin sellaiset, jotka jo valmiiksi heijastelevat pysähtyneisyyttä ja kurjuutta.

9.2 Kuvan monet tekijät

Tampereen yliopiston kuvajournalismin professorin Hannu Vanhasen mielestä jokainen maa tarvitsee aiheen, jonka kautta olla tunnettu. Esimerkkinä hän mainitsee Suomen, joka vielä muutamia vuosikymmeniä sitten oli itse köyhyyden kuvauksen kohde. Suomen toi ajanmukaiseen mediakuvaan Nokia ja teknologia, kehitysmaissa tunnetuin tekijä on yhä usein tsunamin kaltainen luonnonkatastrofi tai sota. Vanhanen korostaa, että kehitysmaita koskeva kuvakerronta on epäajanmukaista, ja normaali kunkin kulttuurin keskiluokkainen arkielämä jää todella rikkaiden ja köyhien ääripäiden varjoon.

"Ennakkoluuloja pidetään yllä keinotekoisesti ja kuvauksen kohteet valitaan näennäisempatian nimissä. Se on äärettömän helppoa ja yksinkertaista kuvaamista." (Hannu Vanhanen, Kumppani 6-7/2007)

Samassa Kumppanin kehitysmaiden kuvastoa käsittelevässä haastattelussa Helsingin Sanomien toimittaja ja entinen Kaukoidän kirjeenvaihtaja Anu Nousiainen pohtii Kiinan stereotypiaa, joka on viime vuosina vaihtunut köyhästä maaseudusta pilvenpiirtäjiin ja merkkilaukkuja kantavien kiinattarien kasvoihin. Nousiaisen mielestä tämä ei ole ongelmatonta.

"Köyhää maaseutua kuvataan paljon vähemmän ja samalla vahvistetaan sitä kuvaa, jonka maan hallitus haluaa koko maailmalle antaa: Kiinalla menee hyvin, Kiina on hyvä paikka investoida." (Anu Nousiainen, Kumppani 6-7/2007)

Näiden alansa kovien ammattilaisten näkökulmia vasten on hyvä peilata omia kokemuksia ja lopputuotoksia. Vanhanen on oikeassa siinä, että näennäisempatiaan on helppo langeta, ja sillä voi perustella itselleen perinteisen kuvaston ylläpitämistä. Jossain määrin saatoimme itsekkin sortua siihen, mutta uskaltaisin väittää Vanhaselle, että tartuimme myös siihen tutkimuksissa usein mainittuun ja toivottuun, mutta harvoin toteutuneeseen keskiluokkaisten arkielämän kuvaamiseen sekä visuaalisesti että teksteissä. Toisaalta, kenties emme edes nähneet sitä köyhyydessään surullisinta Afrikkaa, jota usein todellisimpana pidetään. Mutta eikö yhtä todellista ole myös se keskiluokkaisuus, ja meidän tapauksessamme esimerkiksi tavallisten arushalaisten elämä tai nuorten

tansanialaisten rap-lyriikat ja musiikin tekemisen mahdollisuudet?

Väittäisin, että yksi merkittävä syy näennäisempatiaan ja sen tuotoksiin on vähäisessä Afrikka-uutisoinnissa. Että kun kerran maanosaan laskeudutaan (laskuvarjojournalismia tekemään), pitäisi jotenkin jäsentää koko valtavan maanosan tilanne. Ja jos jotain iloista ja yllättävää tulee vastaan, siitä kertominen tuntuu ikään kuin loukkaukselta kaikkia niitä kohtaan, joilla menee huonosti. Tässä vaiheessa päätään nostaa myös kolmannessa luvussa käsittelemäni auttamisen vastuu: että jos minä vain jostain blingbling -nuorista kirjoitan, eiväthän lukijat tai katsojat ymmärrä todellisuutta ja ajattelevat, ettei sinne mitään rahaa tarvitakaan oloja parantamaan.

Myös Nousiaisen näkemystä Kiinan muuttuneista stereotyyppioista on helppo ymmärtää siinä valossa, että Kiina on yksi maailman räikeimpiä ihmisoikeuksien sortajia. Kiinan tapauksessa talouskasvun kuvastot ovat kuin pr-työtä valtiolle, joka ei ole valmis myöntämään rikoksiaan. Tansanian tilanne on mielestäni erilainen, vaikka sielläkään ei esimerkiksi sananvapaus ole kärkiluokkaa. Sen sijaan Ruandan suhteen tuota Nousiaisen näkemystä on syytä hetkeksi pysähtyä miettimään.

Ruanda haluaa profiloitua Afrikan, tai ainakin Itä-Afrikan tärkeimmäksi IT-osaajaksi, ja se on jo kerännyt investointeja etenkin Kiinasta. Tähän mennessä Ruandan tunnetuin asia on ehdottomasti ollut kansanmurha, eikä sitä kuvaa varmasti kovinkaan helppoa ole ihmisten mielissä muuttaa. Kuten olen matkakokemuksissani kertonut, kansanmurhan varjot näkyivät Ruandan arjessa yhä selvästi, vaikka maa on tehnyt paljon työtä uuteen alkuun pääsemiseksi. Presidentti Paul Kagamen, joka itse on tutsi, myös väitetään jollain tasolla ylläpitävän marttyyriasetelmaa. Esimerkiksi suurin osa Ruandan hallituksen jäsenistä on nyt tutseja, kun aiemmassa hallituksessa oli vahva hutuenemmistö. Ruandassa oli myös erimielisyyttä siitä, onko tilanne todella rauhoittunut, vai kyteekö pinnan alla jo seuraava katastrofi. Voiko tällaisia seikkoja ohittaa miettiessään, millaiset kuvat siinä valitettavan yleisessä sanomalehtien ”vuosittaisessa kehityskaikkiintöissä” luovat suomalaisille mielikuvia näistä maista? Tai onko huono (kuva)journalisti, jos ”uhraa” nämä

muutamit mahdollisuudet vaikkapa Ruandan muovipusseille? Omassa tapauksessani tilanne meni sikäli omalla painollaan, että Helsingin Sanomat oli kiinnostunut nimenomaan muovipussikiellosta eikä niinkään kansanmurhaan liittyvistä asioista. Eikä yhdestä pienestä afrikkalaisesta valtiosta kovin monta juttua tehdä, valitettavasti. Kumppanin reportaasissa sen sijaan pohdin Ruandan tilannetta ”kansanmurhasta käsin”.

Viimeistään tällä kolmen kuukauden matkalla opin myös, että me ”fiksut ja kehittyneet” länsimaalaiset emme suinkaan ole ainoita, jotka miettivät kehityksistä luomaansa imagoa. Kuten Toivonen toteaa gradunsa johtopäätöksissä, kehitykselle esimerkiksi kehitysmaakauppatoiminta voi olla merkittävä yhteistyökumppani. Hän maalailee kuvaa siitä, kuinka ”Mtwaran lentokentällä oli rouva maaherra vastassa, kun Toivonen ja Voipio Suomesta saapuivat suorittamaan journalistisia tehtäviään”. Kehitysmaakauppa-aktiivina Zimbabwen suurimmat elintarvikeyritykset kohtelivat Toivosta varteenotettavana ulkomaalaisena ostajana, mitä hän hätkähtäen tajusi olevansakin köyhän maan mitta-asteikossa. Ruandaan ja Tansanian pohjoisosassa sijaitsevaan Arushaan on syntynyt myös ”kansanmurhaturismia”, kuten Arushan sotarikostuomioistuinta käsittelevään juttuun haastattelemani tuomari Vagn Joensen luonnehtii.

”Mehän olemme Lonely Planetissa ja muissa oppaissa suositeltavina matkakohteina. Ymmärrän kyllä, että julkisuus on tärkeää, mutta välillä tuntuu, että olemme oikeussalin lasin takana kuin sirkuseläimiä.”

(ICTR:n tuomari Vagn Joensen, HS Ulkomaat 23.9.2007)

Sinänsä hirvittävä asia tuo siis myös elannon monille. Matkan ja juttujen julkaisujen jälkeen me matkalla olleet tulimme puhuneeksi haastatteluista, joita teimme samoista ihmisistä mutta eri aikaan. Huomasimme, että muutaman kerran meille oli kerrottu ”erilaisia totuuksia”. Lähinnä näin tapahtui Ruandassa. Eräskin haastateltava sanoi meille, että eli ja asui yksin, koska koko perhe oli kuollut. Seuraavana päivänä osa porukastamme meni takaisin haastattelupaikalle, ja vastaan käveli haastateltavan vaimo – jota ei siis pitänyt olla olemassa – joka kertoi haastateltavamme olevan juuri silloin jossain käymässä. Syitä emme saa tietää, mutta jostain syystä haastateltava ehkä koki hyötyvänsä omasta versiostaan

enemmän. Kyse voi olla myös väärinymmärryksestä, mutta esimerkiksi tässä tapauksessa meillä oli tulkki, joka osasi erittäin hyvin sekä kinjaruandaa että englantia. Myös Tulikukka de Fresnes pohtii gradunsa loppuyhteenvedossa, ettei läheskään aina ollut varma, että haastateltavat todella puhuivat totta, tai puhuivatko haastattelija ja haastateltava oikeasti samoista asioista. Itse huomasin, että ihan arkipäivän keskusteluissa tansanialaisten kanssa saattoi nousta esiin Suomen ja Tansanian pitkä (kehitys)yhteistyön historia. Meitä kiiteltiin siitä, että autamme tansanialaisia. Jos tämä seikka on näin hyvin tiedossa, saattavat haastattelujen vastauksetkin muotoutua sen pohjalta.

Myös kuvatessa tuntui välillä, että kuvattavien hymyt hyytyivät ja olkapäät painuivat hieman enemmän lyttyyn. Oliko kyseessä kuvaamisen jännittäminen, vai olivatko he tottuneet siihen, että heistä halutaan tietynlaisia kuvia? Tällaiset pohdinnat taitavat olla juuri niitä, joita lähes jokainen työmatkalla kehitysmaassa oleva miettii, mutta ei oikein uskalla tuoda esiin, ”koska ihmisillä siellä on jo muutenkin tarpeeksi vaikeaa”, kuten Huilaja gradussaan huomasi monen toimittajan ajattelevan. Mielestäni näistä on kuitenkin tärkeää puhua, ja ne on hyvä tiedostaa.

9.3 Jotain vanhaa, jotain uutta, jotain lainattua

Satuin olemaan radion ääressä, kun Helsingin Sanomien valokuvaaja Sami Kero ja freelancer Katja Lösönen kertoivat kokemuksistaan YleX-radiokanavan Poptehdas-ohjelmassa 29.2.2008. Kero on työskennellyt Afrikassa muun muassa Ruandassa ja Kongossa. Itä-Kongon Iturissa ollessaan Kero ja toimittaja kuulivat, että lähistöllä oli tapettu ja poltettu perhe kotiinsa. Perillä Keron kamera kastui sateessa käyttökelvottomaksi. Kameran mukana katosi tavallaan motiivi olla paikan päällä, median edustajana. Kero kuvaili haastattelussa, kuinka hän siinä sateessa seisossaan mietti oikeastaan ensimmäistä kertaa, että ”*mitä helvettiä täällä teen*”. Ilman käden ja silmän jatketta tilanne tulikin yhtäkkiä suoraan päin naamaa. Toisena länsimaalaisten viestimien edustajana paikalle saapunut uutistoimisto AP:n kuvaaja lainasi Kerolle omaa kamerarunkoaan ja totesi samalla,

että jos täällä tapetaan 1000 ihmistä päivässä, siinä on kyllä tällekin suomalaiskuvaajalle tarpeeksi syytä olla todistamassa tapahtumia.

Monelle kuvaajalle kamera on paitsi työväline, myös jonkinlainen suojamuuri todellisuudelta. Vuoden 2006 lehtikuvaaja Katja Lösönen totesi, ”että kun maailmaa katsoo linssin läpi, se ei olekaan niin todellinen kuin ilman kameraa”. Lösönen erotteli toisistaan kuvaaja-minän ja kokija-minän ja totesi etenkin vaikeissa uutisaiheissa käyvänsä moraalista vääntöä siitä, missä näiden raja menee: kokija voisi ehkä auttaa toisella tavalla kuin kuvaaja, mutta toisaalta hyvällä kuvalla pystyy vaikuttamaan monella eri tasolla ja tavalla. Mielestäni tämä on mielenkiintoinen näkökulma, joka ainakin osittain voisi selittää myös kansainvälisten kuvatoimistojen välillä hyvin raakaa ja synkeää materiaalia.

Jotenkin toivoisi, että yhä kustannustehokkaammassa journalismin maailmassa olisi sen verran aikaa ja varaa, että myös kokija-minällä olisi aikaa tutustua uusiin tilanteisiin. Enkä tarkoita vain maapallon toiselle puolelle matkustavia journalisteja ja kuvaajia, vaan myös kotimaassa tehtävää journalismia. Viime vuosina ainakin kärkkäimmät kolumnistit ovat kritisoineet journalistien suppeaa elin- ja kokemuspiiriä, joka heijastuu myös journalismin sisältöön. Jos elämää katsoo vain journalististen uutiskriteerien ja tiukan itsehallinnan illuusion läpi, se näyttää tosiaan erilaiselta kuin ilman näitä suojakertoimia.

Kehittyvän teknologian, kiitävää vauhtia yleistyvän matkustamisen ja valitettavasti myös yleistyvien luonnonkatastrofien myötä maapallo tuntuu yhä pienemmältä. Uskon, että tulevaisuudessa kehityksmaista tehtyjen juttujen myyminen helpottuu, koska asiat ja ilmiöt ovat yhä useammin koko maapallon kattavia. Tämän alaluvun otsikossa viittaamaani yhteisen elämän solmimiseen voisi mielestäni nojautua myös kehitysmaa- ja kuvajournalismissa aiempaa enemmän. Tässä tutkimuksessa meillä oli tavoitteena antaa jotain uutta. Selvisi, että sitä varten haimme ainakin jotain lainattua, eli sovelsimme länsimaisuuteen ja muutokseen liitettyä kuvastoa ja myös aihepiirejä perinteiseksi ja pysähtyneeksi aiemmin esitettyyn ympäristöön. Se ei varmasti ole ainoa keino, mutta sillä voi aloittaa.

LÄHDEKIRJALLISUUTTA

- AALTONEN, Eira ja MAASILTA, Marja-Riitta (1987): Kehitysmaat suomalaisten tietoisuudessa ja toiminnassa. Kaksi tapaustutkimusta. Julkaisuja, sarja A, 60. Tiedotusopin laitos, Tampereen yliopisto.
- ANDERSSON, Pasi & ÅDAHL, Björn (1993): Huono uutinen – hyvä juttu? Kehitysmaauutisointi Suomessa. Ulkoasiainministeriön kehitysyhteistyöosaston tiedotusyksikön tilaama selvitys.
- ANUNDI, Eeva (2007): Katastrofi Katrina ja rodun representaatiot. Rotu Aamulehden ja Helsingin Sanomien Katrina-kuvastossa. Pro gradu -tutkielma, tiedotusopin laitos, Tampereen yliopisto. Löytyy myös elektronisena aineistona: <http://tutkielmat.uta.fi/pdf/gradu02168.pdf>
- DE FRESNES, Tulikukka (2005): Juttukeikalla Tansaniassa. Kehitysmaajournalismin haasteet toimittajan näkökulmasta. Pro gradu -tutkielma, tiedotusopin laitos, Tampereen yliopisto.
- HEDGECOE, John (2000): Valokuvaajan suuri tietokirja. Näin kuvasi onnistuvat paremmin. Suomentanut Raija Viitanen, 3. painos. (Alkuteos: John Hedgecoe's New Book of Photography, 1994). Kustannus-Mäkelä Oy, Karkkila.
- KIVIKURU, Ullamaija (1996): Kysymys muunneltuihin: Orientti vai globalisaatio. Teoksessa Luostarinen, Kivikuru, Ukkola (toim.): Sopulisilppuri. Mediakritiikin näkökulmia. Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus.
- KIVIKURU, Ullamaija (1998): Epilogi – Koskaan et muuttua saa? Teoksessa Kivikuru & Pietiläinen (toim.) Uutisia yli rajojen. Ulkomaanuutisten maisema Suomessa. Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus.

- KUNELIUS, Risto (1997): Viestinnän vallassa. Johdatusta joukkoviestinnän kysymyksiin. WSOY, Juva.
- LINTUNEN, Martti (toim.) (1983): Kuvista sanoin. Ajatuksia valokuvasta. Suomen valokuvataiteen museon säätiö. ISBN 951-9086-19-6. Juva.
- LINTUNEN, Martti (2007): Baabelin kuvat. Like, Helsinki.
- MAASILTA, Mari (2001): Kehitysyhteistyökirjoittelu 90-luvun suomalaisessa lehdistössä. Journalismin tutkimusyksikkö, tiedotusopin laitos, Tampereen yliopisto.
- MÄKILÄ, Kimmo (2008): artikkelikäsikirjoitus.
- MÄNNISTÖ, Anssi (1999): Islam länsimaisessa hegemonisessa diskurssissa. Myyttis-ideologinen ja kuva-analyyttinen näkökulma sivilisaatioiden kohtaamiseen. Väitöskirja, Tampereen yliopisto. Tapri tutkimuksia, Rauhan- ja konfliktitutkimuskeskus, Tampere. (ISBN 951-706-183-8, ISSN 0355-5550).
- NIEMI, Tuula (2005): Saako toimittaja järkyttyä? Tiedotustutkimus 1/2005, s. 31–33. Tampereen yliopisto, Journalismin tutkimusyksikkö.
- TOIVONEN, Pasi (1999): Daniel ja minä. Kaksi näkökulmaa kehitysviestintään ja kapitalismiin. Tampereen yliopisto, Tiedotusopin laitos, julkaisuja sarja A 88/1995. (ISBN 951-44-3905-8)
- PALOSUO, Eija (2000): Kehitysmajournalismin genre ja sen vaihtoehdot. Journalistinen pro gradu -tutkielma, tiedotusopin laitos, Tampereen yliopisto.
- RAUNIO, Samuel (2006): Nuoret, media ja kehitysmaat. Plan Suomi Säätiön julkaisusarja 1/06. Helsinki: Plan Suomi Säätiö

RÄSÄNEN, Sannamarja (1999): Myönteisen kehitysmaauutisen metsästys: Minkälaisia juttuja toimittajat kirjoittavat matkoilta, joita ulkoasiainministeriön kehitysyhteistyöosasto on rahoittanut? Journalistiikan pro gradu -tutkielma, viestintätieteiden laitos, Jyväskylän yliopisto.

SALO, Merja (2000): Imageware – kuvajournalismi mediafuusiossa. Taideteollisen korkeakoulun julkaisu B 59. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy

USKALI, Turo (2007): Ulkomaanuutisten uusi maailma. Vastapaino, Tampere. ISBN 978-951-768-198-8.

MUUT LÄHTEET

JAAKKOLA, Marie & PELTTARI Antti (2007): Köyhät ja nimettömät – yhä kuvissa? Median kehitysmaakuvat. Artikkelit Kumppani-lehdessä 06–07/2007, sivut 43–45. Löytyy myös internetistä:
http://www.kepa.fi/kumppani/arkisto/2007_6-7/5810

KERO, Sami ja LÖSÖNEN, Katja (2008): Suullinen tiedonanto. Valokuvaajien Sami Keron ja Katja Lösösen haastattelu YleX-radiokanavalla, 29.2.2008. Löytyy myös internetistä:

<http://areena.yle.fi/toista?id=1125625>

TAI

<http://www.yle.fi/java/areena/dispatcher/1125625.aspx?bitrate=1000000>

KEHYS, CONCORD (2006). Code of conduct on images and messages.
http://www.kehys.fi/files/184/Code_of_Conduct_NEW.pdf

KOVANEN, Inka (2007): Suullinen tiedonanto. Mitä on hyvä kehitysmaajournalismi? -seminaari, 3.2.2007 Jyväskylä.

OECD, Taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestön lista kehitysapua saavista maista. Viitattu 5.3.2008.

<http://www.oecd.org/dataoecd/23/34/37954893.pdf>

UNDP, Tietoa YK:n kehitysohjelman inhimillisen kehityksen indeksistä. Viitattu 5.3.2008. <http://hdr.undp.org/en/statistics/indices/hdi/>

Liite1.

Julkaistut jutut

- a. Arushan Ruanda-sotarikostuomioistuin ottaa loppukiriä
- b. Kariakoo-torilla näkyvät tansanialaisen elämän eri kerrokset
- c. Afrikan elokuva tutkii nyt orjuutta
- d. Tansania matkalla hulppeuksiin ja hökkeleihin
- e. Ruanda tähtää muovittomaksi maaksi
- f. Paluu Ruandaan
- g. Mies ja tehtävä Ruandassa
- h. Tansanian muoti kurottaa yli Afrikan
- i. Hiphopia suurella sydämellä
- j. Heijastuksia hämärästä – tarinoita Ruandasta

HELSINGIN SANOMAT

ULKOMAAT

B ULKOMAAT
KAUPPA-PAIKKAILMOITUKSET
MATKAILUILMOITUKSET
URHEILU

ULKOMAAT, PL 75, 00089 SANOMA
(09) 122 4004, FAKSI (09) 122 2769,
hs.ulkomaat@hs.fi



Tansanian Arushassa istuva YK:n kansainvälinen Ruanda-sotarikostuomioistuin on käsitellyt 34 oikeustapausta kymmenessä vuodessa.

Ruandan sotarikostuomioistuin ottaa loppukiriä Arushassa

► Tuomioistuimen määrä sulkea ovensa ensi vuoden lopussa

Jenni Leukumaavaara

ARUSHA. Näyttävä, valkoinen rakennus imee sisäänsä miehiä ja naisia liituruutapuvuissaan, turbaaneissaan ja huiveissaan. Arushassa sijaitsevan YK:n kansainvälisen Ruanda-sotarikostuomioistuimen työntekijät tervehtivät toisiaan lämpimästi turvatarkastusjonossa. Kolmentoista vuoden takainen, ainakin 800 000 tutsin ja mallittaisen hutun hengen vaatinut kansanmurha on joutunut taipumaan arkipäiväiseksi asiaksi, jota Tansanian pohjoisosassa sijaitsevassa Arushassa yritetään paketoitua kasaan vielä reilun vuoden ajan. Tuomioistuin (ICTR) on kansainvälinen paikka: parhaimmillaan se on työllistänyt yli tuhat ihmistä noin 90 maasta. Nyt osa väestä on jo lähtenyt, koska toimintaa lakkautetaan porrastetusti. Arushan oikeussalissa ovat olisi tarkoitus sulkea vuoden 2008 lopussa.

”Käynnissä on kuitenkin kaksi niin monimutkaista juttua, että jo nyt on selvää, ettemme saa niitä päätökseen määräaikaan mennessä. Valitusoikeus ja vaikeimmat tapaukset saavat jatkoaikaa Haagissa vuoden 2010 loppuun. Pyrkimyksenä on myös siirtää käsiteltäviä kansallisiin tuomioistuimiin”, ICTR:n tiedottaja **Tim Gallimore** kertoo toimistossaan.

Gallimore tarkoittaa muun muassa tapaus Karemera: entistä sisäministeriä **Edouard Karemera** sekä kahta muuta ministeritason henkilöä epäillään kansanmurhan suunnittelemisesta, siihen kiihottamisesta ja osallisuudesta raiskauksiin ja tuhoamiseen. Sama litania on myös monen armeijan johtohahmon syytelistassa.

Isoja kaloja siis. Mutta hidasta on verkkojen viritäminenkin. Kymmenen vuoden aikana tuomioistuin on jakanut 29 tuomiota ja viisi vapauttavaa päätöstä. Sadan miljoonan euron vuosibudjetilla se ei monen mielestä ole kovin paljon. Gallimore vannoo ICTR:n ottaneen opiksi moitteista. Nykyään tuomarit toimivat aiempaa useammassa jutussa samanaikaisesti ja eri puolilla maailmaa yhä paossa olevia epäiltyjä etsitään Interpolin voimin. Tiukempi linjaus sekä ihmis-

oikeusjärjestö Human Rights Watchin lista epäillyistä henkilöistä johtivat myös Suomen keskusrikospoliisin ”porvoollaiseksi” kutsutun miehen jäljille keuhkokuumeella. Hänen tapauksaan KRP on tutkinut Ruandassa kolmeen otteeseen, oikeudenkäynnin on määrä alkaa loppuvuodesta.

Heinäkuussa Ranskasta löytyi kaksi kansanmurhasta syytettyä, jotka kuitenkin vapautettiin pidätykseen liittyvien epäselvyyksien takia. Ranskan kanssa diplomaattisuhteensa katkaisseessa Ruandassa tapaus aiheutti suuren kohun. Toki tuomioistuimella on myös saavutuksensa.

”Entisen pääministerin **Jean Kambandan** tuomio on vahva viesti vastaavista rikoksista suunnitteleville, että edes valtionpäämiehet eivät selviä rangaistuksesta. Tavoitteena on paitsi tietysti se, että selviytyjät voivat kokea saavansa oikeutta, myös se, ettei tällaisia tuomioistuimia enää tarvittaisi”, Gallimore painottaa.

Kansanmurha rikoksena määriteltiin jo Hitlerin jälkeen, mutta vasta Arushassa se on ollut virallinen syy tuomioihin. Tuomioistuin on myös ensimmäisenä määritellyt raiskauksen kansanmurhan aseeksi.

Tansanian Arusha sai kasvojenkohotuksen

Jenni Leukumaavaara

ARUSHA. Iso joukko valkoisia takseja parveilee tuomioistuimen lähellä sijaitsevalla parkkipaikalla. Kymmenen vuotta taksia ajanut **Jackson Adam**, 32, kertoi tuomioistuimen työntekijöiden perheineen olevan mieluisia asiakkaita. Monilla paikallisilla ei välttämättä ole varaa taksia edes käyttää. Hieman epäselväksi jää parempien ansioiden mahdollisuus, ”YK:n ihmiset kun ovat niin hyviä tinkimään”.

Hieman kauempana valkoisesta jättiläisestä tietokonetta naputtelee Arusha Times -lehden päätoimittaja **William Lobulu**. Hän kertoo tuomioistuimen olleen yksi merkittävä syy viikoittain ilmestyvän sanomalehden perustamiseen.

”Ihmiset ovat kiinnostuneita etenkin isommista tapauksista.

Gallimore korostaa myös niin kutsuttujen sananvapaus-oikeudenkäyntien merkitystä. Kansanmurhaan yllyttämisestä on tuomittu toimittajia sekä tiedotusvälineiden johtajia. Yksi tärkeimmistä yhä vapaalla jalalla olevista epäillyistä on liikemies **Félicien Kabuga**, jonka sanotaan rahoittaneen Radio Télévision Libre des Mille Collinesin (RTL, Tuhansien kukkuloiden radio) toimintaa. RTL:stä kuuluu lähetyskissään tappolistoja tuseista – ”torakoista, jotka on tuhottava”.

Mutta palataan Arushaan. Yksi tuoreimmista työntekijöistä ICTR:ssä on tanskalainen tuomari **Vagn Joensen**. Toukokuussa työt aloittanut Joensen on aiemminkin työskennellyt vaikeiden tapausten parissa, mutta hän kertoo olevansa yllyttynyt tuomioistuimen ulkoisista vaikutuksista Arushassa.

”Mehän olemme Lonely Planetissa ja muissa oppaissa suositeltavina matkakohteina. Ymmärrän kyllä, että julkisuus on tärkeää, mutta välillä tuntuu, että me olemme oikeussalissa”, Joensen pohtii hieman kiusaantuneen oloisena, näpräten samalla kirkkaanpunaisen ja mustan tuomariviittansa hihnoja.

Joensen kollegoineen on myös törmännyt ihmisten hälyttävään tuomioistuimen lopun hämmästytykseen.

”Paikalliset kyselevät paljon,



Tanskalainen tuomari Vagn Joensen jakanut oikeutta Arushassa viime toukokuussa.



Karttateskus PV / HS

mitä meidän jälkeemme tapahtuu. Me työllistämme paljon ihmisiä, mutta esimerkiksi talojen rakentaminen on kuulemani mukaan hidastunut tai seisahtunut epäselvien tulevaisuudennäkymien vuoksi.”

TIETOKULMA

Saavutuksia ja kritiikkiä

► YK:n kansainvälinen Ruanda-sotarikostuomioistuin ICTR on käsitellyt 34 juttua, joissa on jaettu 29 tuomiota ja viisi vapauttavaa päätöstä. Tämän vuodenloppuun mennessä ICTR:n arvelaan käyttäneen miljardi dollaria.

► Tuomioistuin on saanut paljon kritiikkiä hitaasta ja kalliista toiminnastaan.

► Kuusi tuomitua odottaa valitushakemuksensa päätöstä ja kuusi epäiltyä oikeudenkäyntinsä alkamista.

► 72 ihmistä on pidätetty, kah-

deksan on vapautettu ja kolme kuollut.

► Tuomitut ovat olleet kuudesta vuodesta (kaksi ihmistä) elinkautiseen (12, joista kahden tuomiota lyhennetty).

► ICTR:n ihmisoikeusjärjestöt ihmettelevät, miksi Arushassa käsitellään vain häviäjien eli hutujen rikoksia eikä kansanmurhan pysäyttäneen, tutsijohjoisen RPF-sisälliikkeen (Ruandan isänmaallinen rintama) tekoja. Ruandan presidentti **Paul Kagame** oli RPF:n johtohahmoja kansanmurhan aikaan. HS

LYHYESTI

Zjuganov: Putinilla valtaa enemmän kuin faaraolla

MOSKOVA. Venäjän kommunistien johtaja syytti presidentti **Vladimir Putinia** vallan kähmimisestä lauantaina ja sanoi, että Venäjää johtava puolue edustaa miljardöörejä eikä tavallisia ihmisiä. Puoluejohtaja **Gennadi Zjuganov** sanoi, että Putinilla on ”enemmän valtaa kuin Egyptin faaraolla, tsaarilla ja Neuvostoliiton [kommunistipuolueen] pääsihteerillä yhteensä”.

Zjuganov sanoi puolueensa kokoukselle, että kommunistit toivovat saavansa ainakin 20 prosenttia paikoista parlamentin alahuoneen duuman vaaleissa joulukuussa.

Duunaa hallitsee Putinin suosima Yhtenäinen Venäjä -puolue, jolla on paikoista kaksi kolmasosaa. Reuters

Sata kalastajaa oli kateissa Bengalinlahdella

BARISAL. Ainakin 97 kalastajaa oli kateissa yli kymmenellä kalastusalueella, kun myrsky oli lauantaina voimistumassa Bangladeshin rannikolla, saivat viranomaiset ja silminnäkijät.

Useita satoja Bengalinlahden rannikon kyläläisiä ja lomakeskusten matkailijoita oli evakuoitu.

Maihin palanneet kalastajat sanoivat nähneensä, että ainakin 12 kalastusalausta oli uponnut merellä. Ainakin 50 kalastajaa oli pelastettu mutta muiden pelättiin hukkuneen. Myrskyn yllättämät kalastusalueet hakeutuivat usein ulkosuojien suojaan, sanoivat viranomaiset kuitenkin. AP

Vartija pidätetty epäiltynä avunannosta Ruotsin raharyöstöön

TUKHOLMA. Ruotsin poliisi pidätti lauantaina vartijan, jonka epäillään avustaneen

keskiviikkona tehdyssä väkivaltaisessa ryöstössä Brommassa.

Pidätetty naisvartija työskentelee turvayhtiö Panaxiasissa, jonka varastoon varkaat tunkeutuivat käyttäen räjähteitä ja polttoleikkusaitteita.

Rahavarastossa oli ryöstöhetkellä kaksi vartijaa, jotka pakenivat paikalta ryöstäjien uhattua heitä aseilla.

Naisvartijan asianajaja **Gunnar Falk** sanoi, että pidätyksen taustalla oleva todistusaineisto on vähäistä.

Heti ryöstön jälkeen poliisi pidätti yhden ryöstöstä epäillyn rahavaraston lähistöltä. STT–TT

Dash-kone teki hätälaskun Münchenissä

BERLIINI. Saksalaiselle lentoyhtiölle kuuluva matkustajakone teki hätälaskun Müncheniin, kun koneen etulaskuteline ei tullut esiin, sanoi yhtiön tiedottaja lauantaina.

Kanadalaisen Bombardier-yhtiön valmistama Dash-kone teki hätälaskunsa perjantaina. Koneessa oli 64 matkustajaa ja neljä miehistön jäsentä. Kukaan ei loukkaantunut.

SAS-yhtiölle kuuluvien Dash-koneiden laskutelineiden häiriöt johtivat vaaratilanteisiin Tanskassa 9. syyskuuta ja Liettuassa kolme päivää myöhemmin.

Augsburg Airways -yhtiön kone oli matkalla Münchenistä Firenzeen, mutta ohjaaja päätti palata takaisin huomattuaan, ettei etulaskuteline toiminut oikein.

SAS ilmoitti lauantaina jatkavansa Dash-koneidensa lentokieltoa. Reuters–STT–TT

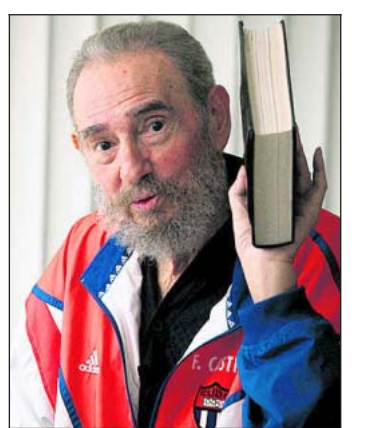
Walesa uhkasi koota Puolaan uuden opposition

VARSOVA. Puolan entinen presidentti **Lech Walesa** sanoi lauantaina, että hän perustaa uuden oppositioryhmän, jos hallitsee Lain ja oikeuden puolue voittaa loka-kuun parlamenttivaalit.

Itäblokkia murtaneen Solidaarisuus-liikkeen perustaja **Walesa** sanoi, että pääministeri **Jaroslav Kaczynski** ja hänen veljensä presidentti **Lech Kaczynski** ovat tehneet ”demokratiaa aurunalaista”. Reuters

Castro oli virkeämpi televisiohaastattelussa

► Ensimmäinen video Kuuban johtajasta kuukausiin



Fidel Castro

HAVANNA. Kuuban sairastellut johtaja **Fidel Castro** näytti valppaalta ja terveemmältä tunnin kestäneessä haastattelussa, jonka Kuuban televisio esitti perjantai-iltaa. Castro vastasi huhuihin kuolemastaan uhmakkaasti: ”No, tässä olen!”

Video kuvat Castrosta olivat ensimmäiset, joita Kuuba on julkistanut kolmeen kuukauteen. Castro, 81, istui koko haastattelun ajan, puhui hitaasti eikä katsonut koko ajan haastattelijaa silmiin. Castron ajatukset näytivät kuitenkin toimivan.

Kuuban johtaja sanoi uskovansa, että Yhdysvaltain presidentti aikoo ryhtyä sotaan Irania vastaan, ja valitti Irakin sodan hintaa.

Castro ei kertonut uusia yksityiskohtia voinnistaan, mutta pilkkasi huhuja kuolemastaan.

”He sanoivat, että teen kuolemaa ja puhuivat siitä, että jos kuolen tai että kuolen ylihuomenna ja sellaista”, Castro sanoi. ”Kukaan ei tiedä päivää, jona hän kuolee.”

Castro joutui luovuttamaan hallitusvallan veljensä **Raúlin** johtamalle väliaikaiselle halli-

tukselle heinäkuussa 2006 suolistoleikkauksen jälkeen. Castro ei ole näyttänyt sen jälkeen julkisuudessa.

Castrosta on julkaistu kuvia ulkomaisten vieraiden kanssa ja Kuuban lehdissä on ilmestynyt kirjoituksia hänen nimisään.

Haastattelun alkupuolella Castro jätti lauseita kesken ja tarvitsi haastattelijan johdattelua. Haastattelun mittaan Castro näytti kuitenkin piristyvän.

Kuuban viranomaiset keskeyttivät television tavanmukaisen ohjelman vain muutama minuuttia ennen nauhoitettua haastattelun lähettämistä ja sanoivat, että seurasi ”keskustelu” Castron kanssa. Virkailijoiden mukaan haastattelu oli nauhoitettu perjantaina.

Castro tuli kaappauksella valtaan Kuubassa 1959 ja oli kauan Neuvostoliiton uskollinen liittolainen.

ULKOMAAT

Dar es Salaamin Kariakoo-torilla näkyvät tansanialaisen elämän eri kerrokset



► Itä-Afrikan maa on nousemassa jaloilleen, vihanneskauppias uskoo

Jenni Leukumaavaara

DAR ES SALAAM. Hei, tuollainen meillä oli muumolassa! Dar es Salaamissa sijaitsevan Kariakoo-marketin uumenissa katse tarttuu vanhoihin ompelukoneisiin. Jalan poljettavia, puihin pulpetteihin istutettuja rautaisia laitteita ei Suomessa enää juuri näe, mutta Tansaniassa ne ovat yhä arkikäytössä. Katon kucesta siivilöityvä valo antaa niille nostalgisen silauksen ja rauhoittaa torin kuhisevan tunnelman.

Ompelukoneisiin tiivistyy paljon Tansaniaa: vanhentunut teknologia hidastaa köyhän maan nousua avunsaajasta omavaraiseksi, nimi on vaihtunut Singeristä Singereksi ja monen laitteen päällä lukee "Made in China".

Kariakoo-market on muodostunut yhdeksi Dar es Salaamin tärkeimmistä kaupallisista keskuksista. Siellä on päivittäin tuhansia myyjä ja ostajia. Salehe Seif, 31, on myynyt ompelukoneita Kariakoon ylimmässä kerroksessa kahdeksan vuotta. Tähän aikaan vuodesta kauppa käy, sillä tyylikkäät afrikkalaisnaiset ompelavat uusia asuja kesä- ja syyskuukausien lukuisiin juhliin.

Seifin unelma on oman yrityksen perustaminen, mutta se on Tansaniassa monimutkaista. Vaikka markkinatalouden tukeminen ja yksityisyritystajujen edistäminen ovat olleet Tansanian hallinnon keskeisiä tavoitteita 1980-luvun puolivälistä lähtien, Maailmanpankin tilastojen mukaan valtio on yhä jälkipäässä yrittäjien alkuun auttamisessa.

Samaan on törmännyt ker-



Mohammed Ismail Liana tulee joka aamu Kariakoo-marketille kello viisi, kun maaseudun vihanneslastit saapuvat Dar es Salaamiin.

MARKKINAPAIKKA
Sarjassa käydään torilla eri puolilla maailmaa

rosta alempana työskentelevä räätilä Peter L. Msele, 42. Arvokkaan oloinen herrasmies surisuttelee tottuneesti ko-ruompeleita värikkääseen kan-kaaseen, josta on valmistumassa miesten kauluspaita. Mies ompelukoneen ääressä on Tansaniassa tuttu näky, sillä monet räätiläistä ovat miehiä.

"Hallituksen pitäisi tiedottaa paremmin esimerkiksi laina-mahdollisuuksista, koska ne ovat meille uusia. Monet eivät osaa haakea apua", Msele kertoo.

Msele sai pienen aloituslainan paikalliselta järjestöltä, jolle hän maksaa takaisin, kun yritys pääsee jaloilleen. Sekä Seif että Msele ovat

maansa ja Kariakoon näköisiä ihmisiä. Värikkäiden kangojen ja suahilin kielen keskellä on helppo uskoa paikallisia, jotka kutsuvat Kariakoota kaupungin afrikkalaisimmaksi alueeksi.

Tansanian aasialais- ja intialaisperäisiä asukkaita pidetään etevinä kauppiaina, ja usein he ovatkin isojen kauppojen omistajia. Kiinalaisia pukumiehiä puolestaan näkee paljon uutisissa: rauhallisena Itä-Afrikan maana Tansania on houkutteleva investointikohte.

Msele on elävä esimerkki myös Tansanian viime vuosien muuttoliikkeistä. Hän muutti Tansanian pohjoisosassa sijaitsevasta Arushasta Dar es Salaamiin paremman elannon toivossa kaksi vuotta sitten. Saman ovat tehneet miljoonat maaseudulta kaupunkeihin muuttaneet tansanialaiset. Pelkästään Dar es Salaamissa asuu

lähes viisi miljoonaa ihmistä. Muuttoliikkeestä huolimatta maatalous on yhä Tansanian tärkein elinkeino. Sivuelinkeinoinen se työllistää noin 80 prosenttia väestöstä. Tiehytekyksen surkeuden takia Arushasta ja muualta tuotujen vihannesten matka on kirjaimellisesti pitkä, kuoppainen ja kallis. Siksi useat tansanialaiset syövät ulkomailta tuotua ruokaa, vaikka omissa maassa olisi mahdollisuudet vaikka mihin.

Sydämelisesti hymyilevä Mohammed Ismail Liana toivottaa tervetulleeksi Kariakoo-marketin kellarikerrokseen, jossa vihanneksi myydään. Liana, 68, kertoo myyneensä vihanneksi Kariakoolle jo 30 vuoden ajan.

"Aiemmin täällä oli vähemmän ihmisiä ja enemmän tilaa. Väestön kasvaessa ja yhä useamman muuttaessa kaupunkeihin täälläkin on nyky-

ään täyttä." Vaikka Tansania on yhä yksi maailman köyhimmistä maista, se on nousemassa jaloilleen, Liana uskoo. "Taloutemme on

TIETOKULMA

Betonista "afrikkalainen sielu"

► Kariakoon kaupunginosaa kutsutaan Dar es Salaamin afrikkalaisimmaksi alueeksi, osittain siksi, että se jätettiin ensimmäisen maailmansodan jälkeen afrikkalaisen väestön käyttöön.

► Kariakoota kutsutaan myös Tansanian "pienoisyhteiskunnaksi": se on yksi Dar es Salaamin köyhimmistä alueista, mutta siellä asuu sopuisasti rinnakkain useiden heimojen ja uskonto-kuntien edustajia.

► Alueen keskellä on vuonna 1974 rakennettu monikerroksi-

menossa parempaan suuntaan, ja me kaikki hyödyimme siitä", Liana sanoo tiukaveriden nyökytellessä Kariakoon hämärässä valossa.

nen betonirakennus Kariakoo-market, jonka arkkitehti Beda J. Amuli halusi ilmentävän "afrikkalaista sielua".
► Rakennuksen katto muodostuu "nokallaan olevista pyramidista", jotka mahdollistavat luonnollisen ilmastoinnin.
► Kariakoo-market on muodostunut yhdeksi Dar es Salaamin tärkeimmistä kaupallisista keskuksista. Siellä on päivittäin tuhansia myyjä ja ostajia.
► Päivittäin auki olevalla torilla saa kaikkea ruuasta ja vaatteista lääkkeisiin ja elektroniikkaan.

Gazprom uhkaa supistaa Valko-Venäjän kaasutoimitukset puoleen

AP-HS

MOSKOVA. Kaasutoimitukset Valko-Venäjälle vähenevät 45 prosenttia, ellei Valko-Venäjä maksa kaasulaskujaan, Venäjän valtiollinen kaasujätti Gazprom uhkasi keskiviikkona. Yhtiön mukaan kaasuhanoja väännetään pienemmälle perjantaina.

Gazpromin mukaan toimistusten vähentäminen ei vaaranna venäläisen kaasun viemistä Eurooppaan. Valko-Venäjän läpi kulkeva putki kuljettaa kaasua Saksaan, Puolaan, Liettuaan ja Ukrainaun.

"Turvatukseen venäläisen kaasun kuljettamisen Valko-Venäjän halki Gazprom tekee kaikkensa eurooppalaisille asiakkaille annettujen sitoumusten mukaan", yhtiö sanoi tiedotteessaan.

Venäläisen Kommersant-lehden verkkoversion mukaan Valko-Venäjän pääministeri Sergei Sidorksi kävi maanantaina Moskovassa neuvottelemassa reilun miljardin euron

lainasta. Lehden mukaan Valko-Venäjä käyttäisi Moskovalta lainaamansa rahat maksaakseen kaasulaskunsa, noin 330 miljoonaa euroa. Moskova ei myöntänyt lainaa.

Kommersantin mukaan Venäjä ei ole kuitenkaan kokonaan kieltäytynyt lainoittamasta Valko-Venäjää.

Venäjän valtiovarainministeriön edustaja sanoi Kommersantin mukaan, että Venäjä on "vasta aloittamassa niin sanottujen kehityspulainojen suunnittelun".

Viime vuonna Gazprom nosti Ukrainaan toimittamansa kaasun hintaa.

Ukraina kieltäytyi maksamasta, ja Gazprom katkaisi kaasutoimitukset kokonaan. Ukraina kuitenkin pihisti kaasua Eurooppaan kulkeva putkesta, ja Euroopan kaasutoimitukset notkahtivat. Lännen mukaan Venäjä ranskaisi kaasun hinnannostolla Ukrainan länsimielistä hallitusta.

KAUPPAPAIIKKA

Matto-ale

Meillä on maan laajin matto-valikoima.

Klassiset ja modernit ITÄMAISET MATOT

Tuhat määrin kauniita laatu-mattoja: Persiasta-Intiasta-Nepalista-Tiibetistä-Kashmirista-Turkista-Pakistanista-Afganistanista-Kiinasta jne. Kaikkia kokoja, satoja, kuseja ja värejä. (MYÖS HARVINAISIA JÄTTIKOKOJA)

Myös suuri määrä kauniita silkkimattoja.

Katso kuvastoa www.mattocenter.fi

Matto-Center

Fredrikinkatu 34, p. 09 693 1770 • ark. 10-17 • la 10-13

UUTISANALYYSI

EU:n uusi perussopimus saattaa kaatua

► Konservatiivit puuhaavat yksityistä kansanäänestystä Britanniassa



Euroopan unionin uuden perussopimuksen tie näyttää karik-koiselta. Kansanäänestykset voivat romuttaa 27 EU-johdajan kesäkuussa hieroman sovun. Ei ole itsestään selvää, että kaikki parlamenttiikan hyväksyvät uuden sopimuksen mukisematta.

EU-maista vasta Irlanti on ilmoittanut, että kansanäänestys järjestetään, sillä perustuslaki vaatii sitä. Paineet kansanäänestyksen järjestämiseen ovat kovat varsinkin Britanniassa. Myös Hollanti, Tanska, Tšekki, Portugali, Espanja ja Luxemburg saattavat kysyä kansan mielipidettä.

Ja EU-skeptikot valmistautuvat antamaan perussopimuksen vastustajille tukeaan yli rajojen.

Irlannissa perussopimuksen läpimeno kansanäänestyksessä ei ole varmaa, vaikka EU:n kannatus on korkealla. Eurooppa-ministeri Dick Roche sanoi uutistomisto Reutersille alkuvuodesta, että sopimuksen kaatuminen on todella mahdollista.

"Jos joku uskoo, että kansanäänestys on lähipuutojuttu, hän pettää itseään", Roche sanoo.

Irlannin vahva 100 000 jäsenen maanviljelijän etujärjestö uhkaa suositaa ei-ääntä, koska pelkää EU:n kauppakomissaarin Peter Mandelsonin aiheuttavan viljelijöille suuria menetyksiä WTO-neuvotte- luissa.

Myös toinen vaikutusvaltai-

nen eturyhmä eli yrittäjät saattavat äänestää sopimusta vastaan, koska he vastustavat EU:n kaavailmaa yhtiövero- tusta.

Irlantilaiset ovat jo kertaal- leen äänestäneet kumoon EU:n perussopimuksen eli Nizzan sopimuksen vuonna 2001. Tuolloin irtilantilaiset komen- nettiin äänestämään uudelleen, ja toisella kerralla Nizzan sopi- mus meni läpi.

Pääministerin omista riveis- tä tuli viikonvaihteessa kovan tason kritiikkiä. Labourin kan- sanedustaja Gisela Stuart kir- joitti Sunday Telegraph -leh- dessä sekä Tony Blairin että Gordon Brownin pettäneen kansalaisten luottamuksen per-ustuslakiasiana.

Hänen mukaansa hallitus sel- litti, että perustuslaissa ja uu- dedsa perussopimuksessa oli

kyse vain EU:n vanhojen sopi- musten siivousopeatiosta. "Se oli roskaa silloin ja se on roskaa nyt", hän ruoski.

Stuartin mukaan uusi perus- sopimus on olennaisilta osin sama kuin kuopattu perustus- laki, ja siksi brittien pitäisi saada äänestää siitä.

Stuartin voi olettaa tuntevan asian, sillä hän oli mukana per-ustuslakia laatineessa konven- tissa. Brownin perustelujen mu- kaan kansanäänestystä ei ole tarpeen järjestää, koska Britan- nia sai uuteen sopimukseseen haluamansa poikkeukset.

EU-johdajat pyrkivät tällä kertaa varmistamaan, että uudistukset menisivät läpi. Siksi perustuslain nimi muutettiin uudeksi perussopimuk- seksi (Reform Treaty) ja liitto- valtioon yhdistetyistä EU-li- pusta ja hymnistä luovuttiin.

Mutta uusi perussopimus on joutunut yllättävien tahojen ryöpöytykseen. Pitkän linjan EU-politiikko, konventin vara- puheenjohtaja ja Italian nykyi- nen sisäministeri Giuliano Amato väitti EU-johdajien päättäneen, että uudesta perus- sopimukselta tehtiin tarkoi- tustella vaikeasti ymmärrettä- vä, jotta kansanäänestystä ei tarvitsisi järjestää. Amato oli mukana laatimassa myös uutta perussopimusta.

Myös hylätyn perustuslain pääarkkitehti Valéry Giscard d'Estaing luonnehti uusia muutoksia kosmeettisiksi.

Niiden tarkoitus on myös hänen mukaansa estää kansan- äänestykset.

Perussopimuksen hyväksy- minen EU-maiden parlamen- teissakin voi olla hankalaa, koska hyväksyntään vaaditaan vahva enemmistö. Suomessa kahden kolmasosan enemmis- tö löytyne helposti, mutta Puolassa ja Tšekissä hallitukset saattavat tarvita opposition tu- kea.

Ranskassa uusi perussopi- mus on hyväksyttävä kolmen viidesosan enemmistöllä kan- sallisokouksen ja senaatin ää- nestyksessä. Niinpä presidentti Nicolas Sarkozyyn pitää saada myös sosialistien tuki sopi- muksen taakse.

Sosialistit tuskin estävät hyväksyntää, mutta puolueen ha- janaisuuden takia kansanedus- tajat voivat käyttäytyä arvaamattomasti, sanoi EU-asian- tuntija Philippe Moreau De- fargues EU-Observier-verkko- lehdestä.

Lisäksi Ranska joutuu muut- tamaan omaa perustuslakiaan, koska siihen ehdittiin lisätä viittauksia EU:n perustusla- kiin.

EU-maiden edustajat vii- meistelevät uutta perussopi- musta lähikuukaudet. Jos se hyväksytään joulukuussa tai ensi vuoden alussa, kansan- äänestykset ja parlamentti- kassittelyt ovat vuorossa ensi vuonna ja vuoden 2009 alussa.

Tellervo Yrjämä-Rantioja

IGOR
Viides Linja -lahjojen kultainen linja! Suomen halvimpia hintoja
Chippendale-hopealahja on hyötyidea:

Mahtavat ruokakoon veitset ja haarukat 1/2 tus. 380,-	Paperiveitsi. 25,-
Isot kokohopeiset ruokalusikat 1/2 tus. 240,-	Upea kokohopeinen puuro-lyleilusikka. 110,-
Salaattiotimet 45,-	Jälkiruokakoon kokohopeiset lusikat 1/2 tus. 169,-
Sokeri-tai hillolusikka 16,-	Tukevat leivoshaarukat 1/2 tus. 110,-
Kokohopeiset kalaveljet ja haarukat 1/2 tus. 410,-	Kalaotin 30,-
Painavat hopeiset veitset ja haarukat 1/2 tus. 279,-	Hopeinen kello-kummilusikka 32,-

Rivitimanttisormukset:
Esim.:
7x0,02 w-si **210,-**
5x0,05 w-vs **320,-**
5x0,10 w-vs **690,-**
5x0,20 w-vs **1690,-**

Yksikiviset esim.:
0,20 w-vs **435,-**
0,33 w-vs **815,-**
0,75 w-si **3100,-**

Ilmainen kaimveri tuotteisiimme!

Timanttikorvakorut:
Esim.:
2x0,10 w-vs **285,-**
2x0,20 w-vs **720,-**
2x0,50 w-vs **3550,-**

Timanteihin istutus- ja aitousstudist

Ostame romukultaa!
14 k. kultaiset kihlasormukset esim. 3mm 2 kpl yht. **110,-**

IGORINOKORU
Viides Linja16, Helsinki. Puh. (09) 713730 Fax (09)713081
Av.: ark. 9-17, la 10-14 www.igorinokoru.com

STIGA
KLIPPO
HONDA
HONDA
ONNISTAJALTA
www.siemenenjalkone.com

VANTAAN SIEMEN JA KONE
Sirkkelinkuja 3, Kuvakulma, p.09-822.686

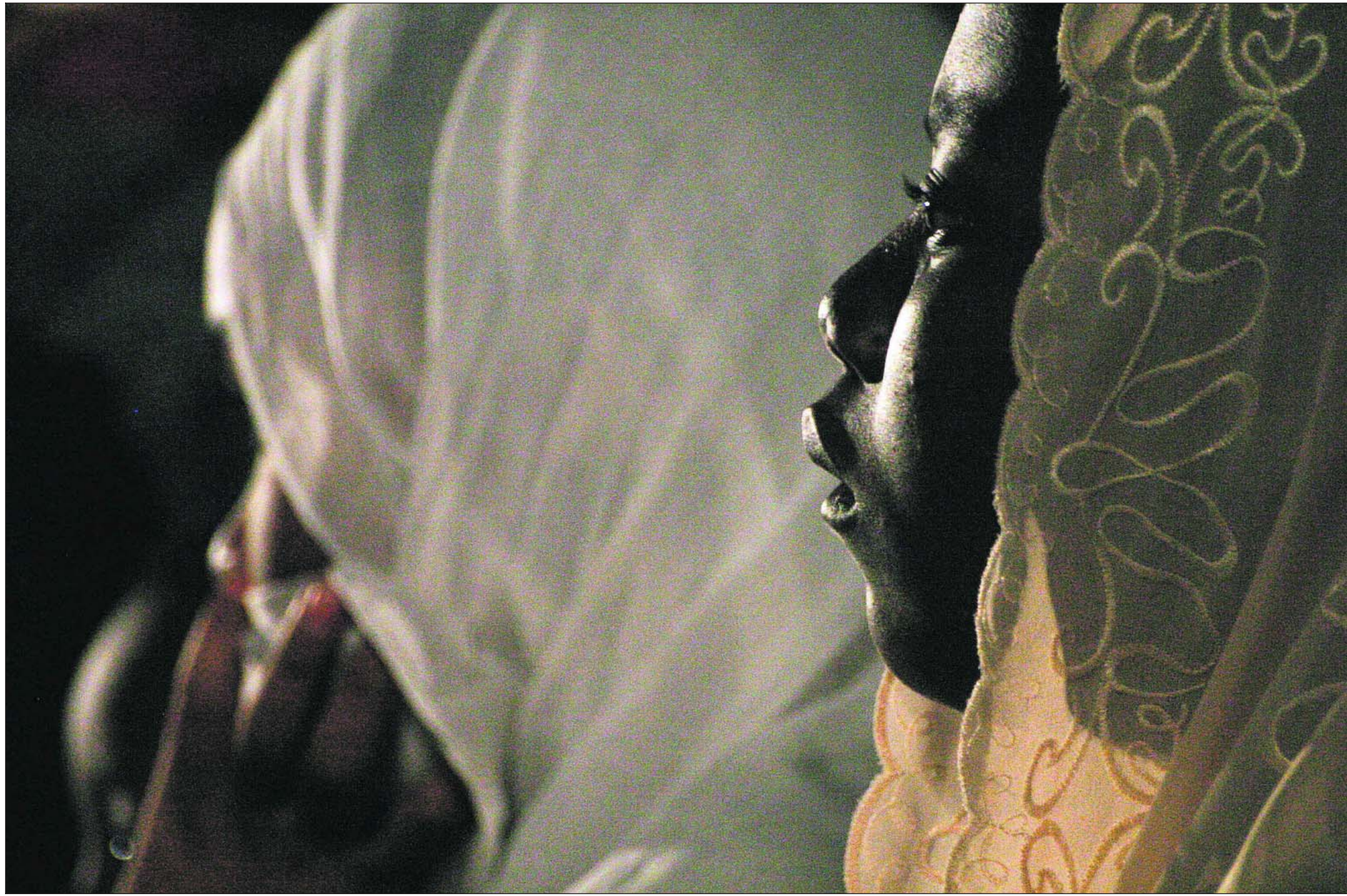
Oletko etsivä?
Hesarin Kauppapaikalta löydät.

HELSINGIN SANOMAT

HELSINGIN SANOMAT KULTTUURI

C KULTTUURI
KOTIKULMILLA-ILMOITUKSET
MIELIPIIDE
NIMIÄ TÄNÄÄN
PERHEILMOITUKSET
MINNE MENNÄ

KULTTUURI, PL 85, 00089 SANOMA
(09) 122 2593, FAKSI (09) 122 2609,
hs.kulttuuri@hs.fi



Huivipäiset tytöt keskittyivät elokuvaan Sansibarin filmifestivaalilla, Stonetownin amfiteatterin katsomossa.

Afrikan elokuva tutkii nyt orjuutta

- Sansibarin festivaali kokosi yhteen elokuvantekijöitä ympäri maailman
- Afrikkalaisen elokuvan tehtävä on paitsi viihdyttää myös kasvattaa

Jenni Leukumaavaara

STONETOWN, SANSIBAR. Pieni huivipäinen nainen töpsyttelee lavalle paljain jaloin. Saatuaan rummun sidottua laululle hän aloittaa huumavaan laulu- ja rumpuesityksen.

Nainen on **Bi Kidude**, oman arvionsa mukaan noin 100-vuotias rautarouva, joka on Sansibarilla vähintään yhtä tunnettu kuin oman kylän poika **Freddie Mercury**.

Kidude rummutti käyntiin kymmenen dhow- maiden (Intian valtameren ympäröivien maiden) kansainvälisen filmifestivaalin Stonetownin vanhassa linnoituksessa. Kymmenen päivän aikana (29.6.–8.7.) Intian valtameren ja arabivaihteisten arkkitehtuurin maisemissa katsottiin noin kahdeksankymmentä elokuvaa eri puolilta maailmaa.

Nimestään huolimatta festivaali on alusta alkaen ollut paljon muutakin kuin elokuvaihmisten kohtaamispaikka.

Mukaan mahtuu erilaisia työpajoja, taidetta ja musiikkia. Mutta ei festivaalin johtaja **Martin Mhando** lempilastan unohda. Ääneen tulee isällinen ylpeys hänen kertoessaan erityisestä ensi-illasta: "Tämän vuoden festivaaleilla vietetään maailman ensimmäisen sansibarilaisen elokuvan ensi-iltaa."

Se ei ole mikään itsestäänselvyys. Kymmenen vuotta sitten koko Tansanian elokuvakulttuuri oli kuolemassa.

"Valtion taloudellisten vaikeuksien takia elokuvateatteri toisensa jälkeen kaatui. Kun Tansaniassa oli 1980 vielä 55 elokuvateatteria, 1995 ei ollut yhtään."

Nyt tilanne on parempi, kiitos Mhandon ja muutaman muun elokuva-aktiivin.

Sansibarille saapuneilla elokuvakonkareilla on monta mielipidettä afrikkalaisesta elokuvasta.

"Sitä ei oikeastaan voi mää-

ritellä maantieteellisesti, kyse on kulttuurisesta maaperästä. Afrikkalaisia elokuvantekijöitä on kaikkialla maailmassa", Etelä-Afrikassa sijaitsevan African Cinema Centren johtaja **Abdulkadir Ahmed Said** pohtii.

Esimerkkinä Said mainitsee Suomen: hän tekee parhaillaan yhteistyötä Suomessa asuvien somalialaisten dokumentaristien kanssa.

Kunniavieraksi festivaaleille kutsuttu sudanilainen ohjaaja **Gadallah Gubara** kertoo uskovansa Afrikkaan ja sen elokuviin, "jos Afrika uskoo itseensä".

"Afrikka on nyt jakautunut, mutta jos se löytää yhteisen sävelen, olemme kaikin tavoin nousussa. Elokuva on vahva väline, ja se yhdistää ihmisiä", 80-vuotias entinen armeijan luutnantti ja BBC:n Sudanin- kirjeenvaihtaja arvelee.

Gubara on tehnyt kymmeniä dokumentteja ja elokuvia, viimeisimpänä sudanilaisen version *Les Misérablesista*. Sen hän teki yhdessä tyttärensä kanssa, joka on mukana Sansibarilla ja lähtee isänsä kanssa pian Lontooseen esittelemään uutta elokuvaa.

Filmifestivaaleja alusta asti järjestämässä ollut Said ei täysin jaa Gubaran intoa.

"Globalisaatio – tai kuten minä kutsun: cococolanisaatio – on viemässä meitä huonompaan suuntaan. Afrikkalaisten elokuvantekijöiden pitäisi kaikin voimin pyrkiä säilyttämään juurensa ja yhteisöllisyytensä, afrikkalaisuutensa."

Tehtävä ei ole helppo, ja sen tietää myös Said, joka siemallee cola-yhtiön merkkituotetta.

Onnistujiaakin on. Nigeriassa liikemiehet ovat ymmärtäneet filmitelkkätoimintaa tuottoisuudella: "Nollywood" on joidenkin arvioiden mukaan jo maailman kolmanneksi merkittävin elokuvakeskus.

Kun rahoitus tulee omasta maasta ja kulttuurista, loppu tulos on Saidin mielestä enemmän tekijöidensä kuin euroop-



Sudanilainen ohjaaja Gadallah Gubara uskoo afrikkalaisen elokuvan nousevan lähivuosina.

palaisten tai Hollywoodin näköinen. Myös koulutusta on lisätty viime vuosina.

Kahdesta asiasta useimmat vieraat ovat samaa mieltä. Af-

rikkalaisen elokuvan tehtävänä ei ole vain viihdyttää, vaan myös opettaa ja kasvattaa. Useat Sansibarillakin esitetyt elokuvat käsittelevät yhteiskunnan ongelmia: aisiä, lasten

hyväksikäyttöä ja korruptiota.

Joukosta erottui **Bob Nyanjan** ohjaama kenialainen komedia *Maloned* (2007), joka kirvoitti yleisössä naurua ja aploodeja. Elokuva kertoo pilvenpiirtäjän vessaan viikonlopuksi juuttuneista miehestä ja naisesta. *Maloned* on myös ensimmäinen Sansibarin filmifestivaaleilla ulkomaille myyty afrikkalainen tuotanto.

Festivaalin teema tänä vuonna oli orjuus.

"Niin kauan kuin leijona vaikenee, tiedämme vain metsästäjän tarinan. Halusimme löytää etenkin afrikkalaisten elokuvantekijöiden näkökulmaa kipeään historiaan", tuomariston puheenjohtajana toiminut Said kertoo.

Myös Unesco viettää tänä vuonna orjakaupun loppumisen 200-vuotisjuhlaa.

"Orjakauppa on yhä tabu Afrikassa. Monet ihmiset kysyvät, miksi vanhoja haavoja pitää avata. Kyse onkin siitä, että ne eivät ole parantuneet."

Tunteet olivat pinnassa myös festivaalin osana järjestetyn keskusteluohjelman kuvauksissa Stonetownin ylväällä amfiteatterissa. Kivinen, puolilympyrän muotoinen katsomo oli täynnä kuuntelijoita, ja mo-

ni puhumaan uskaltanutun nielskeli pitkään.

"Kuten **Bob Marley** lauloi, elämme henkisesti yhä orjuudessa. Vihaamme mutta samalla ihaillemme orjuuttajiamme", tuhahti herrasmies yleisöstä.

Moni kertoi yhä kokevansa syrjintää ihonvärisä ja piirteidensä takia. "Jos isoisoisani teki jotain, olenko minä syyllinen? Silti olen menettänyt työpaikkoja syntyperäni takia", kertoi arabinainen.

Mikä tekee orjuutta käsittelevästä elokuvasta hyvän?

"On tärkeää, että katsoja pystyy samastumaan tarinaan ja että hänelle jätetään ratkaisumahdollisuus eikä jätetä yksin pahaan oloon", tuomaristo kertoi palkintoja jakaessaan.

Voitto meni tänä vuonna jo moninkertaisesti palkitulle *500 years later* -elokuvalle, joka kertoo viidellä mantereella tehtyjen haastattelujen avulla orjuuden henkisistä jäljistä.

"Orjuutta on ollut kaikkialla, myös Euroopassa, ja se on monin tavoin yhä läsnä. Nämä haavat pitää parantaa", Said sanoo ja katsoo tiukasti silmiin.

► Kirjoittaja on vapaa toimittaja, joka osallistuu paraikaa opiskelijoiden North-South-vaihto-ohjelmaan Tansaniassa.

TIETOKULMA

ZIFF-filmifestivaali

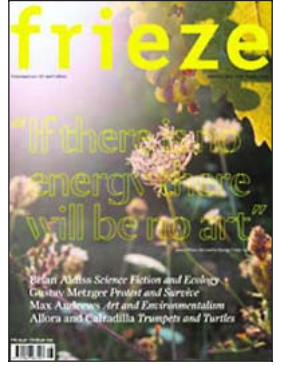
- Intian valtameren ympärysmaiden elokuvafestivaali ZIFF järjestettiin jo 10. kerran.
- Dhow-maihin Lukeutuvat Itä-Afrikan maat, Intia, Pakistan, Jemen, Saudi-Arabia, Oman ja Intian valtameren saaret.
- Sansibar valittiin festivaalipaikaksi historiallisesti keskeisen asemansa vuoksi.
- Kymmenen päivän aikana festivaaleilla näytettiin tänä vuonna yli kahdeksankymmentä elokuvaa 25 maasta.
- Neljä tuomaristoa palkitsivat kolmetoista dokumenttia, elokuvaa tai animaatiota.
- Tänä vuonna tapahtumaa laajennettiin myös Sansibarin kyltiin ja naapurisaarelle Pembaan. Naisten työpajoissa kerrottiin varhaisten avioliittojen vaikutuksista ja perheväkivallasta. HS

SIVUSILMIN

Taidelehden ekologinen jalanjälki

Ilmastonmuutos ei ole vain ilmassa, se on myös muotia. Tämän huomaa ennen kaikkea siitä, että hankalaan aiheeseen törmää sellaisissakin julkaisuissa, joilla perinteisesti ei ole ollut juuri mitään tekemistä luonnon tai ympäristönsuojelun kanssa.

"Vihreät" numeronsa ovat julkaisseet niin *Vogue*, *Forbes* kuin *Vanity Fair*. Uusin tulo kas kasvavassa joukossa on brittiläinen nykyaide- ja kulttuurilehti *Frieze*, joka kesänumerossaan käsittelee ilmastonmuutosta ja muita ympäristökysymyksiä.



Frieze on kansainvälisen taidemaailman trendikäs mielipiteenmuokkaaja, joka on totuttanut lukijansa odottamaan yllätyksiä. Eikä se petä heitä nytkään. Se on kokonaisvaltaisesti "vihreä".

Laajan ympäristötietoiseen ja yhteisölliseen taiteeseen keskittyvän katsauksen lisäksi lehti esittelee ajankohtaisia kirjoja taiteen ja ekologian rajalta ja ihmettelee esimerkiksi tietoisromaanien viehtymistä ekologisiin katastrofeihin. Levyarviot on omistettu – luonnollisesti – valaiden laululle ja Cornwallin linnuille.

Maataiteilija **Hamish Fulton** tuo esiin huolensa siitä, miten "äkillinen" kiinnostuksemme ilmastonmuutokseen ja sen symboliin, hupenevalla jäälaudalla keikkuvaan jääkarhuun, on saanut meidät unohtamaan luonnon. Kaikki vaikuttaa kaikkeen. Ekosysteemi kokonaisuudessaan voi huonosti, ei pelkästään napajättäkö.

Tämä kaikki on hyvää ja oikein, mutta kaikkea tätä julkaisevat jo valtamediatkin. Lehden omaperäisintä antia ovat sivut, joilla se katsoo peiliin.

Polly Staple, yksi päätoimittajista, pohtii sitä miten lentämisestä on haihtunut sen lumous. Jäljellä on vain huono omatunto omasta ekologisesta jalanjäljestä.

"Vuonna 2007 lentokonetta on vaikea olla näkemättä joko terroristien parhaana välineenä tai ympäristön vihollisena numero yksi", hän toteaa.

Kriitikko **James Trainor** on puolestaan laskenut, ehkä ensimmäisenä maailmassa, millainen on taidelehden ekologinen jalanjälki. Tulosten kertominen hävettää häntä.

Yhden irtonumeron tekemiseen kuluu hänen laskelmiansa mukaan noin 122 500 neliometriä paperia. Painovärejä ja kemikaaleja kuluu reilu kylpyammeellinen ja alumiinia yli sata kiloa. Suurin osa näistä voidaan kuitenkin kierittää.

Lehden kansainvälinen jakelu ei vielä tunneta vihreää vaihtoehtoa, joten siltä osin jalanjälki on mitatta. Lontoossa sijaitseva toimitus tuottaa reilut kaksi tonnia hiilioksidia vuodessa.

Frieze on päättänyt kaventaa kuitua sanojensa ja tekijönsä välillä. Trainor kertoo lehden suosivan uusiutuva energiaa ja lupaa toimittajien käyttävän julkisia kulkuneuvoja polkupyörästä junaan aina kun se on logistisesti mahdollista. Paperin säästämiseksi yhä suurempi osa sisällöstä tullaan julkaisemaan verkossa.

Trainor nostaa pöydälle myös sen huomattavan eettisen ongelman, että nykytaiteen ammattimainen seuraaminen edellyttää jatkuvaa liikkumista maasta ja maanosasta toiseen. Hän kertoo kirjoittaneensa oman jutunsa Sao Paulossa lennettyään sitä ennen 7 600 kilometriä, poltettuaan 360 litraa kerosiinia ja päästettyään ilmakehään tuhat kiloa hiilioksidia.

Timo Valjakka

LYHYESTI

Harry Potter -fanit valtaavat kadut ensi yönä

► Harry Potter -kirjasarjan viimeinen osa *Harry Potter and The Deathly Hallows* ilmestyy huomenna.

Suomessa kirjan voi saada aikaisintaan ensi yönä kello 2.01. Yömyynnissä on mukana kuusi kirjakauppa: Kirkkonummelta, Hämeenlinnasta, Oulusta, Tampereelta, Lappeenrannasta ja Äänekoskelta.

Akateeminen kirjakauppa ja Suomalainen kirjakauppa eivät hakeneet lupaa yömyyntiin huolimatta Potter-fanien kestävästä adressista, jonka alla oli lähes 2 500 nimeä.

Monet kirjakaupat avaavat kuitenkin ovensa jo seitsemältä. Helsingissä jonoihin odotetaan satoja fanejia, ja heille järjestetään arvontaa, juomaritarjoilua ja sirkusesityksiä.

Uteliimmat ovat saaneet juonenkäänteen jo tietoonsa, sillä kirja on levinnyt verkossa pdf-tiedostona. HS

Britanniassa tehty koe. Nuori kirjailija lähetti salanimellä kustantamoihin Austen-katkelmia, eikä yksikään olisi pestannut tekijää. Vain yksi 18 kustantamosta huomasi, että lähetetty teksti jäljitteli Austenin teosta *Ylpeys ja ennakkoluulo*. STT–Reuters

EU alkaa rahoittaa uutta kirjallisuuspalkintoa

► Euroopan unioni ryhtyy rahoittamaan uutta kirjallisuuspalkintoa. Tavoitteena on tuoda yleisnäkyvyyttä kauno-kirjallisuudelle ja erityisnäkyvyyttä nykykirjailijoille maansa ulkopuolella. Palkinto jaetaan vuosittain, ensimmäisen kerran 2008.

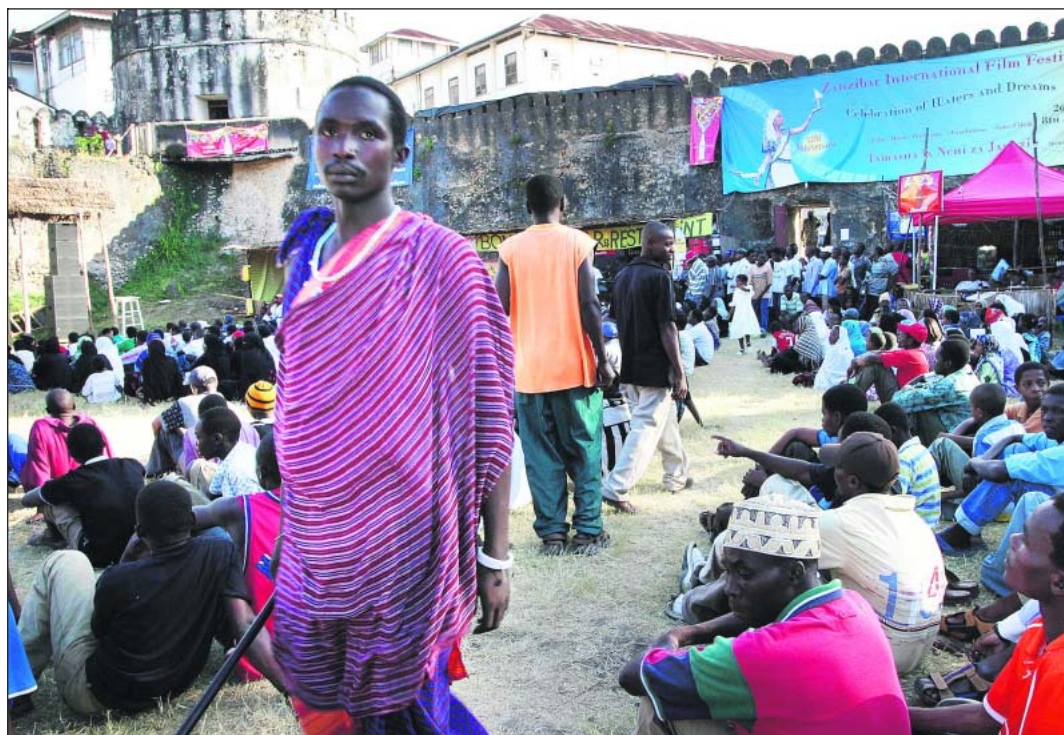
Kansallisten raatiin on tarkoitus valita ehdokkaita EU:n kulttuuri-ohjelman osallistuvissa maissa – EU-maiden lisäksi Norjassa, Islannissa ja Liechtensteinissä sekä jäsenhedokasmaissa Kroatissa ja Turkissa. Kukin maa osallistuu joka toinen vuosi.

Euroopan komissio etsii nyt sopivaa tahoa huolehtimaan palkinnon organisoinnista. Siltä edellytetään toimimista kirjallisuuden alalla ja kokemusta näin laajojen tapahtumien järjestämisestä.

Palkintoon myönnetään 200 000 euroa ensi vuodelle, ja sillä rahoitetaan enintään 60 % itse organisoinnin, palkintojen sekä palkintoseremonian kustannuksista. HS

Jane Austen ei kelpannut nykykustantajille

► Kirjallisuuden klassikko **Jane Austen** ei taitaisi saada teoksiaan julki, jos hän aloittaisi uransa nyt. Tähän viittaa



Filmifestivaalin aikana vanhassa linnoituksessa nähtiin liki sata elokuvaa. Lisäksi järjestettiin konsertteja ja sirkusesityksiä.

Asunto

Tansaniassa rakennetaan kiivaasti sekä hulppeuksia että hökkeleitä

► Kaupungeissa seitsemän kymmenestä asuu hökkeleissä

Jenni Leukumaavaara

DAR ES SALAAM. "Voi pojat, kyllä minäkin asuin tuolla ja polttelin sikaria uima-altaani! Tähän mennessä olen vain myynyt moisia asuntoja – ja aika paljon rikkaammille tyypeille", Masai Real Estate -yhtiön johtaja **Mziray I. Mohammed** virnuilee toimistonsaan ja panee ilmastoinnin vielä pari astetta viileämmälle arktisen vieraan kunniaksi. Pöydälle on levitetty kaupungin kartta ja kuvia toinen toistaan komeammista taloista. Mohammed haikailee Intian valtamereen kurkotteleville Msasanin eliittikylille. Ne ovat Tansanian Westendia tai Ullanlinnaa, ja siellä asuvat diplomaatit, ministerit ja uusrikkaat liikemiehet.

Etenkin kiinalaiset ovat investoineet Tansanian kiinteistömarkkinoille aktiivisesti.

Maaseudulla monilla vielä on oma tupa, mutta kaupungeissa seitsemän ihmistä kymmenestä asuu epävirallisissa asumuksissa, käytännössä usein hökkelikyliä. On arvioitu, että vuonna 2020 yli puolet tansanialaisista asuu kaupungeissa. Väestönkasvu ja toiveet paremmasta elämästä ajavat ihmisiä maaseudulta sellaista vauhtia, ettei heille tahdo löytyä työtä tai asuntoa kaupungeista. Yksi tällainen suunnitellun köyhien kylä on samaisessa Msasanissa kuin hulppeat lokaalikit, ja siellä köyhät ja rikkaat ovat kirjaimellisesti törmänneet.

Bonde la Mpungan alueelle rakennetaan asuintaloja niille, joilla on varaa maksaa. Asuinalue rajattiin korkealla muurilla, ja sen seurauksena vieressä oleva köyhien alue jäi jatkuvien tulvavesien armoilta. "Kaikki haluavat rakentaa niemiäalueelle nyt, kun siellä vielä on tilaa, ja turvattu muulla alueella on samaan aikaan lisääntymässä. Kymmenen viime vuoden aikana sikäläisten tonttien ja asuntojen hinnat ovat yli kymmenkertaisesti nousseet", Mohammed kertoo. "Muurikin ovat aika uutta Tansaniassa. Jonkinlaisia aitoja on ollut, mutta korkeita muureja, joissa on rikottua lasia huipulla, on ollut äärettömän harvassa", Kivikuru muistelee.

Suosioon on ainakin kaksi syytä. "Parhaat alueet ovat myös parhaiten suojattuja korkeine muureineen ja vartiointiyhtiöineen. Ne ovat myös lähellä keskustaa, joten kulkeminen esimerkiksi YK:n toimistoihin ja isoimpiin yhtiöihin on helppoa sieltä." Tansaniassa asunon sijainnilla on iso merkitys, koska tiet ovat monin paikoin huonokuntoisia, ja liikkuminen on jatkuvien ruuhkien vuoksi hidasta. Dar es Salaam puolestaan on rauhan satamaa tarkoitavasta nimestään huolimatta varsin kaotoinen ja suunnitelmattomiksi lonkeroksi levinnyt kaupunki.

Tansaniassa asunut ja siellä usein vierailleva journalistinaik professori **Ullamajja Kivikuru** on nähnyt Tansaniassa isoja muutoksia. "Nykyään Dar es Salaamissa on niin upeita taloja, ettei selaisi voinut kuvitellakaan 1970- ja 80-luvulla, mutta kansalaisten keskimääräinen asuminen on kohentunut paljon noista päivistä. Rikkaat rikastuvat ja köyhät tulevat yhä köyhemmiksi – se on Tansanialle varsin poikkeuksellinen kehitys."

Miksi oikeaa asuntoa sitten on niin vaikea saada? Taustalla on monimutkainen vyyhti. Dar es Salaamissa vuokrat ovat korkeat ja nousussa edelleen. Tansaniassa vuokranantaja voi pyytää jopa vuoden vuokrat etukäteen taatakseen pitkäaikaisen vuokralaisen. Jos ei ole työtä tai varmuutta



KUVAT: JENNI LEUKUMAAYAARA, EEVA ANUNDI

Dar es Salaamin rikkailla alueilla talot ja pihat ovat suuria.



Jätökset ja sadevedet huuhoutuvat köyhien koteihin.



Pelilipintainen hotelli kohosi Dar es Salaamiin viime vuonna.

taloudellisesta tilanteesta, pyyntö on valtava. "Lisäksi vähävaraisten ihmisten on lähes mahdotonta saada lainaa, koska pankit eivät luota saavansa rahoja takaisin. Koko talous on huojuvassa tilassa", Mohammed kertoo.

Kun pankilta ei saa lainaa, useat asuvat laittomasti tai kääntyvät dalalien, laittomien asunnonvälittäjien puoleen, jotka puolestaan usein huijautavat köyhältä viimeisetkin rahat. Lisäksi rakentamiseen pitää

olla hallitukselta lupa. Mohammedin mielestä hallitus ei äänestäjien menettämissä pelossa uskalla tarttua ongelmaan eikä katsoa pidemmälle tulevaisuuteen. "Jos asumiseen ja köyhien tilanteeseen ei puututa, Dar

muuttuu koko ajan vaaralliseksi paikaksi. Jos saisin sanoa suorat sanat hallitukselle, käskisin sitä ensin rakentamaan tiet, sitten talot! Silloin taloja voisi rakentaa kauemmaksikin ja halvemmalla", Mohammed huudahtaa.

Naisen koti on yhä miehen talo



Thabitha Siwale.

Jenni Leukumaavaara
DAR ES SALAAM. Naisten oikeuksia ajava kansalaisjärjestö WAT:ia (Women Advancement Trust) luotsaava **Thabitha Siwale** kertoo, että tansanialaisilla naisilla on edelleen vain heikot omistajat talo ja maata. Usein naiset silti tekevät suuren osan kodin töistä, jos mies on muualla hankkimassa perheelle elantoa. Miehen kuollessa nainen jää lapsistaan riippuvaiseksi. Siwale on hoitanut Tansa-

nian hallituksessa ministerinä koulutus-, asunto- ja maa-asioita. **Suurelta osin** WAT:n ansiosta Tansaniassa tuli vuonna 1999 voimaan laki, joka lisää naisten oikeuksia maahan ja varallisuuteen. Viesti pitäisi vielä saada maan jokaiseen kylään. WAT uskoo samaan kuin muutkin kehitysyhteistyöjärjestöt maailmalla: kun autat naista, autat koko perhettä. **Järjestö painostaa** Tansanian hallitusta virallistamaan epävi-

rallisia asumuksia, koska se auttaisi ihmisiä perustamaan fyysisen ja henkisen kivijalan. "Jos koko ajan on pelko hädästä, on vaikea hankkia esimerkiksi työtä. Jos koti on oma, myös sen ympäristöstä huolehditaan paremmin." **Siwale mielestä** ruohonjuuritason kansalaistoiminnalla on merkittävä rooli asuintilanteen parantamisessa. Yhtenä vaihtoehtona hän pitää osuuskuntien muodostamista. Silloin rakentamiskustannuksia voidaan jakaa, ja taloa

voidaan rakentaa vaihteittain. "Välillä vain tuntuu, että köyhimmät ihmiset haaveilevat jättimäisistä asunnoista, vaikka nyt ei edes keittäjä mahdu talon sisälle. Olen yrittänyt sanoa, että jos nyt ensin hankittaisiin tarpeeksi hyvät asunnot, ja sitten myöhemmin ehkä isompaa." **Siwalella itsellään** on oma talo, jota hän on juuri remontoitu – naisvoimalla. "Naiset saivat siitä elantoa, ja halusin myös näyttää heille, että kyllä me pärjäämme keskenämme."



LAKIMIES VASTAA
Lakimiehet vastaavat lukijoiden asumista koskeviin kysymyksiin. Kysymyksiä voi lähettää osoitteella hs.asunto@hs.fi tai PL 65, 00089 Sanoma.

Avoliitto ei ole vuokrasuhde

Erosin vaimostani, ja sovimme yhdessä että hän jää tyttärensä kanssa asumaan yhteiseen asuntoomme asunnon myynnin ajaksi. Sovimme myös, että hän voi asua asunossamme ilman korvausta, kunnes ero astuu voimaan. Asunto on ollut myynnistä siinä lähtien, kun panin eron viireille. Kuuden kuukauden harkinta-ajan puolivälissä saimme välittävän arvon mukaan kohtuullisen tarjouksen, jonka minä olisin hyväksynyt. Vaimoni torpedoi sen vetoamalla siihen, että hän haluaa kovempiä hintaa. Ero on nyt astunut voimaan, mutta ex-vaimoni kieltäytyi maksamasta asumisestaan korvausta. Mielestäni hänen pitäisi nyt maksaa omaisuutensa käytöstä. En ole veltollinen elättämään häntä ja hänen tyttärtään. Ex-vaimoni kieltäytyi kaikista neuvotteluista. Miten menetellä? Voinko nostaa kaanteen häntä vastaan jälkikäteen, kun selviää koska kauppa toteutuu ja millä ehdoilla?

Asiasta on olemassa korkeimman oikeuden ratkaisu (KKO:1996:53). Tuomioistuin määräsi, että vaimo ja puolisoiden alaikäinen lapsi saivat avioeron jälkeen jäädä asumaan yhteiseen kotiin, vaikka mies omisti sen. Miehellä oli kuitenkin oikeus saada asumisesta kohtuullinen korvaus siltä ajalta, joka jäi avioeron voimaan tulon ja osituksen väliin. Pesänjakaja määrää korvauksen suuruuden osituspäivään saakka, mutta ei enää sen jälkeiseltä ajalta. Jos kärjääioikeuden avioeropäätöksestä on valitettu hovioikeuteen, avioeron lasketaan tulleen voimaan hovioikeuden päätöksestä (KKO:1996:54).

Pettynyt
Avopuolisot A ja B omistivat yhdessä asunnon. Välirikon jälkeen B muutti pois ja A jäi asumaan huoneistoon. KKO päätti, että A:n on maksettava B:lle korvausta asumisestaan siihen saakka, kunnes asunto oli myyty. KKO:n mukaan A sai taloudellista hyötyä käyttäessään yhteistä omaisuutta yksin, B taas joutui kärsimään, koska ei voinut käyttää sitä. Sekä avio- että avopuolisot voivat myös sopia keskenään, kumpi puolisoista jää välirikon jälkeen asumaan yhteiseen kotiin, ja mistä lähtien hän maksaa asumisestaan, Kangas muistuttaa. Erilleen muutto tai avioeron viireille pano ei lopeta elatusvelvollisuutta. Se päättyy vasta, kun avioero on saanut lainvoiman. Puolison oikeus asua yhteisessä asunnossa ilman korvausta jatkuu yhtä kauan. Asiasta on tuore korkeimman oikeuden ratkaisu (KKO:2007:13). Puoliso ei saanut osituksessa korvausta siitä, että toinen puoliso oli saanut hyötyä asumalla avioeron harkinta-ajan yksin yhteisessä asunnossa. KKO katsoi, että kyseessä oli avoliiton aikainen elatusvelvollisuus, eikä sitä voinut käsitellä osituksessa. Kanta on pysynyt vakintuneena jo vuodesta 1974 lähtien. Vaikka avioero olisi jo voimassa, puolisojen omaisuutta ei silti aina automaattisesti jaeta eli ositeta. "Usein toinen puolisoista jää asumaan yhteiseen kotiin. Silloin pois muuttaneella on oikeus saada häneltä asumiskorvausta", Kangas sanoo.

Avopuolisot A ja B omistivat yhdessä asunnon. Välirikon jälkeen B muutti pois ja A jäi asumaan huoneistoon. KKO päätti, että A:n on maksettava B:lle korvausta asumisestaan siihen saakka, kunnes asunto oli myyty. KKO:n mukaan A sai taloudellista hyötyä käyttäessään yhteistä omaisuutta yksin, B taas joutui kärsimään, koska ei voinut käyttää sitä. Sekä avio- että avopuolisot voivat myös sopia keskenään, kumpi puolisoista jää välirikon jälkeen asumaan yhteiseen kotiin, ja mistä lähtien hän maksaa asumisestaan, Kangas muistuttaa. Erilleen muutto tai avioeron viireille pano ei lopeta elatusvelvollisuutta. Se päättyy vasta, kun avioero on saanut lainvoiman. Puolison oikeus asua yhteisessä asunnossa ilman korvausta jatkuu yhtä kauan. Asiasta on tuore korkeimman oikeuden ratkaisu (KKO:2007:13). Puoliso ei saanut osituksessa korvausta siitä, että toinen puoliso oli saanut hyötyä asumalla avioeron harkinta-ajan yksin yhteisessä asunnossa. KKO katsoi, että kyseessä oli avoliiton aikainen elatusvelvollisuus, eikä sitä voinut käsitellä osituksessa. Kanta on pysynyt vakintuneena jo vuodesta 1974 lähtien. Vaikka avioero olisi jo voimassa, puolisojen omaisuutta ei silti aina automaattisesti jaeta eli ositeta. "Usein toinen puolisoista jää asumaan yhteiseen kotiin. Silloin pois muuttaneella on oikeus saada häneltä asumiskorvausta", Kangas sanoo.

► Korkeimman oikeuden ratkaisu voi lukea netissä osoitteessa www.oikeuslaitos.fi -> finlex -> ennakkopäätökset -> korkein oikeus. Ratkaisut löytyvät tietokannasta ennakkopäätöksen numerolla.



KATI VUORENTO

MISTÄ OMA KOTI KULLAN KALLIS?

Jottei sinun tarvitsisi vahtia, milloin juuri sinulle sopiva asunto tulee myyntiin, Oikotien vahtipalvelu vahtii puolestasi.

Tutustu asiaan: oikotie.fi

MITÄ SITÄ KIERTELEMÄÄN

ULKOMAAT

Muovipussin valta hiipuu maailmalla

► Kehittyvissä maissa haitat korostuvat

Minna Nalbantoglu
HELSINGIN SANOMAT

► Etelä-Afrikassa niitä kutsutaan "kansalliskukiksi", koska ne koristavat tienvarsia kaikkialla. Australiassa niitä syytetään merieläinten kuolemasta, kun eläimet syövät niitä vahingossa. Bangladeshissa ne aiheuttavat tulvia tukkiessaan viemäreitä. Suomessa jokainen ihminen kuluttaa niitä keskimäärin satakunta vuodessa. Muovipussi kuuluu arkeen kaikkialla. Nyt yhä useampi maa on ryhtynyt rajoittamaan niiden käyttöä. Erityisesti kehittyvät maat ovat käyneet taistelun pusseja vastaan.

Samaan aikaan kertakäyttöpusseista teollisuusmaissa tehdyt elinkaarianalyysit ovat paljastaneet, että muovipussi ei ainakaan ole paperikassia parempi. Suomen luonnonsuojeluliiton mukaan paperikassi vie yhdeksän kertaa niin paljon luonnonvaroja kuin muovinen. "Yleensä muovipusseja on tutkittu roskaamisen näkökulmasta", selittää professori **Jyri Seppälä** Suomen ympäristökeskuksesta. "Ilmastonmuutoksen lyöminen läpi on kuitenkin muuttanut kriteereitä." Ympäristökeskus on aloittelemassa perusteellista tutkimusta muovi- ja paperikassien elinkaaresta Suomessa.

Muovipusseja on kauan parjattu niistä syntyvän näkyvän roskan takia. Asiaa pahentaa, että muovi ei hajoa luonnossa vuosikymmentiin.

Kehittyvissä maissa muovipussien haitat ovat korostuneet, koska jätehuolto on puutteellinen. Lisäksi niissä käytetyistä pusseista suuri osa on ohuita ja pieniä. Samankaltaisia jaellina Keski-Euroopassa ja Yhdysvalloissa. Hauraita pusseja kuluu enemmän ja niitä käytetään vähemmän uudelleen. Toisaalta Suomessa käytettyjen paksujen pussien valmistukseen tarvitaan enemmän energiaa.

Rajoituksia muovipussien käytölle eri puolilla maailmaa

<p>► Rajoituksia muovipusseille koko maassa:</p> <p>Taiwan Ilmaiset muovipussit kiellettiin vuoden 2003 alusta alkaen kaikissa kauppoissa. Taiwanin ympäristönsuojeluhallinnon mukaan muovipussien käyttö väheni puolessa vuodessa 80 prosenttia.</p> <p>Ranska Luonnossa hajoamattomien muovipussien kaupallinen tuotanto kielletään 2010 mennessä. Monet kauppa- ja ravintolaketjut ovat tehneet ennen kauppojen kassoilla ilmaiseksi jaetuista pusseista maksullisia.</p> <p>Etelä-Afrikka Ohuet muovipussit kiellettiin 2003.</p> <p>Uganda Valmistus, tuonti ja käyttö kiellettiin viime kesänä.</p> <p>Ruanda Kielletty lukuun ottamatta maataloudessa ja terveyssektorilla välttämättömiä muoveja.</p>	<p>► Kieltoja osassa maata:</p> <p>Bangladesh Pääkaupungissa Dhakassa kiellettiin polyeeteenistä valmistettujen muovipussien käyttö 2002. Syyinä oli roskaongelman lisäksi se, että pussit olivat osaltaan aiheuttaneet tulvia tukittuaan viemäreitä.</p> <p>Tansania Käyttö on kielletty Sansibarin saarella.</p> <p>Yhdysvallat San Francisco oli ensimmäinen kaupunki, joka päätti viime keväänä kieltää muovipussit kokonaan supermarketissa. Samankaltaisia kieltoja suunnitellaan muissakin Yhdysvaltain kaupungeissa.</p> <p>► Muovipussit verolle:</p> <p>Irlanti Irlannissa kauppojen muovipusseista on pitänyt maksaa ympäristöveroa 2002 alkaen. Viime kesänä vero nousi 22 senttiin pussilta. Ennen veroa jokainen irlantilainen käytti ympäristöministeriön mukaan keskimäärin 328 pussia vuodessa.</p>
<p>Kanada Leaf Rapidsin pikkukaupungista Manitobassa tuli viime keväänä ensimmäinen kanadalaiskaupunki, joka kielsi muovikassien jakelun ja myynnin.</p> <p>Intia Osa Intian osavaltioista on kieltänyt ohuiden muovipussien käytön tai valmistuksen. Näin on tehty esimerkiksi Maharashtran osavaltiossa, jonka pääkaupunki on Mumbai.</p> <p>Britannia Muovipussit kiellettiin Modbury-nimisessä pikkukaupungissa viime keväänä. Brittilähtiön mukaan se on Euroopan ensimmäinen kaupunki, jossa muovikassit on kielletty.</p>	<p>Viime vuonna määrä oli 31 pussia.</p> <p>Tanska Muovipusseja on verotettu vuodesta 1994.</p> <p>Australia Victorian osavaltiossa pusseja aletaan verottaa vuonna 2009. Siitä eteenpäin niitä ei saa antaa ilmaiseksi.</p>



Muovipusseja ja muita roskaa rannalla Intian Mumbaissa 2005. Intiassa pussit ovat roskaamisen lisäksi tukkinut viemäreitä ja aiheuttaneet tulvia.

Ruanda tähtää muovittomaksi

► Turisteiltakin otetaan kertakäyttöiset muovipussit pois

Jenni Leukumaavaara

KIGALI. Tuhansien vuorien ja kukkuloiden maaksi kutsutun Ruandan maisemat ovat häikäisevän kauniit. Ja siistit: kaduilla ja kujilla eivät enää esitä tanssejaan tuulussa hulmuavat muovipussien riekaleet.

"Katselimme ympärillemme ja huomasiimme kuinka likaista täällä on", Ruandan ympäristöhallinnon johtaja **Rose Mukankomeje** kertoo vuosien takaisia kokemuksia. Muovipusseja alettiin tuoda Ruandaan 1990-luvulla. Silloin ne edustivat monelle länsimaista edistystä ja eksotiikkaakin. Pussien ympäristöongelmat paljastuivat melko nopeasti.

"Ruanda on niin pieni ja täyteen asuttu maa, että meillä oli jo valmiiksi pulaa hedelmällisestä maaperästä. Muovipussit tukahduttivat sen vähäisenkin maan ja myös eläimiä kuoli niiden takia."

Niinpä maan hallitus päätti kieltää muovipussit vuonna 2004. Ennen h-hetkeä kansalaisia opetettiin uusille tavoille radion ja sanomalehtien avulla. Nykyään kauppojen kassoilla on vain paperipusseja. Hallitus suosittelee ympäristöystävällisten, esimerkiksi kankaista ja palmun lehdistä tehtyjen kori- ja laukujen käyttöä.

Muovipussikielto koskee myös maahan tulevia matkustajia, joiden "muovipitoisuus" tarkistetaan lentokentällä ja muilla rajanylityspaikoilla. Kertakäyttöiset muovipussit jäävät rajalle ja sakkoa voi rapsauttaa.

Pitkänhaukka **Eugène Nteziyayo** puuhailee tyytyväise-

nä toimistossaan. Roskia keräävän ja erityisesti muovien kiertävän Cooped-yhtiön teknisen osaston johtajalla on töitä riittänyt muovipussikiellon jälkeen. Cooped on Ruandan ensimmäisiä muovipusseja kiertättäviä yhtiöitä.

"Muovista ei ainakaan toistaiseksi täysin voi päästä eroon, joten me kierrätämme uudelleenkäytettäviä pusseja. Roskat kerätään paksupiini ja kestävämpiin jätesäkkeihin, ja isomman koon ansiosta yhteen pussiin mahtuu esimerkiksi usean perheen viikon roskat."

Nteziyayo kertoo, että Ruandaan on rakenteilla useita kierrätyslaitoksia eri puolilla maata. Yksityinen, mutta hallituksen kanssa yhteistyössä toimiva yhtiö myös kouluttaa kansalaisia ja kollegoitaan kierrättämään paremmin. Viime-

simpänä ohjelmassa on ollut biojätteen lajittelun opettaminen YK:n ja kansalaisjärjestöjen tuella.

"Etenkin maaseudulla ihmiset ovat olleet tyytymättömiä, koska maa ja eläimet voivat parhaimmillaan."

Kaikki eivät ole kiellosta innoissaan. Kigalin keskustassa kauppa pitävä libanonilainen **Abbas Abbas** kertoo olevansa vaikeuksissa uuden lain kanssa. Yksi keskeisistä ongelmista on lihantuotteiden pakkaaminen uuden luvun mukaisesti, joka myös on kiellettyjen muovien listalla.

"Samaan aikaan kun ympäristöministeriö vaatii muovin poistamista, terveysministeriö nimenomaan käskää pakkaamaan lihat", Abbas puuskahtaa. "Arvostan hallituksen pyrkimystä, mutta en aina ymmärrä sen päätöksiä."

Hallitus on asettanut kauppoille takarajaksi tammikuun. Sen jälkeen lähes kaiken haitallisen suuritehyksisen muovin olisi oltava poissa.

Kaikki sellainen muovi, joka esimerkiksi sairaaloissa on välttämätöntä, kulkee vain ympäristöministeriön luvulla. Ministeriö tekee säännöllisesti tarkastuksia lain noudattamisesta.

Kigalin keskustassa kävelevä **Ntarindwa Cedric**, 20, on kiellosta sekä iloinen että ärtynyt. "Paperipussit ovat kalliimpia ja vähillä niitä on vaikea löytää. Yhdeltä kaveriltani, joka tuli ulos kaupasta muovipussin kanssa, poliisi vei koko pussin sisältöineen. Mutta kyllä minä toisaalta ymmärrän hallitusta, joka haluaa pitää maan siistinä."

Mukankomeje on kuullut kritiikkiä aiemminkin ja suhtautuu siihen kärsivällisesti. "Meidän on joka tapauksessa pakko olla innovatiivisia ilmastomuutoksen takia. Euroopassa on jo keksitty monenlaisia keinoja vähentää saasteita, ja meidän täytyy tehdä oma osamme. Ensinnäkin on siivottava oma talle ennen kuin on varaa käskää toisia."

Mukankomeje myöntää, ettei tehtävä ole ollut helppo, mutta samalla hän korostaa koulutuksen merkitystä asenteiden muuttamisessa. Ja kun pusseista on selvitty, seuraavana tavoitteena on pullojen kierrättäminen.

"Olen kuullut, että teillä Suomessa se toimii hyvin. Meidän pitää oppia toisiltamme."

HS.fi

Pitäisikö muovikasseista luopua Suomessa? HS.fi/keskustelu

Jenni Leukumaavaara



Muotisunnittelija **Anya Hindmarchin** "En ole muovipussi"-kasseista tuli hetkessä huipputrendikkäitä.

KOMMENTTI

Menestyksen salaisuus

KIGALI. Ruanda ei suinkaan ole ainoa maa, eikä edes pioneeri, muovipussiristiretkellä.

Muovipussien raaka-aineena käytetään pienten linssiä näköisiä polyeeteenirakeita. Ne tulevat joko uusia tehtaalta tai niitä valmistetaan siellä itse kierrätysmateriaalista.

Kiertoon pääsevät painatukeltaan pieleen menneet kassit

POIMINTA

Mikä pussi?

Kassi syntyy muovirakeesta vatkaamalla ja venyttämällä

► Suuri valmistaja aloittelee pussien keräilyä

Minna Nalbantoglu
HELSINGIN SANOMAT

TAMPERE. "Kielämättä tähän on aika tyylikäs kassi, erottuu edukseen", tehdaspäällikkö **Timo Juvonen** kehuu.

Juvonen ylpeys ovat Kekäle-vaatekaupan muovikassit, joita kone sylkee ulos kovaa vauhtia. Vieressä samankaltainen laite louskuttaa S-market- ja Pirkkateksteillä varustettuja kasseja.

Suomessa käytetään vuosittain arviolta 500 miljoonaa muovikassia. Juvonen työpaikka, Suomen Joustopakkaus- ja Tampereen-tehdas tuottaa niistä noin puolet. Kassia pukee 24 tuntia vuorokaudessa, joka päivä joulua ja pääsiäistä lukuun ottamatta.

Muovikassien raaka-aineena käytetään pienten linssiä näköisiä polyeeteenirakeita. Ne tulevat joko uusia tehtaalta tai niitä valmistetaan siellä itse kierrätysmateriaalista.

Kiertoon pääsevät painatukeltaan pieleen menneet kassit

Tutkija Satu Lähteenoja Suomen luonnonsuojeluliitosta muistuttaa, että jokaisella kauppareissulla tehdään päätöksiä, jotka vaikuttavat ympäristöön paljon enemmän kuin siitä luonnonvarojen määrästä, jonka muovikassi vie.

Entä jos niitä on kotona monta, mutta yksikään ei ole muistunut mukaan? "Kyllä siinä tapauksessa olen itse ottanut muovikassin." **HS**

tai muovipakkaukset sekä Suomen tehtaiden oma muovijäte. Jäte ajetaan koneeseen, joka puristaa sen linssiä. Ne sulatetaan, vatkaataan ja venytetään uusien kassien raaka-aineeksi.

"Tässä menee sidepakkauksista, menee vessapaperia, menee puolalaista vihannespusseja", Juvonen selostaa, kun kone imee siksuisia viallisia pakkauksia. Toisesta päästä tulee 60-prosenttisesti uusiomuovista valmistettuja kasseja.

Muovin kierrätystä Suomessa esitellään mielellään. Yhtiö tietää, että muovikassien valmistajilla on imago-ongelma.

Kasseja on moitittu roskaamisesta ja luonnonvarojen tuhlauksesta. Arvostelusta huolimatta Suomessa niiden käyttö ei ole vuosien varrella vähentynyt, sanoo Suomen myyntipäällikkö **Tiina Pessi**.

Kassien käytön kasvu on suunnilleen puolet vähittäiskaupan kasvusta vuosittain", hän toteaa.

Kaikkiaan puolet tehtaan materiaalista on Juvonen mukaan tänä vuonna uudelleen käytettyä. Tosin kaikki on tehtaiden sivutuotetta.

Suomen ja pullonpalau-

tuspisteitä hoitava **Lassila & Tikan** aloittivat viime kesänä muovikassien keräilyn käytäjäiltä. Keräilypisteitä on vasta kaksi, Espoon Sello- ja Iso Omena-kauppakeskuksissa.

Niistä ei ole ainakaan vielä saatu kelvollista tavaraa. "Ne ovat sisältäneet paljon epäpuhtauksia", Pessi toteaa. Kerätyt pussit ovat menneet energiajätteeksi.

Suomella uskotaan, että vähitellen ihmiset oppivat käyttämään keräilypisteitä. Niitä on tarkoitus laajentaa satoihin kauppoihin.

Vaikka muovikassien valmistukseen käytetty polyeeteeni tulee öljystä, kassien keräily ei ole aloitettu öljyn hinnan nousun tai muiden raaka-ainehuolten takia. Kiertäytyksen korostaminen on tärkein tapa, jolla muovikassiteollisuus käy parjaajiaan vastaan.

"Kyllä se on enemmän imagollisista syistä aloitettu. Ei meillä tarvetta raaka-ainemiellessä ole, koska saamme sitä jo omista prosesseistamme", Pessi myöntää.

Valmistajat yrittävät puhdistaa muovikassien mainetta myös korostamalla, että niiden aiheuttamat roskaongelmat Suomessa ovat vähäisemmät kuin monissa muissa maissa, joissa käytetään suuret määrät ohuita ja pieniä pusseja. Pessin mielestä "muovikassikulttuuri" on Suomessa erilainen, koska ihmiset maksavat kasseista. Ne ovat kestäviä ja isoja.

Tehdaspäällikkö Juvonen perustelee Suomen hyvää tilannetta myös kassien tyylikkyydellä. Hänestä ihmiset eivät heitä niitä yhtä helposti pois kuin vaatimattomampia pusseja. "Suomalainen ja ruotsalainen kulttuuri on sellainen, että muovikassi tehdään hienon näköiseksi", hän sanoo.

Silloin sillo annetaan myös erilainen arvo. Kassi on myös kaupan mainosväline."

D MENO & PALUU
HYÖTY & HUVI
MARKKINAPAIKAT
SARJAKUVAT
NUORET, SHAKKI & BRIDGE
RADIO & TELEVISIO

HELSINGIN SANOMAT
MENO & PALUU
MATKALLA MEILLÄ JA MUUALLA

MENO & PALUU,
PL 65, 00089 SANOMA
(09) 122 2270, 122 2480,
FAKSI (09) 122 2278,
hs.matkailu@hs.fi



EEVA ANUNDI

Nyakizun kylän lapset elävät äärimmäisessä köyhyydessä. Etelä-Ruandassa, Butaren kupeessa sijaitsevan kylän lapset pyytävät kyniä koulunkäyntiä varten.



Kigalin käsityötorita saa sekä ruandalaisia, ugandalaisia, kenialaisia että tansanialaisia tuotteita.



Kigalissa sateenvarjo on hyvä olla mukana: sitä saattaa tarvita sekä sateella että auringonpaisteesta päivänvarjona.



Kigalin käsityötori Caplaki tarjoaa ihanteellisen paikan käydä ostoksilla.

PALUU RUANDAAN

► Tuhsien vuorten ja kipeiden muistojen Ruanda on taas jaloillaan

Jenni Leukumaavaara

KIGALI. Ruandan pääkaupungissa Kigalissa olo on hämmentynyt: toisaalta helpottunut, koska bussimatka Dar es Salaamista Nairobista ja Kampalan kautta Kigaliin on takana ja henki tallessa; toisaalta hölmistynyt siksi, että kaiken hiekkapölyn, melun ja liikenteen kaaoksen jälkeen on yhtäkkiä varsin toisenlaisessa maailmassa.

Kukkulaiseen maastoon rakennetun Kigalin uusi keskusta on siisti – jopa siinä määrin, että epäilee vahingossa päätyneensä Eurooppaan keskellä Afrikkaa. Viihtyisissä kahviloissa ja suurissa ostoskeskuksissa keskustelu soljuu ranskaksi, kinyaruandaksi ja englanniksi.

Silmäläsi friikki huomaa trendikäitä pokia, ja kolmatta kuukautta pienellä vaatevarastolla matkustavana tuntee olonsa rönttäiseksi tyylikkaiden kauluspaitojen ja jakkupukujen keskellä.

Mutta jo pian näkyy mäkeä kiipeämässä ihanan värikkäisiin afrikkalaisiin kankaisiin pukeutuneita

naisia pään päällä keikkuvine koreinansa. Untuvainen pieni pää pilkistää selkään kiedotusta kantohuivista, isommat lapset kikattavat ja osoittelevat innostuneesti punakkaa matkailijaa.

Viime vuosina moni on palannut isänsä maille rakentamaan uutta valtiota, ilman heimoja tai rotuja määritteleviä henkilöllisyyskortteja, mukanaan tuulahduksia eri puolilta maailmaa.

Kolmeitoista vuotta sitten oli aloitettava alusta. Nykyään Ruanda on Itä-Afrikan turvallisimpia maita.

Historia on silti yhä läsnä. Sen paremmin Kigalissa kuin muuallakaan maassa ei voi olla huomauttamatta kansanmurhan uhrien kunniaaksi pystytettyjä muistopaikkoja.

Virallinen, päivittäin auki oleva muistokeskus kattavine historiallisine kertomuksineen on Kigalissa, valkoisena jättiläisenä korkean kukulan rinteellä.

Moni myös haluaa kertoa tarinansa, jos on aikaa kuunnella. Afrikkalaisen ystävällisesti vähän väliä pyydetään sanomaan, jos tuntuu liian mahalta. Välillä tuntuu siltä, että haluaisi ottaa koko maan sylinsä kuin pienen lapsen, silittää päätä ja sanoa, että kyllä kaikki järjestyy. Niin moni yrittää tehdaikin, kansalais- ja avustusjärjestöt ovat yhä tuttu näky.

Koko kaupungista ja ilmeisesti maastakaan ei löydy kansainvälistä pankkiautomaattia, joka huoltisi Visa Electronin. Vielä kun se aikuisempi Visa aamuöisen pak-

kausmyrskyn jälkeen unohtui nyt jo toisessa maassa olevaan matkalaukkuun, on aika katsella maisemia ja miettiä, miltä tuntuu, kun jokainen frangi on laskettava tarkkaan.

Välillä on siis jätettävä Ruandan toistaiseksi suurimmat ja karvaisimmat julkimet: maan pohjois- ja luoteisosissa elävät vuoristorogorillat.

Ovat juuri niitä kavereita, joihin aikanaan rakastui **Dian Fossey**, jota vuonna 1988 tehdyssä elokuvassa *Sumuisten vuorten gorillat* näytteli **Sigourney Weaver**.

Ne ovat niin suosittu nähtävyys, että sesonkiaikaa matkustaessa lupaa pitää anoa jopa puoli vuotta etukäteen.

Gorillojen lisäksi Ruandan kansallispuistoissa on paljon villieläimiä, joita pääsee katsomaan aika paljon halvemmalla kuin varsinaisissa safarinaapureissa Keniassa ja Tansaniassa.

Afrikkalaisittain rauhallisen liikenteen ansiosta paristamme käsityömarkkinoille taksimopoilla. Vatsanpohjaa kipuristaa ja nauru nousee huulille, kun vihreissä kypärissämme viiletämme laaksosta toiseen, kukkulalta toiselle kuin vuoristoradassa.

Hartaan tinkimisen jälkeen myyjä heltiä hyviin tarjouksiin, etenkin kuultuaan kimurantista rahatlanteesta.

Mutta kuten afrikkalaisessa kaupankäynnissä usein, todennäköisesti molemmat ajattelivat jäävänsä voitolle.

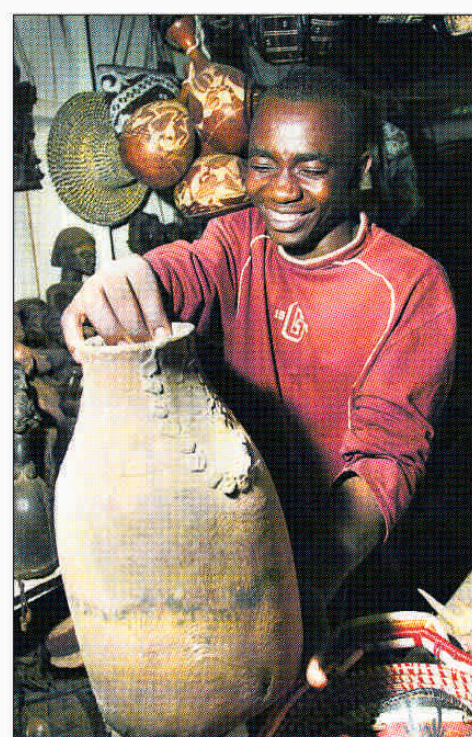
Kansallispuistoissa on gorilloja mutta myös paljon villieläimiä



Hotelli Les Mille Collines Kigalissa.



Bourbon Coffeessa on ilmainen nettiyhteys.



Mathias Byufusenge, 23 v, myy käsityötorilla.



Butaren kaupungin katukuva on värikäs.



Bosco, 23 v, tarjoilee Bourbon Coffeessa.

TIETOKULMA

Otollinen matkustuskausi alkanut

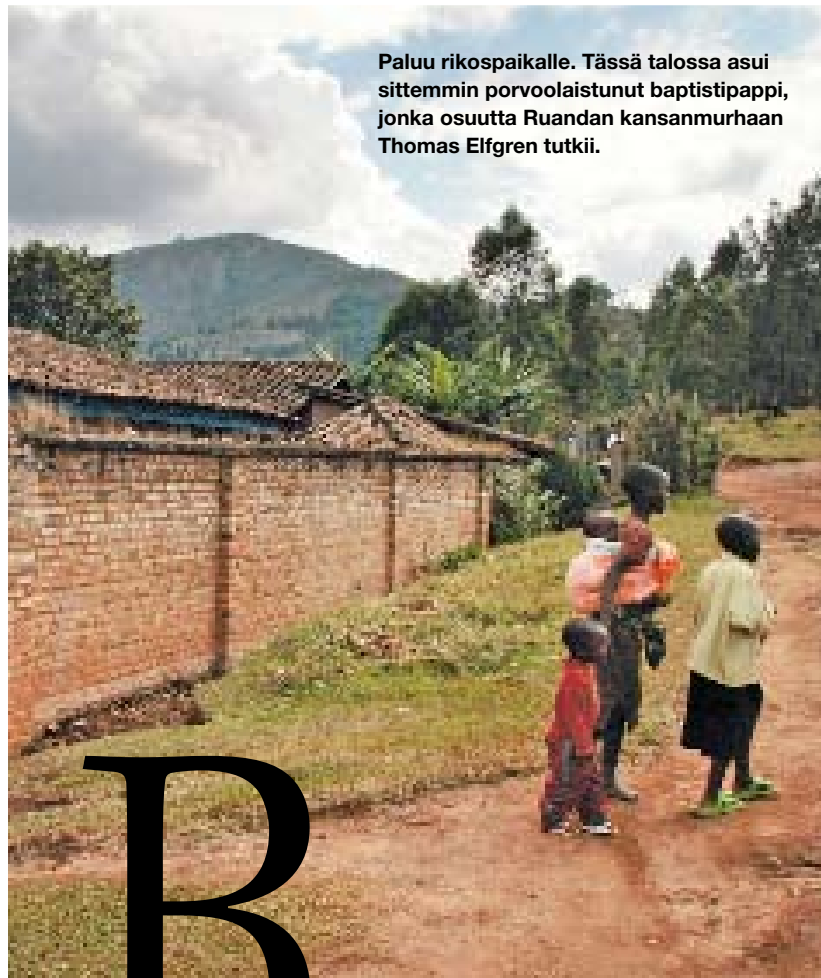
- Otollisimmat ajat matkustaa Ruandaan ovat kuivat kaudet eli joulukuu–helmikuu ja kesä–syyskuu.
- Ulkoministeriön kesäkuun matkustustiedotteen mukaan Ruandan turvallisuustilanne on suhteellisen vakaa. Burundin ja Kongon demokraattisen tasavallan raja-alueita kannattaa mahdollisten levottomuuksien ja yhteydenottojen vuoksi kuitenkin välttää.
- Ruandan päänähtävyys ovat maan pohjoisosissa asuvat vuoristorogorillat.
- Gorillavierailuista on lisätietoa internetissä esimerkiksi osoitteessa www.rwandatourism.com/primat.htm.
- Ruanda on Afrikan tiiviimmin asuttu valtio. Arvioit väestön määrästä vaihtelevat 8–9 miljoonan välillä.
- Maa on pinta-alaltaan pienempi kuin Etelä-Suomen lään.
- Maassa puhutaan kinyaruandaa, ranskaa, englantia ja paikoin swahilaa.
- Ruandassa käy vuosittain noin 15 000 matkailijaa lähinnä Yhdysvalloista, Britanniasta ja Saksasta.
- Helsingistä voi lentää Ruandan Kigaliin välilaskulennoin. Käytetyistä reitistä ja välilaskuista riippuen lentoaika vaihtelee noin 12 tunnista yli vuorokautteen.



Rikosylikomisario Thomas Elfgren tekee Ruandassa perustyötään. Mietti, kuka teki mitä ja miksi.

JENNI LEUKUMAAVAARA KUVAT EEVA ANUNDI

Kansanmurhan siivoaja



Paluu rikospaikalle. Tässä talossa asui sittemmin porvoolaistunut baptistipappi, jonka osuutta Ruandan kansanmurhaan Thomas Elfgren tutkii.

R

Rankka iltapäiväkuuro yllättää Amahoron stadionilla Ruandan pääkaupungissa Kigalissa. Farkkutakkiin ja tennareihin pukeutunut pitkänhuiskea rikosylikomisario **Thomas Elfgren**, 53, katselee mieltään värikkäiden penkkien suuntaan. Amahoro tarkoittaa rauhaa. Tänne, Ruandan lipun värein maalatululle stadionille kymmenet tuhannet ihmiset tulivat hakemaan turvaa. Ja täälläkin he kuolivat, kun maailma käänsi selkänsä.

Elfgren sanoo tuntevansa henkilökohtaista häpeää maailman välinpitämättömyydestä. Itsekin hän tiesi vielä viime jouluna ”hävetävän vähän” Ruandan kansanmurhasta, yhdestä ihmiskunnan historian suurimmasta joukkotuhosta, joka 13 vuotta sitten vaati 800 000 tutsin ja maltillisen hutun hengen.

– Kun näin pitkän ajan kuluttua tullaan selvittämään tapahtumia, jäljellä on lähinnä siivoojan rooli. Samalla rahalla olisi aikoinaan estetty paljon. Hitlerin tekojen jälkeen vannottiin, ettei ikinä enää. Sen jälkeen on ollut Jugoslavia, Ruanda ja nyt Darfur.

Keskusrikospoliisi pyrkii selvittämään, mitä eteläisessä Nyakizun kylässä tapahtui huhtikuussa 1994. Ja erityisesti, mikä oli Suomessa asuvan baptistipapin osuus kansanmurhan suunnitteluun, johtamiseen ja toteutukseen. Hutumiestä vastaan on olemassa silminnäkijätodisteita muun muassa Human Rights Watch- ja African Rights -järjestöjen raporteissa. Tutkinnanjohtaja Elfgrenin tehtävä on löytää ja haastatella sellaisia kylän asukkaita, joita muut tutkijat tai toimittajat eivät vielä olisi haastatelleet.

– Jotta voidaan varmistaa, pitävätkö tarinat yhtä.

Syyskuussa päättyvä matka Ruandaan on Elfgrenille kolmas ja näillä näkymin viimeinen. Suomessa käytävän oikeudenkäynnin olisi määrä käynnistyä marraskuussa, mutta ainakin syyskuussa näyttää siltä, että kiire tulee.

Kun ihminen on tarpeeksi hädissään, itsesuojeluvaisto ohittaa kaiken muun – arvot, moraalin ja uskonnonkin.



Ammatillisesti työ on haastavaa, koska muistikuvat ovat voineet hämärtyä tai vääristyä. Elfgrenin erityisosaaminen, profilointi, etsii omalla tavallaan vastauksia peruskysymyksiin, kuka teki, mitä ja miksi. Tiedonkeruun lisäksi täytyy osata eläytyä rikollisen mieleen ja rikoksen tekemisen hetkeen. Kolmenkymmenen vuoden poliisiuran jälkeen pystyy ajattelemaan analyttisesti silloinkin, kun moni muu jo pakahtuisi maailman pahuuden edessä.

Mutta se ei tarkoita, etteikö pahalta tuntuisi.

Vuosina 1995–98 Elfgren toimi Haagissa, YK:n sotarikostuomioistuimen kansainvälisessä tutkijaryhmässä selvittämässä Jugoslavian 1990-luvun alussa tapahtunutta kansanmurhaa.

– Viimeistään Jugoslavia opetti erottamaan työn ja tunteet toisistaan. Siellä opin myös, että näin isoissa tapauksissa kaikkea ei kerta kaikkiaan voi ratkaista.

Senkin hän oppi, että sota ei ole lieventävä asianhaara, sillä sotarikokset eivät tapahdu sattumalta.

Tarkkailija, joka ei viihtynyt univormussa

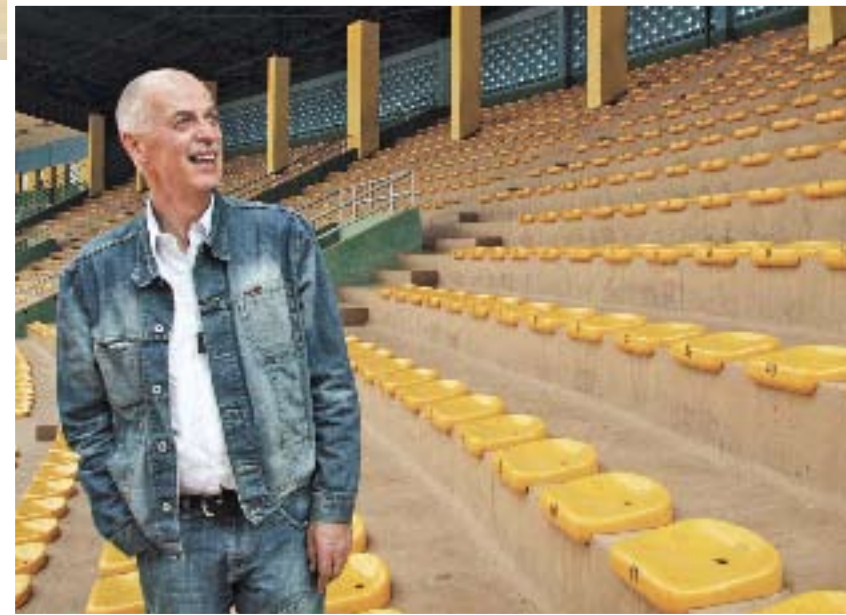
– Jos äidiltä kysyttäisiin, olin aivan mahdoton penska.

Thomas Elfgren syntyi Helsingissä vuonna 1955 perheen esikoisena. Pikkuveli syntyi leikkikaveriksi muutama vuosi myöhemmin. Rosvoa ja poliisia leikittiin, mutta rikosylikomisario ei muista kumminkin unelmoineensa poliisin työstä. Poliisikouluun hän kuitenkin haki nähtyään lehdessä hakuilmoituksen vuonna 1976. Ja pääsi sisään ensi yrityksellä. Parin vuoden opintojen jälkeen hän meni kentätöihin, mutta vaikka naisten heikkous univormuihin tiedetään, Elfgren ei viihtynyt sinisissään kolmea kuukautta kauempaa.

Elfgren siirtyi siviilivaatteisiin, ensin rikostutkijaksi Helsingin poliisilaitokselle ja jokusen vuoden kuluttua keskusrikospoliisiin. Yle-



Tämä ei ole vain kuolemaa ja kurjuutta. Jo viikossa opin, miten kaunis ja turvallinen Ruanda on. Ja miten ystävällisiä ovat ihmiset.



nemisvauhti oli melkoinen, ja vaatimaton mies löytää vauhdille luonnollisia selityksiä.

– Olen toki aika perfektionisti. Kun johonkin ryhdyn, teen sen yleensä kunnolla. Suomenruotsalaisena minut aika nopeasti ja luontevasti laitettiin huolehtimaan pohjoismaisesta yhteistyöstä, ja sitä kautta päädyin sitten kansainvälisiin ympyröihin.

Elfgren on valpas seuralainen. Silmät tarkkailevat jatkuvasti ympäristöä ja korvat nappaavat mielenkiintoisia sivulauseet. Usein hän aloittaa lauseensa sanomalla: *en tiedä huomasiiko, kun äsken...* Tai *kun sanoit, että...*

Tuntuu kaiken kaikkiaan siltä, että tätä miestä ei kannata yrittää huijata.

– Se on kyllä totta, että tarkkailen ihmisiä jatkuvasti. Etenkin aloittaessani profiloijana huomasin aivojeni tekevän arvioita aivan kaikista vastaantulijoista. Silloin olisin tuostakin miehestä miettinyt, että jaahas, mitäs tuo tuossa tekeekään ja miksi, Elfgren osoittaa lähistöllä askaroivaa hotellin puutarhuria.

Istumme hotelli Des Mille Collinesin pihalla. Juuri tänne hotellinjohtaja **Paul Rusesabagina** 13 vuotta sitten piilotti 1 268 ihmistä 76 päivän ajaksi ja pelasti heidät varmalta kuolemalta.

Muiden tarkkailu auttaa myös suojaamaan omaa elämää. Thomas Elfgren kertoo enemmän kuin mielellään työstään ja haluaa suomalaisten tietävän Ruandan tapahtumista, mutta omaa elämäänsä hän ei pidä ”ollenkaan yhtä kiinnostavana”. Sen verran kuitenkin selviää, että hän on ollut naimisissa ja eronnut ja että suomenruotsalaisuudesta huolimatta snapsilaulut ja ruotsin puhuminen ovat jääneet vähemmälle. Lapsia ei ole.

– Kyllä näitä aina kourallisen mukaan ottaisi, pelottava kalpeanaama hymyilee auton kylkeen liimautuneille kiharapäisille lapsille.

Jotta yksikin pelastuisi

Entisen Jugoslavian ja Ruandan kansanmurhat edustavat ihmisen pahuuden synkimpiä vesii – historiaa, jota moni ei haluaisi muistella tai edes myöntää todeksi. Miksi Thomas Elfgren palaa näin uskollisesti juuri pahimmille rikospaikoille?

– Ihan ammatillisesti ne ovat poliisille kaikkein haastavimpia tehtäviä. Tehtäväni on tutkia pientä osaa suuresta kokonaisuudesta, en-

kä halua, että minusta näiden perusteella tehtäisiin jonkinlaista maailmanparantajaa.

Pelkkää myönteistä palautetta ja pään silittelyä hän ei ole myöskään saanut. Moni suomalainen on ihmetellyt sitä, että heidän verorahojaan käytetään sekä maantieteellisesti että ajallisesti kaukaisen tapahtuman tutkintaan. Kuitenkin kansainvälisten sopimusten mukaan Suomen velvollisuus on tutkia tapaus, koska epäilty löytyi Suomesta. Toinen syy on halu auttaa Ruanda, joka ei mitenkään pysty hoitamaan satojatuhansia kansanmurhaa käsitteleviä oikeudenkäyntejään.

Harvinaislaatuiset työkeikat ovat pakottaneet miettimään ja opettaneet paljon ihmisluonteesta.

– YK:n Ruandan rauhanturvajoukkojen komentaja, kenraaliluutnantti **Roméo Dallaire** mietti kirjassaan (*Shake hands with the devil*), miten äiti, jolla on lapsi selässään voi ottaa toisen äidin lapsen, heittää ilmaan ja antaa kuolla.

Katse siirtyy kaukaisuuteen ja kädet sytyttävät piipun tottuneesti, sateelta ja tuulelta suojassa.

– Ihmisen aivot eivät lopulta ole kauheasti kehittyneet sen jälkeen, kun nousimme kahdelle jalalle. Osaamme valmistaa Nokian känny-

köitä ja hienoja laitteita, mutta se on oikeastaan vain käden- taidon kehittymistä. Kun ihminen on tarpeeksi hädissään, it- sesuojeluvaisto ohittaa kaiken muun. Silloin ihminen toimii primitiivisesti ja käyttää fyysistä, verbaalista ja jopa seksuaalista väkivaltaa. Arvot, moraalit ja uskontokin ovat lopulta vain ulkokohtaisia ja opittuja asioita.

Miksi näitä tapauksia täytyy tutkia?

– Jotta kaikki ne, jotka tällä hetkellä mahdollisesti suunnittelevat vastaavia rikoksia, näkisivät, että he joutuvat vastuuseen. Ja jotta kansanmurhasta selviytyvät ja omaiset voivat kokea saavansa oikeutta ja voivat jatkaa elämäänsä. Joku on joskus sanonut, että jos pelastat yhden sielun, pelastat koko ihmiskunnan. Kai minä omalta osaltani yritän sitäkin politiikkaa tässä toteuttaa.

Tuhannet vuoret, tuhannet järvet

Raskaasta työstä huolimatta Elfgren ei väsy kehuaan Ruandan kauneutta ja ihmisten ystävällisyyttä. Vuoristorataa muistuttavia teitä kurvatessaan hän huikkaa tämän tästä katsomaan oikealle tai vasemmalle. Tuolla avautuu kymmenien kilometrien vuoristoroppaita ja tuolla vehreän luonnon keskeltä pilkistää pieniä koteja.

Matkat tuhansien vuorien maahan ovat havahduttaneet huomaamaan Ruandan vääristyneen kuvan maailmalla.

– Monet ajattelevat vain kansanmurhaa ja pitävät afrikkalaisia laiskoina, liikaa sikiävinä ihmisinä. Jo viikko täällä opetti, kuinka kaunis ja turvallinen maa Ruanda on. Samaa aikaan näkyvissä on suuri köyhyys, joka tekee maisemasta välillä absurdin.

Mielellään hän palaa myös tuhansien järvien maahan. Vaikka Thomas Elfgren on paljasjalkainen helsinkiläinen, hän on sittemmin siirtynyt kriittisen rajan toiselle puolelle, Sipooseen. Vapaa-aika on viime vuosina kulunut oman talon rakentamiseen, joka on melkein valmis.

– Unohtui vain ostaa ne itsestään kiinnittävät kattolistat, mies virnistää piippunsa takaa. ■

* *Hotellinjohtaja-kirja ilmestyi juuri suomeksi (Bazar). Kirja on hotelli Des Mille Collinesin johtaja Paul Rusesabaginan omaelämäkerta. Samaa tarinaan pohjautui menestyselokuva *Hotelli Ruanda* (2004).*



Sähköpostit
tyylikkäästi
ja vaivattomasti

Nokia E65

Lähetä ja vastaanota sähköposteja tyylikkäästi ja sujuvasti. Katsele niiden liitetiedostoja 16 miljoonan värin loisteessa ja lähetä ne kätevästi eteenpäin nopeiden yhteyksien avulla. Liitä mukaan myös 2 megapikselin kameralla ottamiasi kuvia. Sähköpostin ja muut ominaisuudet saat tyylikkäänä mokkana ja punaisena sekä nyt myös pinkkinä ja luumunvärisenä.

www.nokia.fi



NOKIA
Eseries



MUSTA lista



Pleni laukku: lahja tansanialaiselta haute couture -suunnittelija Mustafa Hassanali



Punaisella koristellut sandaalit: Mwengen torilta, Dar es Salaam



JENNI LEUKUMAAVAARA KUUVAT EEVA ANUNDI

Tansanian muoti KUROTTAA YLI AFRIKAN



– Mistä tunnistaa afrikkalaisen naisen? Siitä, että hän jättää parin päivän ruoat ostamatta saadakseen hienon asun juhliin, virnuilee Sansibarilla kasvanut, sittemmin maailmaa valloittanut muotisuunnittelija **Farouque Abdella** Stonetownin kauniissa maisemissa.

Tansanian katunäkymä on yltäkyläinen, värit ja äänet sekoittuvat kaoottiseen liikenteeseen. Ja totta on, että tšekäläinen nainen on ylväs ilmestys paikallisesta kankaasta – kangasta tai isommasta kitengestä – tehdyssä asussaan. Jo lapsena opittu tapa kantaa taakat pään päällä pitää kulkijoiden varret luonnollisesti ryhdikkäinä. Osa tekstiileistä tuo mieleen huippudesignin, vaikka Marimekon näyttävimmät klassikot. Luulisi heidän olevan ylpeitä perinteistään.

– Monet afrikkalaiset häpeävät yhä juuriaan, Abdella sanoo.

– Moni ajattelee, että kangaan pukeutuvan täytyy olla maalta, köyhä tai turisti. Mitä isompi kaupunki, sitä länsimaisempaa on pukeutuminen.

Mutta onneksi Afrikasta löytää myös toisinajattelijoita ja toisin pukeutujia.

Sääntöjä on hyvä ravistella

Dar es Salaamissa asuva **Verdiana Samuel Mushema**, 48, kättelee vahvasti ja kantaa itsensä kauniisti. Neljän lapsen yksinhuoltaja-äiti on pukeutunut tänään värikkääseen kitengeen.

– Ostimme tämän ystäväni kanssa viisi vuotta sitten, jolloin vihreä oli trendiväri. Kitenge on mukava, sen kanssa pääsee kävelemään ripeästi. Ja samalla voin olla kunnioitettava vanha nainen, Mushema naurahtaa.

Kunnioitettava – varmasti, mutta vauhtia hänellä riittää useamman parikymppisen edestä. Aiemmin yliopistolla työskennellyt, sittemmin konsultiksi ja yksityisyrittäjäksi ryhtynyt Mushema keskittyy työssään tasa-arvoasioihin, naisiin kohdistuvaan väkivaltaan se-

kä hiv-työhön.

– Tansaniassa naisten pukeutuminen on yhä säädelympää kuin monissa länsimaissa. Lyhyisiin hameisiin liittyy yhä hyvin negatiivisia mielleyhtymiä. En minäkään ihan miniin pukeutuisi, mutta mielestäni ei pidä tuomita koko kirjaa kannen perusteella.

Pukeutumiskoodi näkyy siinäkin, että Tansaniaan matkustavien suositteluaan peittävän polvet ja olkapäät. Säännöstä tehdään poikkeuksia ja yhä useampi tansanialaisnuori pukeutuu länsimaisesti, totuttua paljastavammin. Myös Musheman lapset, 24-vuotias poika, 17-vuotias tytär sekä 15-vuotiaat kaksoset sekoittavat tyyliä. Vaikka äitiä välillä vähän hirvittää, hän kannustaa lapsiaan kokeilemaan ja ajattelemaan itse.

– Voi olla ihan hyvä vähän ravistella vanhoja tapoja. Maailma pienenee koko ajan, emme mekään voi jäädä paikoillemme ihmettelemään.

Mushema pitää itsekin sekä farkkuja että perinteisiä asuja. Nytkin kitengen alta pilkistävät supermarketista ostetut armeijakuosiset kävelykengät.

Te olette muotia!

Muotisuunnittelija Farouque Abdellalla on teoria. Sen mukaan monet länsitrendeistä ovat lähtöisin Afrikasta. Ilmeisin esimerkki on hiphoppareiden ”bling bling”-tyyli massiivisine koruineen ja letteineen. Molemmat ovat afrikkalaisille kulttuurille ominaisia.

– Monet tansanialaisnuoretkin ottavat mallia MTV:n musiikkivideoista ja kulkevat polleasti ”länsimaisissa” symboleissa, mutta siinä olisi koulutuksen ja itsetunnon kohotuksen paikka: tämä ei ole Amerikkaa, se on teitä!

Lontoossa ja New Yorkissa asunut Abdella on suunnitellut asuja monille maailmantähdille, muun muassa Yhdysvaltain entiselle ulko-



ministerille **Colin Powellille** ja prinsessa **Dianalle**. Yleensä häneen otetaan yhteyttä, kun halutaan afrikkalaistyylisiä vaatteita. Abdella toivoisikin löytävänsä uusia roolimalleja maanosansa ihmisille.

– Pukeutuminen on aina viesti. Britannian rautarouva **Margaret Thatcher** lausahti aikoinaan pukeutuvansa ainoastaan englantilaisten suunnittelijoiden vaatteisiin. Mekin tarvitsemme suunnittelijoita ja roolimalleja nostamaan afrikkalaista designia pinnalle.

Itsenäisen Tansanian ensimmäisen presidentin **Julius Nyereren** aikaan 1960–80-luvuilla presidenttikin pukeutui värikkäisiin, afrikkalaisiin vaatteisiin.

– Kun nyt katsot iltautuisia, käyttävätkö afrikkalaiset johtajat afrikkalaisia vaatteita? Eivät, vaan Dolce&Gabbanan ja Armanin pukuja. Poikkeuksen tekee vain Etelä-Afrikan entinen presidentti **Nelson Mandela**.

Myös Tansaniassa muutama nuori suunnittelija on tarttunut haasteeseen ja perustanut omia vaatemerkkejään. Monet yhdistelevät länsimaisia malleja afrikkalaisiin kankaisiin. On kuitenkin haaste löytää maksukykyinen kohderyhmä maassa, joka on yhä yksi maailman köyhimmistä.

Monikulttuurista muotia

Tansania ei toki ole pelkkiä kangoja. Lähes neljänkymmenen miljoonan ihmisen maahan mahtuu yli 120 heimoa sekä erilaisia väestö- ja uskontoryhmiä. Muslimeilla (joita manner-Tansaniassa on

noin kolmannes ja Sansibarilla 99 prosenttia väestöstä) on oma pukeutumistyylinsä, samoin Tansanian intialaisväestöllä. Toisaalta kangatkin voivat nykyään olla Intiassa, Kiinassa tai Hollannissa valmistettuja. Suhde pukeutumiseen on murroksessa.

Työpaikoilla pukeutuminen voi yhä olla hyvin virallista ja erilaista kuin vapaa-ajalla. Etenkin 20–40-vuotiailla naisilla asema määrää pukeutumista – ja päinvastoin.

– Ei meidän ole käsketty mitenkään erityisesti pukeutua, mutta esimerkiksi farkut ovat yliopistolla opiskelijoiden, ei lehtoreiden vaate, kuvailee Dar es Salaamin yliopistolla swahilin kielen laitoksella opettajana toimiva **Shani Omari Mchepange**, 36.

Töissä Mchepange pukeutuu perinteisiin kitenge-mekkoihin, mutta vapaa-ajallaan irrottelee hiphop-keikoilla farkuissa ja t-paidassa. Myös toimittaja **Gladys Fahari Wambura**, 25, kertoo joutuvansa miettimään pukeutumistaan. Niin hullunkuriselta kuin se tuntuukin, välillä Wambura huomaa kotikaupungissaan Dar es Salaamissa joutuvansa tuijotusten kohteeksi, koska pukeutuu liian afrikkalaisesti.

– Minulle pukeutuminen on osa kulttuuria ja identiteettiä. Rakastan afrikkalaisia vaatteita, mutta välillä huomaan, ettei minua oteta vakavasti ellen pukeudu länsimaalaisittain.

Sekä Mushema, Mchepange että Wambura ovat matkustelleet paljon ja saaneet myös etäisyyttä omaan kulttuuriinsa. He todistavat vanhan totuuden: kauempaa katsominen auttaa näkemään hyvät ja kauniit piirteet myös omassa rakkaassa kotimaassa. ■

TANSANIALAISET HIPHOPPARIT TEKEVÄT MUSIIKKIA SUURELLA SYDÄMELLÄ. HEIDÄN TEKIJÄNOIKEUKSISTAAN EI VÄLITÄ KUKAAN. USEIN ALOITTELEVAN MUUSIKON PITÄÄ MAKSAA RADIOASEMILLE SAADAKSEEN TEOKSENSA EETTERIIN.

DAR ES SALAAMIN HIPHOP

Studio nimi kama kawa tarkoittaa "kuten tavallista". Lippis päässä takana X-Ray, etualalla Jeremiah.

► **HIKINEN MIES** tulee vastaan studion ulkopuolella heiluen ja nauraen. "Hitto, mitkä sessiot! Olen ollut täällä koko yön äänittä-mässä uusia biisejä. Väsyttää tosi paljon, mutta voi mama, hyvää jälkeä!"

Mies on X-Ray alias **Raymond Mujaya**, elohopean nopeudella liikkuva moottoriturpa. Edellinen yö ei ollut ensimmäinen eikä varmasti viimeinen studiolla vietetty.

Dar es Salaamin Ubungossa sijaitseva, hiphop-musiikkiin painottunut Kama Kawa Records -studio tarkoittaa käytännössä kolmea pientä huonetta, ja sen sykkivän ytimen muodostaa viininpunaisella kankaalla kaiuttomaksi pehmennetty studiohuone äänityskoppeineen. Pöydällä on jämerä tietokone sekä laitteita kymmenine nappuloineen.

Puitteet eivät ehkä ole "blingbling", mutta elämäntapa ei vaadi suuria rikkauksia tansanialaisstudiolla. Studiolla hengaillee monta innostunutta lökäpöksyä hytkymässä hiphop-musiikin tahtiin.

Jeremiah pistää parastaan.



VIHAN TAITEESTA ONNISTUMISEEN

Tansaniassa kourallinen hiphop-artistejä elää musiikillaan, suurin osa rahoittaa unelmaansa muilla töillä. Moni Kama Kawan artisteista on Dar es Salaamin köyhemmiltä alueilta ja vaikeammista oloista. X-Raykin oli jo ajautumassa hienoiseen sivuluisuun, kun kaveri pakotti hänet käymään Kama Kawan studiolla juttelemassa G-Solon kanssa. Yhteinen sävel löytyi niin musiikillisesti kuin henkisesti.

X-Rayn, 27, tie Kama Kawan studioon on ollut melko pitkä ja mutkainen. Hän asui Dar es Salaamissa 13-vuotiaaksi asti, jolloin kirjoitti ensimmäiset lyriikkansa, "joita ei kyllä ilkeä kenellekään näyttää."

Suurlähettäläisän myötä perhe on asunut muun muassa Venäjällä, Japanissa, Filippiineillä ja Ugandassa. Japanissa ollessaan X-Ray osallistui erilaisiin rap-kisoihin ja pääsi julkaisemaan musiikkiaan.

Tansaniaan X-Ray palasi helmikuussa, 14 vuoden jälkeen. Samoihin aikoihin hänen isänsä kuoli. Kuusi lasta jäi orvoksi, sillä äiti oli kuollut jo muutamaa vuotta aiemmin auto-onnettomuudessa. Vaikeat tapahtumat vilahtavat haikeassa hymyssä ja kuuluvat lyriikoissa.

"Äitini kuoleman jälkeen kävin aika pohjalla ja tein todella vihaista ja hullua musiikkia. Mitä enemmän kirosanoja, sitä parempi. Kutsuin sitä 'vihän taiteeksi'. Sen jälkeen olen miettinyt paljon taidetta ja sen merkitystä. On mahtava tunne, kun uskaltaa antaa itsestä tosi syvältä tulevia tunteita ja huomaa, että jengi tajuaa ja tukee."

Paluu Tansaniaan oli miehelle kulttuurisestikin välillä vaikea.

"Alussa turhauduin aika pahasti ihmisten asenteisiin. Täällä tuntuu edelleen olevan sellainen ajatusmalli, että vain jonkun rikkaan tai vaikutusvaltaisen ihmisen sana on totta ja oikeaa."

Tansanialaisnuorilla on silti yritystä – ja lahjakkuutta. X-Ray

kertoo nähneensä aivan mahtavia esityksiä Tansaniassa.

”Esimerkiksi tämä kaveri on tehnyt sellaisia lyriikoita, etten itse olisi ikinä tuon ikäisenä osannut”, X-Ray kertoo ja sieppaa 14-vuotiaan **Jeremiah Zangasin** syliinsä.

TEKIJÄT KAIPAAVAT OIKEUKSIAAN

Studion omistaja, tuottaja G-Solo alias **Gerald Issack Saugia** kertoo perustaneensa studion vuosi sitten. Hän on jo ehtinyt työskennellä Tansanian huippunimien kanssa.

Esimerkiksi **Keisha**, 17-vuotias albiinolaulari, joka laulaa muun muassa hivistä, on äänittänyt musiikkiaan Ubungossa sijaitsevalla studiolla. G-Solo itse on ollut aikoinaan perustamassa Dar es Salaamin hiphop-skeneä muun muassa Uniq Sisters -kokoonyössä.

G-Solon ja muiden tuottajien ja muusikkojen puheesta käy nopeasti selväksi, mikä on Tansanian musiikkiteollisuuden suurin ongelma.

”Esimerkiksi Keniassa tekijänoikeuslaki on kunnossa, muusikot saavat työstään oikean palkkion. Täällä lakia ei ole: työ on helppo varastaa ja vetää rahat välistä.”

Tansaniassa korruptio on yhä iso ongelma, ja se näkyy myös musiikkibisneksessä. Usein aloittelevan muusikon pitää maksaa radioasemille saadakseen teoksensa eetteriin.

Puheista välittyy myös kritiikki, joka koskee Tansanian yhteiskunnan pinnanalaisia jännitteitä. Radioasemista, myyjistä ja promootoreista puhuttaessa tarkoitetaan lähes poikkeuksetta maan intialaisväestöä, joka omistaa suuren osan musiikkiteollisuudesta.

Käytännössä muusikot ovat levykauppiaiden ja promootoreiden armoilla. ”Me viemme levymme kauppaan ja kysymme, voisiko niitä myydä siellä. Myyjä voi sanoa, ettei levy käynyt kaupaksi ja vetää itse välistä. Emme tiedä, mikä on totta. Tansaniaiset muusikot tarvitsisivat myös enemmän tietoa oikeuksistaan”, G-Solo pohtii.

Ryhmä tuottajia on ottanut yhteyttä Tansanian hallitukseen ja kertonut muusikkojen ongelmista. Toistaiseksi mitään ei ole tapahtunut.

”Mikä on aika hauskaa, koska esimerkiksi presidenttimme **Jakaya Kikwete** on ulkomailla matkustaessaan keuhut kuuntelevansa BongoFlavaa. Se on Tansanian hiphop-skenen kuuluisin ja menestynein haara, joka yhdistelee erilaisia musiikkityylejä. Muusikot olivat tärkeä osa vaalikampanjaa.”

Kysymykseen, miten Tansaniassa voi ostaa ”reilua musiikkia”, josta raha oikeasti menee muusikoille, ovat vastaukset vähäisiä. Ainoa varma keino tuntuu olevan se, että kävelee studioon ja antaa rahan artistille puhtaana käteen.

JÄTKÄ OSAA!

Tulevien artistien ja taiteilijoiden tietä on Tansaniassa omalta osaltaan helpottamassa British Council, joka järjestää Dar es Salaamissa kuukausittain WAPI (Words and Pictures) -tapahtuman.

Tapahtumassa saa laulamisen, tanssimisen ja muotinäytösten järjestämisen lisäksi myös täysin laillisesti taiteilla graffiteja valkoiseen muuriin.

Paikalla on myös vierailevia ja jo pinnalle päässeitä artisteja, joiden kanssa voi jutella ja vaihtaa kokemuksia. X-Raykin esiintyi WAPI:ssa heinäkuussa, ja se poiki televisiohaastattelun ja -esiintymisen. Nyt hän haluaa auttaa muita eteenpäin.

”Siis se ilme, kun ihminen huomaa, että perhana, minähän osaan tämän – ja joku muukin vielä tykkää. Se on niin mahtavaa!” X-Ray huudahtaa hymyillen ja pompahtelee jo eteenpäin. ◀

JENNI LEUKUMAAVAARA

Tarvitseeko järjestösi koulutusta?


- Taloushallinto
- Järjestötoiminta
- Kehitysyhteistyö
- Kansainvälisyyskasvatus
- Vaikuttamistyö

Räätälöidyistä koulutuksista kiinnostuneet järjestöt voivat ottaa yhteyttä koulutus-suunnittelija Tiina Kontiseen: tiina.kontinen@kepa.fi
puh. (09) 584 23 248.

Muut koulutukset löydät Kepan koulutuskalenterista:
http://www.kepa.fi/kalenteri/kepan_koulutus



KEHITYSYHTEISTYÖN
PALVELUKESKUS



RUANDA KAATUI
POLVILLEEN VUODEN
1994 KANSANMURHAN
JÄLKEEN. NYT
ELÄMÄÄ OPELELLAAN
UUELLEEN.

HEIJASTUKSIA HÄMÄRÄSTÄ – TARINOITA RUANDASTA

TEKSTI: JENNI LEUKUMAAVAARA

KUVAT: EEVA ANUNDI

“SÄÄLIN TAPPAJIA”

► **NIPS, NAPS.** Lambert Gashugin, 23, parturipenkissä nyakizulaiset saavat kuontalonsa siistittyä. Gashugin ruskea nahkakenkä nauraa yhtä makoisasti kuin mies itsekin. Ympäri kerääntyy tiiviiksi rintamaksi pienen eteläruandalaisen kylän asukkaita. Täällä on kyllä totuttu näkemään valkoihoisia, esimerkiksi Suomen keskusrikospoliisin väkeä, jotka tutkivat Porvoossa asuvan ruandalaisen osuutta kansanmurhaan.

Mutta kun haastattelu on tarkoitus aloittaa, Gashugi muuttuu levottomaksi. Hän vilkuilee ympärillä tungeksivaa väkijoukkoa ja yrittää hätistellä ihmisiä kauemmas. Siirrymme läheiselle pellolle, siellä ylimääräiset ihmiset näkee jo kaukaa. Kansanmurhasta saa kyllä puhua Ruandassa, mutta tutsina kylässä, jossa on pääosin jäljellä vain hutuja,

se ei ole ihan helppoa.

Gashugi on ”onnekas”, hän menetti kansanmurhassa vain isänsä. Pian levottomuuksien yltymisen jälkeen huhtikuussa 1994 perhe lähti vaeltamaan kohti lähellä olevaa Burundin rajaa ja siellä sijaitsevia pakolaisleirejä. Perheellä oli paljon lemmiä, joten he olivat tappajille ja ryöstelijöille houkutteleva kohde.

”Se oli tällainen samanlainen laakso kukkuloiden keskellä”, Gashugi nyökkää ympärilleen. Maisema avautuu kymmenien kilometrien päähän, vieri viereen kynnettyine pelto-tilkkuineen. Alkupäivinä tapettiin ensisijaisesti miehiä ja poikia. Nähtyään rettelöivän joukkion lähestyvän isä lähti juoksemaan karkuun kukkulan rinteitä ylös ja alas.

”Näin, kuinka isää ammuttiin selkään ja

hän kaatui maahan. Ampuja oli poliisi – olen nähnyt hänet muutamia kertoja Kigalissa.”

Gashugi itse oli kansanmurhan aikaan yhdeksänvuotias. Hän pääsi karkuun, koska äiti oli pukeutunut siropiirteisen pojan siskojensa mekkoon. Sydän pamppaillen perhe pääsi ohittamaan tiesulun toisensa jälkeen ja aina rajan yli Burundiin.

Takaisin Ruandaan Gashugit palasivat saman vuoden joulukuussa. Vastassa oli yhä monin paikoin vartijoita ja tunnelma oli vähintäänkin jännittänyt. Ruanda on pieni maa – noin puolet Virossa – jossa uhrit ja tappajat tunsivat toisensa.

Kysyttäessä kotimaansa tämänhetkestä tilanteesta Gashugi on pitkään hiljaa.

”Säälän tappajia. Voin antaa heille anteeksi, koska tiedän heidän tehneen hir-



RUANDAN VAIKEA HISTORIA

► **RUANDAN KANSANMURHASSA** vuonna 1994 tapettiin sadan päivän aikana 800 000–1 000 000 tutsia ja maltillista hutua, kunnes Paul Kagame joukkoineen syrjäytti äärihutut ja ajoi kansanmurhaajat pakoon. YK ja länsimaat katsoivat tilannetta pitkään sivusta.

Verilöylyn taustalla on pitkä ja monimutkainen historia. Vaikka hutuja ja tutsseja ei voida selvästi erottaa erillisiksi etnisiksi ryhmiksi, on kyse ollut näiden ryhmien välisistä etnisistä jännitteistä, joita siirtomaavallat ruokkivat. Hutut ovat perinteisesti olleet maanviljelijöitä ja tutsit karjanomistajia. Koska karja oli omaisuutena maata arvokkaampaa, muodostivat tutsit Ruandan taloudellisen eliitin. Saksan ja Belgian siirtomaavallan rotuoppi korosti luokkaeroa korottamalla tutsit rodullisesti parempaan asemaan.

Eriarvoisen kohtelun vuoksi hutut nousivat veriseen kapinaan jo vuonna 1959 ja syrjäyttivät tutsimonarkian. Noin 150 000 tutsia pakeni naapurimaihin.

Pakolaiset perustivat naapurimaissa ja raja-alueilla kapinaliikkeitä, joista merkittävin oli Ruandan isänmaallinen rintama RPF (Rwandan Patriotic Front). Yksi sen johtohahmoista oli Ugandassa aikuiseksi vart-

tunut Paul Kagame. Jännitteet tiivistyivät 1990 sisällissodaksi, joka kärjistyi kansanmurhaan neljä vuotta myöhemmin.

Kansanmurhan takana oli hutujen ääriaineisia edustanut MRND-puolue. Kiihkomielisimmät eivät katsoneet hyvällä kansanmurhan kynnyksellä tapetun presidentti Habyarimanan "alustumista" kansainväliseen painostukseen ja sisällissodan lopettamispyrkimyksiin, koska he pelkäsivät oman valta-asemansa menettämistä.

Vihaa oli lietsottu jo pitkään propagandistisissa tiedotusvälineissä. Kuukausia ennen verilöylyä tapettavien nimiä oli listattu ja välitetty radiokanavalla.

Presidentiksi noussut Kagame on pyrkinyt yhdistämään kansaa ja on monien mielestä onnistunut siinä edeltäjiään paremmin. Kagame on rauhoittanut jännitteitä maan sisällä, mutta myös johtanut sotilaansa kaksi kertaa sotaan Kongon demokraattisen tasavallan alueella. Ruandaa johtaa selkeästi tutsijohtoinen hallitus, joka on keskittänyt valtaa itselleen.

Kansanmurhan lopettaminen on silti meriitti, joka ei hevin himmene. Kagamea on kuvailtu mieheksi, joka tähtää puheissaan ja teoissaan siihen, että häntä ymmärrettäisiin – ei siihen, että häntä rakastettaisiin. ◀

vittävät tekonsa huonojen johtajien pakotamina.”

Viikoittain kokoontuvia *gacaca*-käräjäitä, paikallisia oikeudenkäyntejä, Gashugi pitää hyvänä aloitteena, mutta uskoo ihmisten valehtelevan sielläkin.

”Jotkut eivät vielääkään suostu kertomaan, mihin he piilottivat ruumiita. Jos emme saa haudata läheisiämme kunnolla, emme myöskään pääse parantamaan haavojamme.”

Ruandan tulevaisuudesta on monenlaisia mielipiteitä niin Ruandassa kuin maan rajojen ulkopuolellakin. Gashugin ääni muuttuu lähes kuiskaukseksi, kun hän esittää oman arvionsa. ”On ihmisiä, jotka haluavat yhä kansanmurhaa ja eroon meistä. Kyllä minua pelottaa.” ◀

Lambert Gashugin isä tapettiin kansanmurhassa. Hän itse pääsi pakenemaan.



SANANVAPAUTTA UGANDASTA RUANDAAN



"Välillä on hankalaa, kun ei voi ilmaista itseään kuten haluaisi", journalisti David Gusongoirye kertoo.

► **"TYÖKAVERIT JA SUKULAISET** pitivät minua aivan kahjona. Että kaikista maailman maistako sinun pitää lähteä juuri Ruandaan! Nehän tappavat siellä toisensa ja sinut siinä mukana", ugandalainen journalisti **David Gusongoirye** virnuilee *New Times*-sanomalehden toimituksessa Kigalissa.

Gusongoirye saapui Ruandaan reilu vuosi sitten. Hän on päätoimittaja Ruandan ainoassa päivittäisessä englanninkielisessä sanomalehdessä. *New Times* on yksityinen sanomalehti, mutta sen politiikka on hallituksen linjaa tukevaa.

Toimituksellisesti hyppy on ollut Gusongoiryelle melkoinen, sillä Kampalassa hän työskenteli kriittisessä *Monitor*-sanomalehdessä. Median toiminta Ruandassa on yhä jännittänyt, onhan sillä historiansa niin kutsuttujen viharadioiden ja propaganda-lehtien kanssa. Tiedotusvälineet olivat tärkeässä roolissa, kun ihmisiä opastettiin "torakoiden tuhoamiseen".

"Välillä on hankalaa, kun ei voi ilmaista itseään kuten haluaisi. Toisaalta kyllä ymmärrän Kagamen ja hallituksen tiukkaa linjaa. Olen kuullut niin monia tarinoita siitä, kuinka täällä piti aloittaa ihan kaikista alusta. Tilanne voi yhä kärjistyä – silloin alkaa arvostaa valvontaa ihan eri tavalla."

Ruandassa kuulee jonkin verran syytelyä

siitä, että kuva maasta on länsimaisissa viestimissä hyvin yksioikoinen ja negatiivinen. Mutta journalistisesti matka tuntuu olevan yllättävän pitkä myös naapurimaahan.

"Ugandassa olisi paljon hyviä journalisteja, joita täällä tarvittaisiin, mutta kukaan ei halua tulla. He pelkäävät. Minua sen sijaan huolestuttaa enemmän, mitä kotimaani keksii."

Ruanda onkin nykyään yksi Itä-Afrikan turvallisimmista maista, ja se on pitkälti presidentti Kagamen ansiota. Joissakin ruandalaisissa ja ihmisoikeusjärjestöissä johtamisen tiukka linja on herättänyt närää; onhan miestä kutsuttu rautanyrkiksi ja Afrikan Napoleoniksikin.

Gusongoiryen arki sujuu Kigalissa kuten se sujui Kampalassakin. Työt hoidetaan ja usein iltaa istutaan kavereiden kanssa maailmanpolitiikkaa tai naapureiden juoruja ruotien. Kansanmurhan muistotapahtumien aikaan historia on vahvemmin läsnä.

"Silloin surun voi tuntea fyysisenä kipuna, joka leijuu koko maan yllä. Tietysti me ulkopuoliset näemme vain heijastuksia yhteiskunnasta emmekä voi käsittää näiden ihmisten kokemia asioita. Mutta silti minusta tuntuu, että ihmiset katsovat jo huomiseen, uskaltavat ehkä vähän unelmoidakin." ◀

Paikallisilla gacaca-käräjillä oikeudenkäynnit jatkuvat vuosia. Keskellä seisoo syytetty vaaleanpunaisessa vangin asussa.



YLIOPISTON UUSI ALKU

► **RUANDAN KANSALLISEN** yliopiston viihtyisällä kampusalueella käyskentelee hiljakkseen rupattelevia opiskelijaryhmiä.

Vastaan kävelee, käsi ojossa ja ystävällisesti hymyillen, punaiseen kauluspaitaan ja suoriin housuihin pukeutunut mies. Etelä-Ruandan Butaressa kolmatta vuotta opiskeleva **Jean Ntazinda**, 25, esittäytyy ylioppilaskunnan sosiaalipoliittisista asioista vastaavaksi sihteeriksi.

Ntazindan suku on Ruandasta kotoisin, mutta monet, kuten Jeanin vanhemmat, lähtivät maanpakoon Burundiin vuoden 1959 kansanmurhayritysten jälkeen.

”Isäni kehui aina kotimaataan. Häikäisevän kaunis maa, joka on täynnä maitoa, ruokaa ja hunajaa”, Ntazinda maistelee sanoja suussaan.

Isä ei enää ehtinyt nähdä kotiaan, mutta Jeanin äiti päätti heti kansanmurhan jälkeen, että perhe palaa Ruandaan rakentamaan maata uudelleen.

Niin ajatteli moni muukin eri puolilla maapalloa elävä ruandalainen: yli 800 000 tapetun tutsin ja maltillisen hutun ”tilalle” saapui kansanmurhan jälkeisinä kuukausina jopa yli miljoona pakolaista. Osa palanneista oli paennut vuoden 1994 kansan-

murhaa, osa oli jo aiempien levottomuuksien pois ajamia ja jotkut saapuivat uusina tulokkaina.

”Saavuin äitini ja sisarusteni kanssa tänne 10. heinäkuuta, heti kansanmurhan jälkeen. Katsoin ympärilläni ällistyneenä: tässäkö se isäni ihana maa on?”

Koko Ruanda oli käytännössä maan tasalla. Kodit oli poltettu ja isommatkin rakennukset revitty siihen kuntoon, että kaikki oli aloitettava alusta. Latriineissa ja kaivoissa oli läjittäin ruumiita, tien pientareista puhumattakaan. Hiljaisuutta ja hävitystä korosti se, että esimerkiksi lähes kaikki koirat oli ollut pakko tappaa. Ne kun olivat tottuneet ihmislihan makuun ja alkoivat hyökätä myös elävien ihmisten kimppuun.

YK:n rauhanturvajoukkoja Ruandassa komentanut kenraaliluutnantti **Roméo Dallaire** kertoo kirjassaan *Shake hands with the devil* Ruandan absurdista arjesta kansanmurhan keskellä. Kerran miestensä kanssa ruokatauolla ollessaan heidän katseensa oli kiinnittynyt omituisen näköiseen, hassusti lyllettävään koiraan. Olion lähestyttyä he huomasivat, että se olikin jättimäiseksi painunut rotta, jolla oli ruokaa tarjolla enemmän kuin se jaksoi syödä.

Kuten moni muukin Ruandassa, myös Ntazinda kääntää itse puheen siihen, miten elämää kootaan kasaan. Usein ihmiset eivät varsinaisesti mainitse kansanmurhaa, vaan puhuvat ajasta ”ennen” ja ”jälkeen”.

Butaressa ja muissakin yliopistoissa ja oppilaitoksissa järjestetään ennen opintojen aloittamista niin kutsuttuja solidaarisuusleirejä, joiden pyrkimyksenä on yhdistää ruandalaisia ja antaa heille mahdollisuus puhua tapahtuneista.

Samaan pöytään istutetaan tappajien ja tapettujen lapsia. Keskusteluryhmien ja historiasta puhumisen avulla yritetään puhdistaa pöytää niin, että elämää voitaisiin jatkaa rinnakkain.

”Minun on varmasti muita helpompi auttaa näitä ihmisiä, koska en ole ollut täällä kansanmurhan aikaan. Olen sopivasti ulkopuolinen ja minulle on helppo puhua”, sosiaalisihtööri Ntazinda pohtii.

Kaikesta huolimatta usko tulevaisuuteen ja presidentti **Paul Kagameen** on niin Ntazindalla kuin ruandalaisilla yleensäkin vahva. ”Ruandalla menee jo paljon paremmin. Nuoret olivat aktiivisia kansanmurhassa, mutta myös sen lopettamisessa.” ◀

YKSIÄISET MUISTOJEN VAALIJAT

► **APPOLLON GATERAN TYÖ** on yksinäistä. Gatera on luiden puhdistaja Ruandan eteläosassa sijaitsevan Cyahindan kirkon ruumishuoneella. Hän huolehtii omalta osaltaan siitä, että kansanmurhan uhrit saavat rauhan ja että heitä ei unohdettaisi.

Aina kun uusia luurankoja löytyy, ne tuodaan ruumishuoneelle, missä Gatera yhdessä kahden muun vapaaehtoisen kanssa riisuu jäljellä olevat vaatteiden riekaleet, pesee ja lajittelee luut ja lopuksi laittaa ne omiin huoneisiinsa. Kaikki huoneet ovat käytössä: yhdessä on pääkalloja, toisessa sääriluita, kolmannessa esimerkiksi käsivarsia ja sormien pieniä luita.

Ikkunalaudalla on radio viemässä pois hiljaisuutta, mutta tänään vain yltyvä sade ropisee kattopelteihin.

”Teen tätä, koska selviydyin. Velvollisuuteni on huolehtia näistä ihmisistä.”

Ruanda on vahvasti uskonnollinen maa, ja moni tutsi etsiytyi kansanmurhan aikaan kirkkoihin turvaan. Niin teki myös Gatera, joka onnistui piiloutumaan niin, etteivät tappajat löytäneet häntä.

Nykyään näitä entisiä tappajia, vaaleanpunaisiin pukeutuneita vankeja kuljetetaan joka viikko *gacaca*-käräjöille kerto-

maan teoistaan.

Gateralle vaaleanpunaiset virrat ovat tulleet tutuiksi. Yksi heistä on juuri kuultavana samassa kylässä, jossa Gatera asuu. Kyläläisten keskuudesta valitut tuomarit tenttaavat, kuka antoi käskyjä ja keitä syytetty tappoi. Lempeän iltapäivätuulen puhaltaessa puuden varjostamalle näyttämölle mainitukseksi tulee porvoollainen ja moni muu.

Gacacan kokoontuessa jokaisesta perhepiiristä on oltava paikalla ainakin yksi jäsen. Vuosi toisensa jälkeen jatkuvat oikeudenkäynnit ovat tarpeellisia, mutta ihan aina ei jaksu keskittyä. Naiset värikkäissä kangaskankaissaan hyssyttelevät kitiseviä ja venkoilevia lapsia.

Syytetty seisoo kädet puuskassa, katse maahan luotuna ja painoan jalalta toiselle vaihtaen. Vaaleanpunaisen vanginpuvun päällä on violetti tuulitakki. Katse ei harhaannu yleisöön, jonka joukossa on myös erään pienen lapsen sukua. Lapsen, jonka hengen syytetty riisti ja hautasi pellon laitaan. Loppupuheenvuoron aikana tulee itku.

”Se on ollut minä. Minusta tuli eläin. Anta-kaa anteeksi. Toivon ja pyydän, että voitte vielä antaa minulle mahdollisuuden.” ◀



Liite 2.

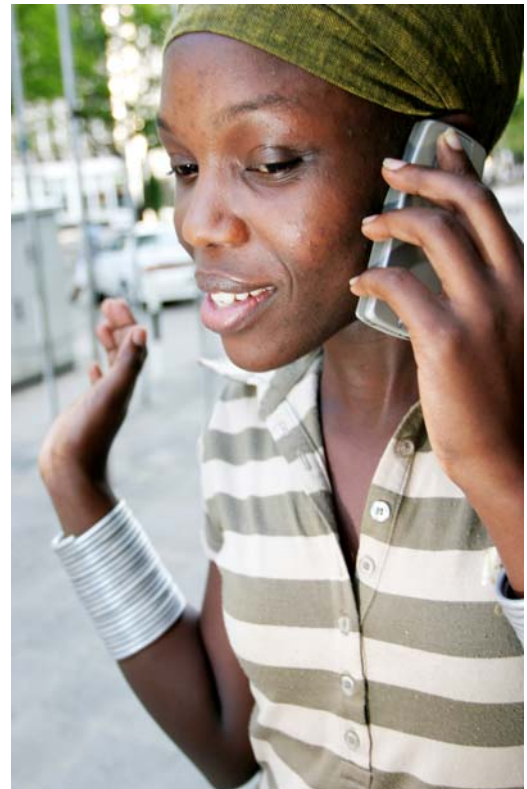
Julkaisemattomia kuvia Tansaniasta ja Ruandasta

Halusin koota tutkielmaani myös sellaisia julkaisemattomia kuvia, joissa näkyy yleisimpiä virheitä tai stereotyyppejä. Mukana on myös otoksia, joissa pyrkimys muutokseen mielestäni onnistui.

Alla on luvussa 7 kertomani esimerkki teiniäitejä käsitelleestä seminaarista. Ensimmäisessä kuvassa näkyy salaman puuttumisen ongelma ja vahvat varjot kasvoilla. Toisessa kuvassa käytetty pystysalama puolestaan tuo kasvoille hieman turhaakin säihkettä. (kuvat: Jenni Leukumaavaara)



Muotijutusta ulkopuolelle jääneitä valokuvia, joissa kiteytyy hyvin pyrkimyksemme perinteisen ja modernin yhdistämiseen. (kuvat: Eeva Anundi)



Alla ovat ne Eevan kuvat, jotka lähetimme HS:n ulkomaantoimitukseen Kariakoon torijuttuun valikoitavaksi. Pidimme itse näistä kuvista niiden levollisuuden ja kauniin valon vuoksi. Lisäksi tuntui hauskalta ajatukselta yhdistää naisellisuuteen liittyvää ompelua Tansanian miehekkääseen kulttuuriin. Lehteen päätyi kuitenkin kuva hedelmä- ja vihannesmyyjistä. (kuvat: Eeva Anundi)



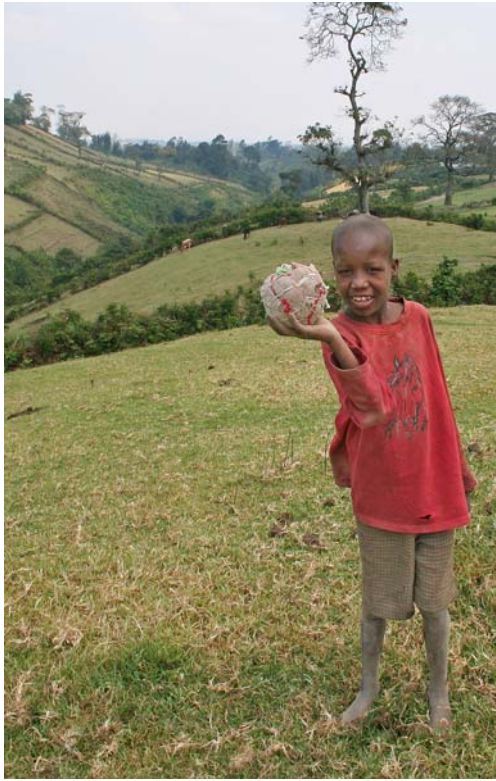


Pelkästään kuvia katsomalla näistä neljästä otoksesta voi saada varsin erilaisen kuvan todellisuudesta. (kuvat: Jenni Leukumaavaara)



Kuvat ovat Sansibarilta, ja naiset myyvät tekemiään käsitöitä. Vaakakuvissa esiintyvä nainen (vas.) vetää järjestöä, joka kannustaa naisia hankkimaan itselleen elantoa.

Nämä ja seuraavan sivun kuvat ovat kulttuuriturismiretkeltä Ilkidingasta, Arushan läheltä. Yhden päivän otokset lapsista paljastavat, kuinka erilaisia kuvia ja samalla viestejä juttuun voi rakentaa. (kuvat: Jenni Leukumaavaara)



Rohkeilla rajauksilla saadaan kuvaan tuoreutta ja voidaan halutessa välttää perinteinen virnuilu- tai tuijotteluvaikutelma. Ilman tarkkoja kasvojakin kuva 2 on mielestäni aktiivinen ja leikkisä. Huomaa kuitenkin toisen ja kolmannen kuvan ero: kuvassa 2 lapset esittelevät autoaan yhdessä, kun taas kuvan kolme rajauksessa poika näyttää leikkivän varsin ponnettomasti yksin. Kuvassa kolme näkyy myös tumman ihon kuvaamisen haasteet. Ilman salamaa kasvat jäävät helposti ikään kuin litteäksi pinnaksi. Ihon korjaaminen jälkikäsitellyssä puolestaan aiheuttaa kuvan muuttumisen rakeiseksi. Kuva 4 on tyyliltään perinteisen surullinen, sen voisi ehkä nähdä jossain keräyskampanjassa.

1)



2)



3)



4)



